

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TARİHÎ BİR ŞAHSİYET OLARAK
CA'FER b. EBÎ TÂLİB**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Rafet ERTEKİNOĞLU

**Enstitü Anabilim Dalı : İslam Tarihi ve Sanatları
Enstitü Bilim Dalı : İslam Tarihi**

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Mehmet MEMİŞ

HAZİRAN - 2008

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİHÎ BİR ŞAHSİYET OLARAK
CA'FER b. EBÎ TÂLİB

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Rafet ERTEKİNOĞLU

Enstitü Anabilim Dalı : İslam Tarihi ve Sanatları
Enstitü Bilim Dalı : İslam Tarihi

Bu tez 10/06/2008 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Rafet ERTEKİNOĞLU

02.05.2008

ÖNSÖZ

İslâm Tarihinin önemli şahsiyetlerinden birisi olan Ca'fer b. Ebî Tâlib'in tarihi kimliğini tespit etmeyi konu alan çalışmamız, söz konusu tarihsel süreci kaynakların bize sunduğu veriler ışığında ele almayı hedeflemektedir.

Çalışmamız boyunca tüm süreçlerde bilgi ve tecrübelerinden istifade ettiğim kıymetli danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Mehmet MEMİŞ'e, araştırma konusu ve kaynak tespitinde, bilgilerin derlenmesi ve işlenmesinde yapıcı yönlendirmeleriyle yardımlarını esirgemeyen saygıdeğer hocam Prof. Dr. Levent ÖZTÜRK'e, özellikle çalışma konumuzun bir sahâbînin biyografisi olması hasebiyle bilgi ve tecrübelerinden istifade ettiğim kıymetli hocam Prof. Dr. Abdullah AYDINLI'ya, çalışmamız boyunca teşvik ve tespitleriyle katkıda bulunan değerli hocam Dr. Saim YILMAZ'a şükranlarımı sunarım.

02.05.2008

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
SUMMARY.....	iv
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: KAYNAK TARAMASI.....	3
1.1. Kaynaklar ve Araştırmalar.....	3
1.2. Konunun İşlenmesinde Karşılaşılan Zorluklar.....	7
BÖLÜM 2: NESEBİ, DOĞUMU, MÜSLÜMAN OLUŞU VE GENÇLİĞİ.....	9
2.1. Nesebi.....	9
2.1.1. İsmi, Lakabı, Künyesi.....	9
2.1.2. Annesi, Babası ve Kardeşleri.....	11
2.2. Doğumu.....	22
2.3. Hz. Abbâs'ın Ca'fer b. Ebî Tâlib'i Yanına Alması.....	23
2.4. Ca'fer b. Ebî Tâlib'in Müslüman Oluşu.....	23
2.5. Eşi ve Çocukları.....	24
BÖLÜM 3 : HABEŞİSTAN'A HİCRETİ VE MEDİNE'YE DÖNÜŞÜ.....	32
3.1. Mekkeli Müslümanların Karşılaştığı Zorluklar ve Habeşistan'a Hicreti.....	32
3.2. Ca'fer b. Ebî Tâlib'in Habeşistan'a Hicreti ve Necaşi İle Görüşmesi.....	36
3.3. Habeşistan'dan Dönüşü.....	41
BÖLÜM 4: MUTE KOMUTANLIĞI VE ŞEHİT EDİLMESİ.....	44
4.1. Komutan Tayin Edilmesi.....	44
4.2. Şehit Edilmesi.....	46
4.3. Haberin Medine'de Duyulması.....	47

BÖLÜM 5: ŞAHSİYETİ.....	50
5. 1. Cömertliği.....	50
5. 2. Cesareti.....	51
5. 3. Güvenilirliği.....	52
SONUÇ.....	54
KAYNAKLAR.....	56
EKLER.....	67
ÖZGEÇMİŞ.....	80

Tezin Başlığı: TARİHİ BİR ŞAHSIYET OLARAK CA'FER b. EBİ TÂLİB	
Tezin Yazarı: Rafet ERTEKİNOĞLU	Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mehmet MEMİŞ
Kabul Tarihi: 10/06/2008	Sayfa Sayısı: IV (ön kısım)+66 (tez)+14(ekler)
Anabilim Dalı: İslâm Tarihi ve Sanatları	Bilim Dalı: İslâm Tarihi
<p>Hz. Peygamber'in hayatında, yakın akrabalarının olumlu veya olumsuz bir takım tesirleri olduğu bilinen bir husustur. Ca'fer b. Ebî Tâlib, Hz. Peygamber'e eman hakkı tanıyan Ebû Tâlib'in oğludur. Ca'fer b. Ebî Tâlib Mekke döneminin ilk yıllarında İslâmiyeti benimsemiş, Hz. Peygamber'in isteği üzere doğup büyüdüğü coğrafyadan uzak bir beldeye kabile başkanı olarak hicret etmiştir. Hayatına anlam veren ve şekillendiren söz konusu hicret ve Mute savaşı bağlamında bahse konu süreç tüm detayları ile ele alınmıştır. Buna ilave olarak özellikle Habeşistan'a hicreti ile ilgili bazı batılı araştırmacılar tarafından tarihi hakikatlerle uyuşmayan bir takım iddialara da yer verilerek, Cafer b. Ebî Talib'in şahsiyeti etrafında İslam tarihinin önemli bazı kesitleri aydınlatılmaya çalışılmaktadır.</p> <p>Çalışmamız boyunca öncelikle başvurduğumuz kaynaklar siyer ve megâzi eserleri olmuştur. Bununla birlikte ensâb, tabakât, hadis ve coğrafya kitapları da çalışmamıza kaynak teşkil eden diğer eserlerdir.</p> <p>Araştırmamız sonucunda Ca'fer b. Ebî Tâlib'in 590 yılında Mekke'de doğduğu, İslâmı ilk benimseyen kişiler arasında yer aldığı, geçimini temin edecek duruma gelinceye kadar amcası Abbâs'ın yanında kaldığı, daha sonra Habeşistan'a hicret ettiği ve on üç yıl burada kaldığı, 629 yılında Medine'ye döndüğü ve aynı yıl Hz. Peygamber tarafından görevlendirildiği Mute savaşında şehit edildiği tespit edilmiştir.</p>	
Anahtar kelimeler: Ca'fer b. Ebî Tâlib, Habeşistan'a Hicret, Hayber, Mute	

Title of the Thesis: CA'FER b. EBÎ TÂLIB AS A HISTORICAL CHARACTER	
Author: Rafet ERTEKİNOĞLU	Supervisor: Yrd. Doç. Dr. Mehmet MEMİŞ
Date: 10/06/2008	Nu. of Pages : IV (pre text)+66 (main body)+14(appendices)
Department: History of Islam and Islamic Arts	Subfield: History of Islam
<p>He is clear that close relative of Hz. Muhammed, the prophet had positive or negative impacts on his life. Ca'fer b. Ebî Tâlib is son of Ebû Tâlib who was the chief of Talibson Tribe and Hz. Muhammed's uncle. He helped and believed Hz. Muhammed. Ca'fer b. Ebî Tâlib, took over Islam in the very first years of mecca period. He hegirated away from his hometown with the will of Hz. Muhammed In the concept of hisemigration which shaped his life and its meaning and Mute War, this process has been considered in detail In our study his emigration to Abyssinia and his participation in Mute journey will be considered in the aspect of Ca'fer b. Ebî Tâlib's personality.</p> <p>In our study "Siyer" and "Megazi" literature had been the main source. In addition "ensab, tabakat hadis and geographic" books had been used.</p> <p>In the result of our study it is proved that Ca'fer b. Ebî Tâlib was born in 590 in Mecca, he is among the fist believes of Islam, he stayed with his uncle Abbas until he was able to make a living, then he hegirated to Abyssinia and stayed there for thirteen years, he returned to Mecca in 629 and he was martyred while Mute journey in which he was charged by Hz. Muhammed.</p>	
Keywords: Ca'fer b. Ebî Tâlib, Emigration to Abyssinia, Hayber, Mute	

GİRİŞ

Çalışmanın Konusu

Çalışmanın konusunu, Hz. Peygamber döneminde yaşayan ve söz konusu süreçte dönüm noktası olarak kabul edilen bazı olaylarda çeşitli görevler üstlenen “Tarihi Bir Şahsiyet Olarak Ca’fer b. Ebî Tâlib” oluşturmaktadır.

Çalışmanın Önemi

Siyasi, sosyal, dini ve kültürel bakımdan oldukça hareketli olayların cereyan ettiği bir dönemde yaşayan Ca’fer b. Ebî Tâlib’in hayatı görülebildiği kadarıyla bilimsel çerçevede zengince ele alınmamıştır. Konumuzu hazırlamaya başladığımız 2005 yılında, bir roman dışında çalışma bulunmamaktaydı. Çalışmamızı bitirmeye yakın, konunun Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Arif OKUMUŞ tarafından çalışıldığını tespit ettik. Bununla birlikte bu çalışmada diğer kaynaklarda bulamadığımız Ca’fer b. Ebî Tâlib’in çocuklarının akıbeti, Abdullah b. Revâha, Zeyd b. Hârise, Ca’fer b. Ebî Tâlib’in kabirlerinin bir olduğu ve bu kabrin gizlendiği gibi detayları sunan şif müelliflere ait eserlerin incelenmediği, ayrıca aile fertleri ile ilgili yeterli açıklayıcı bilgilerin olmadığı görülmektedir. Farklı detay ve kesitler bulduğumuz kaynaklara yer verilmediği gibi Abdürrezzâk, İbn Ebî Şeybe, Tirmizî ve İbn Mâce gibi hadis kaynakları ve çalışmamıza katkı sağlayan akademik çalışmalar başta olmak üzere kaynak taramalarının yetersiz olduğu da anlaşılmaktadır. Habeşistan hicreti ve Mûte savaşı konularında konunun dışına çıkılarak ayrıntılara girildiğini tespit ettik. Tarihi şahsiyetlerin yaşadıkları dönemden soyutlanarak algılanamayacağı düşüncesinden hareketle Ca’fer b. Ebî Tâlib’i kendi tarihsel bağlamı çerçevesinde değerlendirerek tanıtmaya gayret ettik.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışma bize, İslâm’ın ilk döneminde Hz. Peygamber’in akrabalarından İslâma geçenlerin tarihteki rollerini anlamamıza yardımcı olacaktır. Nihai amacımız Ca’fer b. Ebî Tâlib’in tarihi kimliğini tespit etmek ve bu bağlamda söz konusu sürecin doğru algılanmasına katkıda bulunmaktır.

Çalışmanın Yöntemi

Ca'fer b. Ebî Tâlib'in biyografisini tespit etmek üzere ilgili kaynakların taranması ve tespit edilen bilgilerin tenkit, tahlil ve sentezinden oluşmaktadır.

Çalışmanın İçeriği

Araştırmamız giriş ve dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde çalışmamıza kaynak teşkil eden eserler üzerinde durulmuş, muhtevi oldukları hususiyetler ifade edilmeye çalışılmış ve nihayetinde konumuzla ilgili zorluklar dile getirilmiştir.

Birinci bölümde Ca'fer b. Ebî Tâlib'in nesebi, kendisine atfedilen künye ve lakabları niçinleriyle birlikte ele alınmıştır. Ardından aile efradı tanıtılmaya çalışılmıştır. Aile efradı tanıtılırken konunun dışına çıkmamaya özen gösterilmiştir. Daha sonra doğumu ele alınmıştır. Ancak doğumu ile ilgili kaynaklarımızda kesin bir tarih zikredilmediğinden eldeki mevcut verilerden hareketle öngörülebilir bir tarih tespit edilmeye çalışılmıştır. Gençlik yıllarını birlikte geçirdiği amcası Hz. Abbas'ın kendisini yanına alması ve müslüman olması konularına değinilmiştir.

İkinci bölümde on üç yıl kaldığı ve yaşamının önemli bir bölümünü oluşturan Habeşistan günleri ele alınmıştır. Ardından Habeşistan'dan dönüşü ve Rasûlullah tarafından savaşlara iştirak etmediği halde Bedir ve Hayber gazvelerinden kendisine pay ayrılması konuları işlenmiştir.

Üçüncü bölümde Rasûlullah tarafından Mûte savaşında görevlendirilmesi, komutanlığı üstlenmesi ve sonrasındaki gelişmeler tasvir edilmeye çalışıldı. Şehit edilmesinin Medine'de duyulması ve ailesinin verdiği reaksiyon ele alınmıştır.

Dördüncü bölümde faziletleri konusu işlenmiş, cesareti, cömertliği ve kendisine duyulan güvenin bir ifadesi olarak Rasûlullah tarafından bazı elçilik görevlerinde vazifelendirilmesi dile getirilmiştir.

Çalışmamızın sonunda Ca'fer b. Ebî Tâlib'e ait olduğu zikredilen kılıca ait bir resim ve Mûte savaşında şehit edildikten sonra kendisi ile ilgili dile getirilen şiirler yer almıştır. Ayrıca konuyla ilgili çeşitli harita ve resimler ilave edilmiştir.

BÖLÜM 1: KAYNAK TARAMASI

1.1. Kaynak Taraması

Çalışmamız, tarihi bir şahsiyetin tanıtımı olması nedeniyle öncelikle araştırmamıza konu olan zamanı, coğrafyayı ve bahse konu dönemin sosyo-kültürel özelliklerini sunan kaynakları tespit etmeye çalıştık. Bu bağlamda tarih, siyer, neseb, tabakât ve hadis kaynaklarına başvurduk. Konu biyografi olunca söz konusu kaynaklar bizlere araştırma konumuzu bütün yönleriyle aydınlatacak nitelikte olmasa da tatmin edici bir malzeme sunması bakımından önem arz etmiştir.

Megâzî eserleri olarak istifade ettiğimiz, ilk dönem İslâm Tarihi kaynakları arasında zikredilen Mûsâ b. Ukbe'nin (ö. 141/758) *el-Megâzî* ve Vâkıdî'nin (ö. 207/822) *Kitâbü'l-Megâzî* adlı eserlerinin özellikle Mûte savaşı ve sonrasında yaşanan olaylarla ilgili sunduğu bilgiler oldukça önem taşımaktadır.¹ Ancak Vâkıdî'nin verdiği bilgiler daha doyurucudur. Vâkıdî'den büyük ölçüde istifade ettiğimizi özellikle belirtmeliyiz. Mûsâ b. Ukbe'deki bilgiler ise daha öz ve muhtasardır.

Konumuzla ilgili başvurduğumuz diğer bir kaynak ise siyer kitapları oldu. Siyer kitapları arasında öncelikle zikredebileceğimiz İbn İshâk'ın (ö. 150/767) *es-Sîre* diye bilinen *Kitâbü'l-Mübtede'* ve *'l-Meb'as* ve *'l-Megâzî* adlı eseridir. Bu eserin tamamı günümüze ulaşmamış olmakla birlikte kendisinden bir çok nakillerde bulunulması rivayetleri kontrol etmemize; araştırma konumuzla ilgili bir kısım malzemelerin günümüze ulaşmış olması noktasında ise sağlıklı tespitler yapmamıza imkan sağlamıştır.² Geneli itibariyle İbn İshâk'ın rivayetlerinden müteşekkil olan İbn Hişâm'ın (ö. 213/828) *es-Sîre* adlı eseri konumuzla ilgili detaylı bilgi sunması bakımından büyük ehemmiyeti haizdir.³ Ayrıca Ca'fer b. Ebî Tâlib'in şehadetini müteakip yazılan şiirleri zikretmesi araştırmamıza zenginlik katmıştır. Yine İbn Hişâm'ın *es-Sîre* isimli eserinin şârihi *es-Süheylî*'yi de (ö. 581/1185) zikretmek yerinde olacaktır.⁴

¹ Ebû Muhammed Mûsâ b. Ukbe b. Ebû Ayyaş Esedî (ö. 141/758), *el-Megâzî*, (nşr., Muhammed Bâkış Ebû Mâlik), Rabat 1994; Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Eslemî (ö. 207/822), *Kitâbü'l-Megâzî* (nşr. Marsden Jones), I-III, London 1966.

² Ebû Abdullah Muhammed b. İshâk b. Yesar İbn İshâk (ö. 150/767), *Sîretü İbn İshâk* (nşr. Muhammed Hamidullah), Konya 1981.

³ İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddin Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî el-Basrî el-Mısırî (ö. 213/828), *es-Sîretü'n-Nebeviyye* (nşr. Muhammed Abdülhamit), I-IV, Beyrut ts.

⁴ Ebül-Kâsım Abdurrahmân b. Abdullah b. Ahmed es-Süheylî (ö. 581/1185), *er-Ravzü'l-Ünüf*

Tarih kitapları da araştırmalarımızda istifade ettiğimiz önemli kaynaklardandır. Bunlardan ilk zikredebileceğimiz Taberî (ö. 310/923) konumuzla ilgili özet bilgiler sunmakta olup detay vermemektedir.¹ Ya'kûbî'nin (ö. 292/905) *Târihü'l-Ya'kûbî* isimli eseri kısmen öz olmakla birlikte diğer bilgileri kontrol etme noktasında istifade ettiğimiz eserlerdendir.² İbnü'l-Esîr'in (ö. 630/1233) *el-Kâmil fi't-Tarih*, İbn Kesîr'in (ö. 774/1373) *el-Bidâye ve'n-Nihâye* adlı eserleri de yararlandığımız kaynaklar oldu.³ Özellikle İbn Kesîr'in diğer kaynaklardan tespit edemediğimiz Ca'fer'in doğum ve ölüm tarihleri konusunda bizlere bir mukayese imkanı sunması araştırmamız için önem arz etmektedir. Yine İbn Kesîr'in *Câmiü'l-Mesânid* isimli eserinde Ca'fer'in kabrinin Seniyyetü'l-Kerek'te bilinen bir yer olduğuna dikkat çekmesi diğer eserlerde tespit edemediğimiz bir ayrıntı olması sebebiyle ehemmiyet arz etmiştir.⁴ Mevlânâ Şibli Nu'mânî'nin (ö. 1332/1914) *Asr-ı Saadet* adlı eseri muahhar kaynak olmasına karşın Necâşî ve Ca'fer b. Ebî Tâlib arasında geçen konuşmaya kuşkuyla yaklaşan batılı müsteşriklerin iddialarını zikredip nihayetinde konuyu açıklığa kavuşturacak tespitlerde bulunması bakımından araştırmamıza farklı bir perspektiften bakma imkanı sunmuştur.⁵

Tabakât kitapları, çalışmalarımızda sıkça başvurduğumuz önemli kaynaklardandır. Çalışmamız bir Sahâbe biyografisi olduğundan ashâbın hayatından değişik kesitler ve ayrıntılar sunan tabâkat kitaplarından İbn Sa'd'ın (ö. 230/845) *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Halîfe b. Hayyât'ın (ö. 240/854) *Kitâbü't-Tabakât*, İbn Abdülber'in (ö. 463/1071) *el-İstîâb fi Ma'rifeti'l-Ashâb*, İbnü'l-Esîr'in (ö. 630/1232) *Üsdü'l-Gabe fi Ma'rifeti's-Sahâbe*, İbn Hacer'in (ö. 852/1449) *el-İsabe fi Temyîzi's-Sahâbe* isimli eserlerini özellikle zikretmek gerekir. Yine bu kapsamda değerlendirilebilen Zehebî'nin (ö. 748/1348) *Siyeru A'lami'n-Nübelâ* ve Ebû Nuaym'ın (ö. 430/1038) *Hilyetü'l-Evliyâ ve*

fi Şerhi's-Sîreti'n-Nebeviyye li İbn Hişâm, (nşr. Abdurrahmân el-Vekîl), I-VII, Kahire 1970.

¹ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd Taberî (ö. 310/922), *Târihu't-Taberî* (nşr. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhîm), I-XI, Beyrut 1967.

² İbn Vazih Ahmed b. İshâk b. Ca'fer el-Ya'kûbî (ö. 292/905), *Târihü'l-Ya'kûbî*, I-II, Beyrut ts.

³ İbnü'l-Esîr, İzzeddîn Ebül-Hasan Ali b. Ebîl-Kerem Muhammed b. Muhammed b. Abdülkerîm b. Abdolvâhid eş-Şeybânî (ö. 630/1232), *el-Kâmil fi't-Tarih* (nşr. Carolus Johannes Tomberg), I-XII, Beyrut 1979; İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr b. el-Kaysî el-Kureşî el-Busravî ed-Dimeşkî eş-Şâfiî (ö. 774/1373), *el-Bidâye ve'n-Nihâye* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî), I-XXI, 1997.

⁴ İbn Kesîr, *Câmiü'l-Mesânid ve's-Süneni'l-Hâdi li Akvâmi's-Senen* (nşr. Abdülmü'ti Emin Kal'acı), I-XXXV, Beyrut 1994.

⁵ Mevlânâ Şibli Nu'mânî (1332/1914), *Sîret'n-Nebî (Son Peygamber Hz. Muhammed)* (trc. Yusuf Karaca), I-II, İstanbul 2003.

Tabakâtü'l-Asfiyâ isimli eserlerinden de istifade etmeye çalıştık.¹ Ancak İbn Sa'd'ın Necâşi ve Ca'fer arasında cereyan eden diyalogu zikretmemesi dikkat çekicidir.

Ensâb kitapları ile ilgili geniş bir kütüphane taraması yapmamıza karşın ulaşabildiğimiz eserlerin konumuzla ilgili fazla detay vermeyip kısmen öz bilgileri muhtevi olduğunu belirtmek istiyoruz. İstifade ettiğimiz eserler arasında İbn Kelbî'nin (ö. 204/819) *Cemheretü'n-Neseb*, Zübeyrî'nin (ö. 236/851) *Neseb-i Kureyş*, Belâzürî'nin (ö. 279/892) *Ensâbü'l-Esrâf*, İbn Hazm'ın (ö. 456/1064) *Cemheretü Ensabi'l-Arab*, İbn Kudâme'nin (ö. 620/1223) *et-Tebyîn fi Ensabi'l-Kureşsiyyin*, Kalkaşandî'nin (ö. 821/1418) *Kalaidü'l-Cuman fi-Ta'rif bi Kabaili Arabi'z-Zaman* ve *Nihâyetü'l-Ereb fi Ma'rifeti Ensâbi'l-Arab*, Max Freiherr Von Oppenheim'in *el-Bedu* isimli eserlerini zikredebiliriz.² Şî müelliflerin kaleme aldıkları eserler diğer kaynaklarda bulamadığımız detayları sunması bakımından önem taşımaktadır. İbn İnebe'nin (ö. 828/1428) *Umdetü't-Tâlib fi Ensâbi Âli Ebî Tâlib* isimli eserinden özellikle istifade ettiğimizi belirtmek isteriz.³ Mûte savaşında şehit olan üç komutanın bir mezarda olduklarını ve mezarlarının gizli olduğunu zikretmesi dikkat çekicidir. Bunun dışında er-Râzî'nin (ö. 606/1209) *eş-Şeceretü'l-Mübâreke fi Ensabi't-Tâlibiyye*, Aynî'nin (ö. 855/1451) *Keşfü'l-Kınai'l-Mürna an Mühimmâti'l-Esâmî ve'l-Künâ Ca'fer A'raci'nin Menâhilü'd-Darab fi Ensâbi'l-Arab*, Ömerî'nin *el-Mecdi fi Ensâbi't-Tâlibiyyin* ve

¹ Ebû Abdullah Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî (ö. 230/845), *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, I-IX, Beyrut 1968; Ebû Amr Halife b. Hayât b. Halîfe eş-Şeybânî el-Basrî (ö. 240/854), *Kitâbü't-Tabakât* (nşr. Süheyl Zekkâr), Şam 1966; Ebû Ömer Cemâlüddin Yusuf b. Abdullah b. Muhammed b. Abdülber en-Nemerî (ö. 463/1071), *el-İstîâb fi Ma'rifeti'l-Ashâb* (nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî), I-IV, Kâhire ts; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe fi Ma'rifeti's-Sahâbe* (nşr. Muhammed İbrâhîm El-Bennâ-Muhammed Ahmed Âşûr), I-VII, Kahire 1970; Ebû'l-Fazl Şihâbüddin Ahmed b. Ali b. Muhammed İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1449), *el-İsâbe fi Temyizi's-Sahâbe*, (nşr. Adil Ahmed Abdülmevcud-Ali Muhammed Muavviz), I-VIII, Beyrut 1995; Zehebî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân (ö. 748/1347), *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ* (nşr. Şuayb el-Arnâvûd), I-XXV, Beyrut 1985; Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk İsfahânî Ebû Nuaym İsfahânî (ö. 430/1038), *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtü'l-Asfiyâ*, I-X, Kâhire 1979.

² Ebû'l-Münzir İbnü's-Saib Hişam b. Muhammed b. Saib Kelbî (ö. 204/819), *Cemheretü'n-Neseb* (nşr. Nâci Hasan), Beyrut 1986; Ebû Abdullah Mus'ab b. Abdullah b. Mus'ab Zübeyrî (ö. 236/851), *Nesebü Kureyş* (nşr. E. Levi Provençal), Kâhire 1982; Ebû'l-Abbas Ahmed b. Yahyâ b. Câbir Belâzürî (ö. 279/892), *Ensâbü'l-Esrâf* (nşr. Süheyl Zekkâr-Riyâz-Ziriklî), I-VIII, Beyrut 1996; Ebû Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Saîd ez-Zâhirî İbn Hazm (ö. 456/1064), *Cemheretu Ensâbi'l-Arab* (nşr. Abdüsselâm Muhammed Harun), Kâhire 1982; Ebû Muhammed Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed İbn Kudâme (ö. 620/1223), *et-Tebyîn fi Ensâbi'l-Kureşsiyyin* (nşr. Muhammed Naif Duleymi), Beyrut 1988; Ebû'l-Abbas Şehabeddîn Ahmed b. Ali b. Ahmed Kalkaşandî (ö. 821/1418), *Nihâyetü'l-Ereb fi Ma'rifeti Ensâbi'l-Arab*, Beyrut 1984; *Kalaidü'l Cuman fi't-Ta'rif bi-Kabâili Arabi'z-Zaman* (nşr. İbrâhîm Ebyârî), Kâhire 1982; Max Freiherr Von Oppenheim, *el-Bedu* (nşr. Mâcid Şübbër), London 2004.

³ Ebû'l-Abbas Cemaleddîn Ahmed b. Ali b. Hüseyin b. Ali İbn İnebe (ö. 828/1428), *Umdetü't-Tâlib fi Ensâbi Âli Ebî Tâlib*, Beyrut ts.

Abbas Kummî'nin *el-Künâ ve'l-Elkâb* isimli eserleri de yararlandığımız kaynaklardandır.¹

Başvurduğumuz bir diğer kaynak ise hadis kitapları oldu. Abdürrezzâk'ın (ö. 211/827) *el-Musannef*, İbn Ebî Şeybe'nin (ö. 235/849) *Kitâbü'l-Musannef fî'l-Ehâdis ve'l-Asâr* isimli eserleri başvurduğumuz kayda değer eserlerdir.² Cami' türü eserler olarak da bilinen Buhârî'nin (ö. 256/870) *Sahîhu Buhârî* ve Heysemî'nin (807/1405) *Mecmaü'z-Zevâid ve Menbaü'l-Fevâid* isimli eserleri konumuzla ilgili malzeme sunması hem de hadislerin sıhhati ile ilgili bir fikir vermesi bakımından önem arz etmektedir.³ Ayrıca Buhârî'nin tarihi bilgilere verdiği önem bilinen bir husustur. Megâzî, Menâkıb ve Fedâilü's-Sahâbe kitapları konumuzla ilgili aydınlatıcı bilgileri muhtevidir. Bahse konu kitaplar özellikle Ca'fer b. Ebî Tâlib'in şahsiyeti ile ilgili sağlıklı tespitler yapabilmemize imkan sağlamıştır. Bu eserlerle ilgili olarak Buhârî'nin *Sahîhu Buhârî* adlı eseri dışında Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) *Müsnedü Ahmed b. Hanbel*, Müslim'in (ö. 261/875) *Sahîhu Müslim*, Ebû Dâvud'un (ö. 275/889) *Sünenü Ebû Dâvud*, Tirmizî'nin (ö. 279/892) *Sünenü Tirmizî* adlı eserleri zikredebiliriz.⁴ İbn Mâce'nin (ö. 273/887) *Sünenü İbn Mâce*, Taberânî'nin (ö. 360/971) *el-Mu'cemü'l-Kebir* isimli eseri de araştırmalarımıza kaynak teşkil eden eserlerdendir.⁵

Araştırmamızla ilgili birçok hadis içermesi sebebiyle Peygamberlik müessesesi, nübüvvet ve mu'cizeleri isbat amaçlı kaleme alınan Beyhâkî'nin (ö. 458/1066)

¹ Ebû Abdullah Fahreddîn Muhammed b. Ömer Fahreddîn Er-Râzî (ö. 606/1209), *eş-Şeceretü'l-Mübâreke fî Ensâbi't-Tâlibiyye* (nşr. Mehdi Recai), Kum ts.; Ebû Muhammed Bedreddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ el-Hanefî Aynî (ö. 855/1451), *Keşfü'l-Kınâi'l-Mürnâ an Mühimmâti'l-Esâmî ve'l-Künâ*, (nşr. Ahmed Muhammed Nemr el-Hatîb), Cidde 1994; Ca'fer A'râci, *Menâhilü'd-Darab fî Ensâbi'l-Arab* (nşr. Mehdi Recai), Kum ts.; Nisabe Ali b. Ebi'l-Ganaim Ömerî, *el-Mecdi fî Ensâbi't-Tâlibiyyin* (nşr. Ahmed el-Mehdevî Damigani), Kum 1988; Abbas Kummî, *el-Künâ ve'l-Elkâb*, I-III, Beyrut 1983

² Ebû Bekir Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfî' es-Sa'ânî el-Himyerî (ö. 211/826), *el-Musannef* (nşr. Habîburrahmân el-Â'zamî), I, XI, Beyrut 1983; Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeyce İbrâhîm b. Osmân b. Ekî Bekr b. Ebî Şeybe el-Kûfî el-Absî (ö. 235/849), *el-Musannef fî'l-Ehâdis ve'l-Âsâr* (nşr. Saîd Lehhâm), I-VII, Beyrut 1989.

³ el-Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fî (ö. 256/870), *Sahîhu Buhârî*, I-VIII, İstanbul 1979; Nürüddîn Ali b. Ebî Bekir b. Süleyman Heysemî (ö. 807/1405), *Mecmeu'z-Zevâid ve Menbeu'l-Fevâid*, I-X, Beyrut 1967.

⁴ Ebû Abdullah Ahmed Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî (ö. 241/855), *Müsnedü Ahmed b. Hanbel*, I-VI, İstanbul 1992; Ebû'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nişâbürfî (ö. 261/875), *Sahîhu Müslim*, I-V, İstanbul ts.; Süleyman b. el-Eş'as b. İshâk el-Ezdî Ebû Dâvud es-Sicistânî (ö. 275/889), *Sünenü EbûDâvud*, I-V, İstanbul 1992, 1969-1974; Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Serve es-Sülemî Tirmizî (ö. 279/892), *Sünenü Tirmizî*, I-X, İstanbul 1992

⁵ Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni İbn Mâce (ö. 273/887), *Sünenü İbn Mâce*, I-II, İstanbul 1992; Ebû'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed b. Eyyub el-Lahmi Taberânî (ö. 360/971), *el-Mu'cemü'l-Kebîr* (nşr. Hamdi Abdülmecid Selefî), I-XXV, Beyrut ts.

Delâilü'n-Nübüvve ve Ma'rifetü Ahvâli Sahibü's-Şeriâ ve Hakim'in (ö. 405/1014) *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn* isimli eserleri de yararlandığımız kaynaklardandır.¹ Muhammed Hamidullah'ın *İslâm Peygamberi* ve *el-Vesâiku's-Siyâsiyye* adlı çalışmaları, Habeşisan'a hicret ve Ca'fer b. Ebî Tâlib'in Necâşî'ye götürdüğü varsayılan hediyelerle ilgili verdiği kayda değer bilgiler çalışmamıza ışık tutmuştur.² Levent Öztürk tarafından kaleme alınan *Etiyopya'da İslâmiyet* isimli çalışmadan Habeşistan'a hicret konusunda istifade ettiğimizi özellikle vurgulamak isteriz.³

Araştırma ve makaleler de başvurduğumuz eserler arasında yer almaktadır. Bu meyanda Nahide BOZKURT'un "*Hz. Muhammed'in Biyografisi Üzerine*" isimli çalışması bizlere bir çerçeve sunması bakımından büyük önem arz etmiştir.

1.2. Konunun İşlenmesinde Karşılaşılan Zorluklar

Günümüzden yüzyıllarca önce yaşamış bir şahsiyeti bütün yönleriyle tanıtmamanın zorluğu açıktır. Sadece tarihi vesikalara dayalı olarak tarihi bir şahsiyeti kelimelerle tam anlamıyla günümüze taşımamanın ne kadar zor olduğu şüphe götürmez bir hakikattir.

Konuyla ilgili malzemenin kaynaklarda sistematik bir biçimde sunulmamış olması metodik çalışma noktasında bazı zorlukları beraberinde getirmiştir.

İkinci problem tarih tespitinde yaşanan zorluktur. Ca'fer b. Ebî Talib'in doğum, İslâmiyeti kabul ve evlilik tarihleri konusunda kaynaklarda net bir tarihin zikredilmemesi tarihlerle ilgili tespit yapmamızı güçleştirmiştir. Bununla birlikte mevcut verilerden hareketle tarihler tespit edilmeye çalışılmıştır.

Diğer problem konuyla ilgili yeterli malzemenin kaynaklarda zikredilmeyişidir. Biyografi çalışmasında esas olan, tanıtılacak şahsiyetin, hayatının bütün safhalarıyla bir süreç çerçevesinde sunulmasıdır. Ancak mevcut malzeme, konumuzu bütünüyle aydınlatacak nitelikte olmayıp, söz konusu dönemi tahlil etmemize imkan vermemiştir.

¹ Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali Beyhâkî (ö. 458/1066), *Delailü'n-Nübüvve ve Ma'rifetu Ahvali Sahibi's-Şeria* (nşr. Abdülmü'tî Kal'acî), I-VII, Beyrut 1985; Ebû Abdullah İbnü'l-Beyyi Muhammed Hakim en-Nisaburî (ö. 405/1014), *el-Müstedrek ale's-Saîihayn*, I-IV, Haydarabad ts.

² Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi* (trc. Salih Tuğ), I-II, İstanbul 1980; *el-Vesâiku's-Siyâsiyye* (trc. Vecdi Akyüz), İstanbul 2002.

³ Levent Öztürk, *Etiyopya'da İslâmiyet*, İstanbul 2001.

Geçmişte yaşananların ancak bir bölümünün aktarılabilir olduğu ve bunun geçmişe karşılık gelemeyeceği gerçeğini bu bağlamda ifade etmek yerinde olacaktır.

BÖLÜM 2: NESEBİ, DOĞUMU, MÜSLÜMAN OLUŞU VE

GENÇLİĞİ

2. 1. Nesebi

2.1.1. İsmi, Lakabı ve Künyesi

İsmi, Ca'fer b. Ebî Tâlib Abdümenâf¹ b. Abdülmuttalib b. Hâşim b. Abdümenâf b. Kusay el-Kureyşî el-Hâşimî'dir.² Rasûlüllah'ın amcasının oğlu olup³ mensubu olduğu kabilenin bahadır ve yiğit kahramanı olarak bilinmektedir.⁴ Hâşimoğulları, ismini Hz. Muhammed'in büyükbabası Hâşim'den almaktadır. Hâşimoğulları, Kureyş'in en saygın ve soylu gruplarından olup, Abdülmuttalib'in dört oğluna nisbetle Abbâsîler, Tâlibîler, Hârisîler ve Lehebîler'den teşekkül etmiştir.⁵ Hâşimoğulları'nın nesli Tâliboğulları ve Abbâsoğulları ile sürmüştür.⁶ Ca'fer b. Ebî Tâlib'in babası Ebû Tâlib Mekke'de Hâşimoğulları'nın reisi konumundaydı. Buhârî'nin naklettiği bir rivayette Hz. Peygamber, Hâşimoğulları ve Muttaliboğulları'nın bir soy olduğunu belirtmiş⁷ ve Muttaliboğulları'nın üstünlüğünü ifade hususunda; "Biz Abdülmuttalib'in çocukları cennet halkının büyükleriyiz. Ben, Hamza, Ali, Ca'fer, Hasan, Hüseyin ve Mehdi" buyurmuştur.⁸

¹ Abdümenâf Ebû Tâlib'in gerçek adıdır. Bk. Çelikkol, Yaşar, *İslâm Öncesi Mekke*, Ankara 2003, s. 118.

² İbn Sa'd, IV, 34; İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temîmî el-Bustî (ö. 354/965), *Kitâbü's-Sikât*, I-IX, Haydarabad 1973, III, 49; İbn Abdülber, *el-İstâb*, I, 242; İbnü'l-Esrî, *Üsdü'l-Gâbe*, I, 341; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 592; Mizzi, V, 50.

³ İbnü'l-Esrî, *Üsdü'l-Gâbe*, I, 341; Ebû'l-Haccâc Cemâleddîn Yûsuf b. Abdurrahmân b. Yûsuf Mizzî (ö. 742/1341), *Tehzîbü'l-Kemâl fi Esmâi'r-Ricâl* (nşr. Beşşâr Avvad Ma'rûf), I-XXXV, Beyrut 1985, V, 50; İbn Kesîr, *Câmiü'l-Mesânid*, III, 90.

⁴ Ziriklî, Hayreddîn, *el-A'lâm*, I-X, Kahire 1959, I-II, 118.

⁵ Algül, "Benî Hâşim", *DİA*, XVI, İstanbul 1999, s. 403; Cevat Çevik, *Abdülmuttaliboğulları*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 1997, s. 12. Hâşimoğulları daha sonra Ali b. Ebî Tâlib'e nisbetle Alevîler, Akîl b. Ebî Tâlib'e nisbetle Akîlîler ve Ca'fer b. Ebî Tâlib'e nisbetle Ca'ferîler gibi çeşitli tâli kollara ayrılmıştır. Bk. Algül, "Benî Hâşim", *DİA*, XVI, s. 403.

⁶ Çelikkol, s. 119. Hâşimoğulları entellektüel birikimi fazla olan bir kabile olarak da bilinmektedir. Bk. Çelikkol, s. 120.

⁷ Buhârî, Sahîh, *Megâzi*, 38. Muhammed Fehmi Abdülvehhab "İslâm'ın Doğuşunda Şehit Sahâbîler" isimli eserinde kaynak zikretmeksizin Rasûlüllah'ın "İnsanlar çeşitli soylardandır. Ben ve Ca'fer ise aynı soydanız" dediğini belirtmiştir. Bk. Muhammed Fehmi Abdülvehhab "İslâm'ın Doğuşunda Şehit Sahâbîler", (trc. Ali Akpınar), Konya ts.

⁸ İbn Mâce, *Kitâbu'l-Fiten*, 34; Hakim, III, 211; Mizzî, V, 53.

Lakabı, Ebü'l-Mesâkin,¹ Tayyâr² ve Zü'l-Cenâheyn'dir.³ Bilindiği gibi Arap toplumunda lakap, kişinin fizik veya karakter yapısını yansıttığı gibi onun bilinen özelliğini vurgulamak için de kullanılırdı.⁴ Rivayetlerden Ca'fer b. Ebî Tâlib'in fakir ve miskinler konusunda duyarlı olduğu anlaşılmaktadır. Ebû Hureyre'nin rivayetinde ifade edildiği üzere fakirleri çok seven, onlarla oturan, onlarla konuşan, fakirler için insanların en hayırlısı ve müslümanlar içinde yoksullara en fazla yardım eden olması sebebiyle Rasûlüllah ona Ebü'l-Mesâkin ismini vermiştir.⁵ Şîî müellif İbn İnebe'ye göre insanlara olan şefkat ve ihsânından dolayı Ebü'l-Mesâkin denilmiştir.⁶

Ca'fer'e Tayyar lakabının verilmiş sebebi şöyledir: İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre, Rasûlüllah bir gün oturmuş bir haldeydi. Ca'fer'in hanımı Esmâ bint Umeys de onun yakınında bulunuyordu. Rasûlüllah, Ca'fer b. Ebî Tâlib'in Cebrâil ve Mikâil ile birlikte yanından geçtiğini ve kendisine selam verdiklerini, Ca'fer'in düşmanla karşılaştığı anı hatırlatarak, o günde ön tarafından yetmiş üç ok ve kılıç yarası aldığını, bayrağı önce sağ eline aldığını, bu elinin kesilmesi üzerine bayrağı sol eline aldığını, bu elinin de kesilmesi üzerine Yüce Allah'ın kesilen kollarının yerine iki kanat verdiğini ve bu kanatlarıyla Cebrâil ve Mikâil ile birlikte cennette istediği yere uçtuğunu, cennetin meyvelerinden istediğini yediğini belirtmiştir. Esmâ, Rasûlüllah'a insanların kendisine inanmayacakları düşüncesinden hareketle bu durumu insanlara bildirmesini istedi. Rasûlüllah, bu teklif üzerine minbere çıkarak "Ey insanlar, Ca'fer b. Ebî Tâlib, Cebrâil ve Mikâil ile birlikte. Onun, Yüce Allah tarafından kesilen iki koluna karşı, lütfedilen iki kanadı bulunmaktadır. Bu kanatlarıyla cennette istediği yere uçmaktadır. Biraz önce

¹ İbn Sa'd, IV, 41; Buhârî, *Fedâilu Ashâbu'n-Nebi*, 10; İbn Mâce, *Kitâbu'z-Zühd*, 7; Tirmizî, *Menâkıb*, 29; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 117; Cemâlüddîn Ebü'l-Ferec Abdurrahman b. Ali İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1201), *Sıfatü's-Safve* (nşr. Mahmûd Fahûri), I-IV, Beyrut 1979, I, 518; Zehebî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, I, 217; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, I, 341; Mizzî, V, 57; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 592. Nasır b. Ali, Azîz Hasan Şeyh, *Akîdetü Ehli's-Sünne ve'l-Cemâa fi's-Sahâbeti'l-Kirâm*, I-III, Riyad 1995, I, 388.

² İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, I, 341; Mizzî, V, 50; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I-VI, Beyrut 1991, I, 382; Zirikli, *A'lam*, I-II, 118; İbn İnebe, 53; İbnü'l-İmâd, Ebü'l-Felâh Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed (ö. 1089/1679), *Şezerâtü'z-Zehab fi Ahbâri Men Zehab* (nşr. Abdülkâdir Arnavûd-Mahmûd Arnavûd), I-V, Beyrut 1986, I, 126. Nasır b. Ali, I, 388.

³ İbn Sa'd, I, 121; Ebû Muhammed Abdullah b. Müslîm İbn Kuteybe (ö. 276/889), *el-Maârif* (nşr. Servet Ukkâşe), Kahire 205; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, I-2 42; İbn Hacer, *Takribü't-Tehzîb* (nşr. Adülvehhab Abdüllatif), I-II, Beyrut 1975, I, 131; Aynî, 351; İbn İnebe, s. 53; Nasır b. Ali, I, 388.

⁴ Bozkurt, Nebî, "Lakap", *DİA*, Ankara 2002, XXVII, s. 65.

⁵ İbn Sa'd, IV, 41; Buhârî, *Sahih*, *Fedâilu Ashâbu'n-Nebi*, 10; İbn Mâce, *Kitâbu'z-Zühd*, 6; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 117; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, I, 518; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 592; *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 382; Mizzî, V, 57; Zehebî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, I, 217.

⁶ İbn. İnebe, s. 53.

bana selam vererek müşriklerle karşılaştığı günde ne gibi olaylar olduğunu bildirdi” buyurdu. Bu açıklamadan sonra Ca’fer’in bunlara kavuştuğu, insanlar tarafından bilinir oldu. O günden sonra, onun ayakları kanla kınalanmış olarak, iki kanadı ile cennete istediği yere uçmasından dolayı “Tayyâr” olarak anılmıştır.¹

Ca’fer b. Ebî Tâlib, Mûte savaşında şehit edildikten sonra Yüce Allah tarafından kendisine iki kanat verildiği rivayet edilmiştir. Bu durumu ifade hususunda Rasûlüllah: “Ca’fer’i, dün bir grup melekle birlikte önümden geçerken gördüm. İki kanadı vardı ve önleri kana boyanmıştı”² buyurmuştur. Yine başka bir rivayette Rasûlüllah: “Şüphesiz Allah, onun iki koluna karşılık iki kanat vermiştir. Şimdi cennete onlarla dilediği yere uçmaktadır”³ buyurmuştur. Rivayetlerden anlaşılacağı üzere Mûte savaşında kopan iki koluna karşılık Allah tarafından kendisine iki kanat verilmesinden dolayı “Zü’l-Cenâheyn” denilmiştir. Kaynaklarda Abdullah b. Ömer’in Abdullah b. Ca’fer’e rastlayıp selam verdiği zaman: “Selam ey iki kanatlımın oğlu” diye iltifat ettiği bildirilmiştir.⁴

Ca’fer b. Ebî Tâlib’in Habeşistan’da dünyaya gelen ilk oğlu Abdullah’a nisbetle kendisine Ebû Abdullah⁵ denilmiş ve bu isimle künyelenmiştir. Bilindiği gibi Arap geleneğinde en büyük çocuğun ismi saygı ifadesi olarak anne ve babaya verilmekte ve tanıtıcı bir anlam ifade etmekteydi.⁶

2.1.2. Annesi, Babası ve Kardeşleri

Ca’fer’in annesi Fâtıma bint Esed b. Hâşim b. Abdümenâf’dır.⁷ Onun annesi Hubey bint Herem b. Revâha, babası Esed b. Hâşim b. Abdümenâf’dır.⁸ Fâtıma bint Esed’in Ebû Tâlib’den Tâlib, Akîl, Ca’fer ve Ali isminde dört oğlu; Ümmü Hâni, Cümâne ve Rayta

¹ Taberânî, II, 107; Heysemî, IX, 272-273; Hâkim, III, 210-211; Mizzî, V, 59; Zehebî, *A’lami’n-Nübelâ*, I, 211.

² Hâkim, III, 209; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil fi’t-Tarih*, II, 238; Nasır b. Ali, I, 394.

³ Heysemî, IX, 272-273.

⁴ İbn Sa’d, VI, 466; Buhârî, *Sahih, Megâzi*, 44; *Fedâilu Ashâbu’n-Nebi*, 10; Beyhâkî, IV, 372; Mizzî, V, 55; Zehebî, *A’lami’n-Nübelâ*, I, 215; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-Gâbe*, I, 344; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 593; *Tehzibü’t-Tehzib*, I, 382; Nasır b. Ali, I, 393.

⁵ Halife b. Hayyât, 11; Buhari, *et-Târihu’l-Kebîr*, I-VIII, Haydarabad 1943, II, 185; İbn Kuteybe, 205; İbn Hibbân, III, 49; Ebû İshak İbrâhim b. Ahmed Ahmed er-Razî Hanbelî, *Ehâsinü’l-Mehâsin* (nşr. Abdülmu’ti Emin Kal’aci), Halep 1999, 161; Heysemî, IX, 271; Mizzî, V, 50; Zehebî, *A’lami’n-Nübelâ*, I, 206; İbn Abdülber, *el-İstiab*, I, 242; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 592; *Tehzibü’t-Tehzib*, I, 382.

⁶ Bozkurt, Nebi, “Künye”, *DİA*, Ankara 2002, XXVI, s. 558.

⁷ İbnü’l-Cevzî, *Sifatü’s-Safve*, II, 54; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 269.

⁸ İbn Sa’d, X, 211; I, 211, VIII, 222; Zübeyrî, 39-40.

adında üç kızı vardı.¹ Fâtıma bint Esed, sâliha, faziletli² ve iyi halli³ bir hanım sahâbî olarak temâyüz etmiştir.⁴ Fâtıma bint Esed, kocasının ölümünden hemen sonra müslüman olmuştur.⁵ Hâşimoğulları soyundan ilk erkek çocuğu dünyaya getiren ve bu soydan gelen ilk halifenin annesi olmakla bilinmektedir.⁶ Hz. Peygamber, onu bazen evinde ziyaret eder ve orada öğle uykusuna yatardı.⁷ Rasûlüllah, amcası Ebû Tâlib'ten sonra kendisine en fazla yakınlık gösterenin Fatma bint Esed olduğunu belirtmiş ve ona cennet elbiselerinden giydirilmesi için gömleğini kefen olarak giydirmiş, kabir hayatının kendisine rahat gelmesi için bir müddet kabrinde uzanmıştır. Rasûlüllah, ona olan minnettarlığını “O, benim annemden sonra annemdi” sözleriyle dile getirmiştir.⁸ Vefatı konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Müslüman olduktan sonra Medine'ye hicret edip orada vefat ettiği yönünde bilgiler zikredilmiştir.⁹ Hicretten önce vefat ettiği yönünde rivayetler mevcut olmakla birlikte genel kanaât hicret ettikten sonra Medine'de vefat ettiği şeklindedir.¹⁰ Hz. Ali'nin, annesi Fâtıma'ya “Sen gelinin Fâtıma'nın su taşıma ve dışarı işlerine yardım et, o da senin un öğütme ve hamur yoğurma işine yardım etsin” sözünden annesinin Medine'de öldüğü anlaşılmaktadır.¹¹ Rasûlüllah'ın yanında, onun büyük bir itibarı vardı.¹² Vefat ettiği zaman Rasûlüllah'ın gözlerinden yaşlar akmış¹³ ve “Bugün annem vefat etti” buyurmuştur.¹⁴ Rasûlüllah, Fâtıma bint Esed'i gömüleceği kabrin içine indirdikten¹⁵ sonra cenaze namazını kıldırmıştır.¹⁶ Rasûlüllah'ın söz konusu uygulaması dikkat çekmiş olmalı ki “Biz senin

¹ İbn Sa'd, X, 211.

² Ya'kûbî, II, 14.

³ İbn Sa'd, I, III, 122.

⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 269.

⁵ İlk Müslümanlardan olduğunu söyleyenler de olmuştur. Bk. İbn Sa'd, X, 211; İbnü'l-Cevzi, *Sıfatü's-Safve*, II, 54.

⁶ Zübeyrî, s. 40; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, IV, 1891; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, VII, 217; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 269; Mehmed Zihni (ö. 1329/1911), *Meşâhirü'n-Nisâ*, I-II, İstanbul 1982, I, 110.

⁷ İbn Sa'd, VIII, 222; İbnü'l-Cevzi, *Sıfatü's-Safve*, II, 54; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 269, IV, 380

⁸ Hâkim, III, 108; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, IV, 1891; Süheylî, I, 112; İbnü'l-Cevzi, *Sıfatü's-Safve*, II, 54; İbn Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, VII, 217; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 269; Semhûdî, Ebü'l-Hasan Nureddin Ali b. Abdullah b. Ahmed Semhûdî (ö. 911/1506), *Vefâü'l-Vefâ bi Ahbâri Dârü'l-Mustafa* (nşr. Kasım Samerrai), I-IV, London 2001, III, 277.

⁹ İbnü'l-Cevzi, *Sıfatü's-Safve*, II, 54; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, VII, 217; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, IV, 1891; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 269.

¹⁰ İbn Abdülber, *el-İstîâb*, IV, 1891; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 269.

¹¹ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, V, 517.

¹² Hâkim, III, 108.

¹³ Hâkim, III, 108; Müttakî el-Hindi, Alaüddin Ali b. Abdülmelik b. Kadı Han (ö. 975/1567), *Kenzü'l-Ummal fi Süneni'l-Akval ve'l-Ef'âl* (nşr. Bekri Hayyani, Saffet Saka), I-XVI, Beyrut 1985, XIII, 636.

¹⁴ Ya'kûbî, II, 14.

¹⁵ Hâkim, III, 108; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, IV, 1891; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, VII, 217.

¹⁶ Hâkim, III, 108; Müttakî el-Hindî, XIII, 635.

ona yaptığın şeyi başkasına yaptığını görmedik” sözleriyle karşılaşmış, Ebû Tâlib’den sonra Fâtıma bint Esed kadar kendisine iyilik eden olmadığı cevabını vermiştir.¹ Ya’kûbî’de geçen bir rivayette Fâtıma bint Esed’in vefatından duyduğu üzüntüden dolayı hayrete düşenlere: “O, kendi çocukları aç durur, suratlarını asarken, önce benim karnımı doyurur, saçımı tarar ve gülyağlarıyla yağlardı”² cevabını vermiştir. Rasûlüllah, Cebrâil’in “Bu kadın cennetliklerdendir” diye kendisine haber verdiğini bildirmiştir.³ Semhûdî, Fâtıma bint Esed’in kabrinin Ravhâ’da olduğunu belirtmiştir.⁴

Ca’fer’in babası, Ebû Tâlib Abdümenâf b. Abdulmuttalib b. Hâşim el-Kureyşî el-Hâşimî’dir.⁵ Büyük oğlunun adı Tâlib olduğundan ona nisbetle Ebû Tâlib olarak künyelenmiştir. Ebû Tâlib, Mekke’nin en nüfuzlu ve en saygın şahsiyetlerinden biridir. Mekke’de Hâşimoğullarının reisi konumunda olmasından dolayı oturduğu mahalleye Şi’bi Ebî Tâlib denilmiştir.⁶ Rasûlüllah onun şefkat kanadı altında büyümüş ve onun terbiyesi ile yetişmiştir.⁷ Hz. Peygamber’den 35 yıl önce⁸ 535 yılında Mekke’de doğmuştur.⁹ Babası Abdulmuttalib¹⁰, annesi ise Fâtıma bint Amr b. Aiz el-Mahzûmiyye’dir. Hz. Peygamber’in babası Abdullah ile amcası Zübeyr’in öz kardeşidir.¹¹ Bu evlilikten daha önce zikredildiği üzere dört erkek, üç kız olmak üzere yedi çocuğu olmuştur. İbn Sa’d Alle adında bir kadından Tuleyk isimli bir erkek çocuğunun daha olduğunu kaydetmiştir.¹² Abdulmuttalib, vefatından önce torunu Hz. Muhammed’in himaye ve korumasını Ebû Tâlib’e vasiyet etmişti.¹³ Ümmü Eymen’in rivayetine göre Hz. Muhammed henüz sekiz yaşındayken vefat eden dedesi Abdülmuttalib için göz yaşı dökmüştür.¹⁴ İbn İshâk’ın naklettiğine göre Abdulmuttalib, Ebû Tâlib’e vasiyetinde şöyle demiştir:

¹ İbn Abdülber, *el-İstîâb*, IV, 1891; İbn Esîr, *Üsdü’l-Gâbe*, VII, 217; Heysemî, *Mecmau’z-Zevâid*, IX, 257; Müttakî el-Hindî, XIII, 635-636.

² Ya’kûbî, II, 14.

³ Hâkim, III, 108; Müttakî el-Hindî, XIII, 636.

⁴ Semhûdî, III, 274.

⁵ Fığlalı, “Ebû Tâlib”, *DİA*, X, s. 237.

⁶ Şulul, Kasım, *İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*, İstanbul 2003, s. 149; Fığlalı, “Ebû Tâlib”, *DİA*, X, s. 237.

⁷ Nedvî, Muinüddin Ahmed, *Asr-ı Saâdet* (trc. Ali Genceli), I-VI, İstanbul 1985, I, 344.

⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 115.

⁹ Şulul, s. 149; Fığlalı, “Ebû Tâlib”, *DİA*, X, s. 237.

¹⁰ Zübeyrî, s. 39; Zirikli, IV, 154.

¹¹ Zübeyrî, s. 39; Fığlalı, “Ebû Tâlib”, *DİA*, X, s. 237.

¹² İbn Sa’d, I, 122.

¹³ İbn İshâk, s. 47; İbn Sa’d, I, 118.

¹⁴ İbn Sa’d, I, 119; Belâzurî, I, 93.

“Sana tavsiye ederim ey Abdümenâf benden sonra
Babasından yalnız, tek kalanı
Ondan, daha yatak çocuğu iken ayrıldı.
Ben de sanki onun çok sevgili annesiydim,
Onu içten ve yürekte seven.
Nihayet va’dolunan yardımdan korktuğum zaman
Ailemizin Allah’tan en korkanına vasiyet ettim,
İstemeye istemeye
Babasını mezara gömdüğüm çocuğu
Bana, söz şeref sahibinindir, dedi
Ben hayatta olduğum sürece,
Kardeşinin oğlu en küçük oğlum gibi sevgi görecektir.
Benim yanımda
Bu, doğruluk kapısıdır inancındayım.
Belki Ahmed doğruluğu umar
İşlerdeki her buyruk bir istektir.
Şüphesiz ben, bilgi ehlinin en bilginini bildim,
Şüphesiz oğlum, Necîd ehlinin efendisidir.
Develer sahibi kime üstün gelir
Künyesi Ebû Tâlib olan,
Tecrübeler sahibi Abdümenâf’a vasiyet ettim,
Dönmemek üzere gidenin oğlunu
Kardeşinin oğlunu ve sevgili kadınları,
Sevgilinin oğlunu, akrabanın en yakınını,
Bana, azarlar gibi dedi:
Bana vasiyet etme.
Eğer azarlanacaksam
Sabit olan Hak sebebiyle
Muhammed, ihsâna nâil olmuş,
Kalbim ona yöneliyor ve dönüyor.
Ümitsiz değilim, isteksiz de.”¹

Abdumuttalib’in vefatından sonra bu vasiyet üzerine Ebû Tâlib, yeğeni Hz. Muhammed’i kendi himayesine almıştır.¹

¹ İbn İshâk, s. 47-48.

Mekkeli şairlerden sayılan Ebû Tâlib'in bazı beyitleriyle istishâd edilmesi onun aynı zamanda iyi bir şair olduğunu göstermektedir.²

Ebû Tâlib, Hz. Muhammed'i çok sever, üzerine titrer ve onu yanından ayırmamaya özen gösterirdi.³ Hz. Muhammed'in amcalarının, en hamiyetli ve şefkatlisiydi.⁴ Hz. Muhammed'i çocuklarından çok sever⁵, onu yanına almadıkça uyumazdı.⁶ Bir yere gideceği zaman onu yanında götürürdü.⁷ Hz. Muhammed için: "Şüphesiz sen mübareksin" derdi.⁸ Çocukları, sabahları yataklarından gözleri çapaklı, yüzleri asık kalktıkları halde Hz. Muhammed parlak yüzlü ve sürmeli gözlü olarak kalkardı.⁹

Ebû Tâlib Mekke'de vuku bulan kıtlık sebebiyle maddi sıkıntı içinde olmasına rağmen, Kureyşlilerin önde geleni ve sözcüsü konumundaydı. Sözü dinlenir bir şahsiyeti. Emirlerine karşı gelmekten ve kendisine aykırı hareket edilmekten sakınılırdı.¹⁰ Vefat edinceye kadar Kureyşliler Rasûlüllah'a eziyet etmekten sakınmışlardır.¹¹ Kaynaklarda Allah'ın, Resûlünü müşriklerin eziyetlerinden onun vasıtası ile koruduğu vurgulanmıştır.¹²

Ebû Tâlib'in iman edip etmediği tartışmalarına girmeyerek sadece konu ile ilgili bir rivayeti nakletmek istiyoruz. Müseyyeb b. Hazen rivayetine göre Ebû Tâlib'e ölüm yaklaşınca Rasûlüllah onun yanına gitti. Ebû Tâlib'in yanında Ebû Cehîl ve Abdullah b. Ebû Umeyye b. el-Muğire vardı. Rasûlüllah amcasına: "Ey amca lâ ilâhe ilallah kelimesini söyle ki, Allah katında sana şahit olayım" dedi. Bunun üzerine Ebû Cehîl ve Abdullah b. Ebû Umeyye: "Ey Ebû Tâlib, Abdulmuttaliboğulları'nın dininden mi

¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, V, 115.

² Fiğlah, "Ebû Tâlib", *DİA*, X, s. 238.

³ İbn Sa'd, I, 119.

⁴ Belâzurî, I, 93; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, I, 22; Kadı Hüseyin b. Muhammed b. El-Hasan ed-Diyarbakrî (ö. 990/1582), *Târihu'l-Hâmis fi Ahvâli Enfesi Nefis*, I-II, ts, I, 253; Halebî, Ebû'l-Ferec Nureddin Ali b. İbrâhim b. Ahmed Halebî (ö. 1044/1635), *İnsânü'l-Uyun fi Sireti'l-Emini'l-Ma'mun*, I-II, Beyrut ts. I, 185.

⁵ İbn Sa'd, I, 119; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, II, 282.

⁶ İbn Sa'd, I, 119.

⁷ İbn Sa'd, I, 119; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, II, 282.

⁸ İbn Sa'd, I, 120; Ebû Nuaym, *Delâilü'n-Nübüvve* (nşr. Muhammed Revvas Kal'aci ve Abdülber Abbas), Beyrut 1991, I, 167; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, II, 282-283.

⁹ İbn Sa'd, I, 120, 168; Ebû Nuaym, *Delâilü'n-Nübüvve*, I, 167; İbn Seyyidünnâs, Ebû'l-Feth Fethüddîn Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Ya'merî (ö. 734/1334), *Uyuru'l-Eser fi Fünuni'l-Megâzi ve's-Şemâil ve's-Siyer*, I-II, Beyrut ts, I, 40; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, II, 283; Diyarbakrî, I, 254; Halebî, I, 189.

¹⁰ Ya'kübî, I, 14.

¹¹ Hâkim, II, 622.

¹² İbn Mâce, *Mukaddime*, 11; Hakim, II, 622.

döneceksin?” dediler. Rasûlullah, Ebû Tâlib’e kelime-i şehadeti telkin etmeye, söylediği sözü tekrarlamaya devam ediyordu ki Ebû Tâlib son söz olarak Abdulmuttaliboğulları’nın dininden olduğunu söyledi ve lâ ilâhe illallah demeyi reddetti. Bunun üzerine Rasûlullah: “Allah’a andolsun ki Allah menetmediği takdirde senin için istiğfarda bulunacağım” dedi. Rasûlullah’ın bu sözleri üzerine Yüce Allah: “*Cehennemlik oldukları anlaşıldıktan sonra, akraba bile olsalar, puta tapanlar için mağfiret dilemek peygambere ve müminlere yaraşmaz.*”¹ ayetini indirdi.² Yüce Allah, Ebû Tâlib hakkında Rasûlullah’a hitaben şu ayeti de inzal buyurmuştur: “*Doğrusu sen, sevdiğini doğru yola erdirmezsin. Ama Allah, dilediğini doğru yola erdirtir. Doğru yola girecekleri en iyi O bilir.*”³ İbn Hacer: “Eğer Ebû Tâlib müslüman olsaydı Rasûlullah cenaze namazı kılardı” görüşüne yer vermiştir.⁴

İbn Hişâm’ın kaydına göre Ebû Tâlib, Kureyş’in, ünlü diplomatları Abdullah b. Ebî Rebia ve Amr b. el-Âs’ı Necâşî’ye gönderdiklerini öğrendiği zaman, kendisine iyi komşuluk ilişkileri bağlamında, onları korumak amaçlı isteğini şu şiirle dile getirmiştir:

“Keşke bilseydim, uzakta Ca’fer, Amr ve düşmanın akrabadan düşmanları nasıldılar ne yapmaktadırlar.

Acaba Necâşî’nin ihsânları Ca’fer’e ve arkadaşlarına erişecek mi yoksa buna şerri tahrik eden bir şey mani mi olacak.

Bil ki sen, kötü şey yapmazsın. Çünkü sen şerifsin, kerimsin.

Senin yanına sığınan kişiler mutsuz olmaz.

Ve iyilik sebeplerinin tümü senin elindedir.

Ve sen cömertsin, çok ihsanda bulunursun.

*Fakat düşmanlar ve düşman akrabalar o ihsandan faydalanır.”*⁵

Ebû Tâlib’in vefat tarihi konusunda kaynaklarda farklı bilgiler bulunmaktadır. Şîî müellif Abbas Kummî, bi’setin onuncu yılının sonlarında, Receb ayınının 27’sinde vefat

¹ Tevbe suresi, 113.

² İbn İshâk, s. 222; Buhârî, *Sahîh, Kitâbu’t-Tefsir*, 16; Müslîm, *Kitabu’l-İman*, 9.

³ Kasas Suresi, 56.

⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 117.

⁵ İbn Hişâm, I, 356.

ettiğini ileri sürmektedir.¹ Zürkânî, bi'setin onuncu yılında, Ramazan ayının 12'sinde vefat ettiğini zikrederken,² bi'setin onuncu yılında, seksen yaşlarında vefat ettiğine vurgu yapan Belâzurî, Mekke'de defnedildiğini kaydetmiştir.³ Semhûdî'nin bildirdiğine göre Ebû Tâlib, Ebvâ'da vefat etmiş ve Mekke'ye defnedilmiştir.⁴

Kardeşlerine gelince; Ca'fer'in en büyük kardeşi Tâlib b. Ebî Tâlib'dir. Ebû Tâlib'in en büyük oğludur. Ca'fer'den yirmi yaş büyüktür.⁵ Kaynaklarda kendisi hakkında fazla bilgi bulunmamakla birlikte⁶ atalarının dini üzere kaldığı, müslüman olmadığı ve Bedir savaşına istemeyerek katıldığı konularında ittifak vardır. Ancak Bedir savaşından sonra Mekke'ye dönüp dönmediği ve nerede, ne zaman öldüğü gibi konularda farklı bilgiler zikredilmiştir. İbn Sa'd ve Belâzurî, diğer bir kısım Hâşimoğulları gibi Bedir savaşına istemeyerek katıldığını belirtmişlerdir.⁷ Yine İbn Sa'd, Bedir savaşından sonra kendisinden bir iz bulunamadığını, Mekke'ye dönmediği ve sonrası ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmadığını bildirmiştir.⁸ Belâzurî ise Bedir savaşından sonra müşriklerden ayrıldığını, cesedinin bulunamadığını ve Mekke'ye gelmediğini Şam'a gidip orada öldüğünü kaydetmektedir.⁹

Ca'fer b. Ebî Tâlib'in diğer kardeşi Akîl b. Ebî Tâlib Abdümenâf b. Abdulmuttalib b. Hâşim Abdümenâf el-Kureyşî el-Hâşimî¹⁰, Ca'fer b. Ebî Tâlib'in kardeşi olup¹¹ onun ve Ali'nin büyüğüdür.¹² Ca'fer b. Ebî Tâlib'den on yaş büyüktür.¹³ Künyesi Ebû

¹ Abbas Kummî, I, 109.

² Zürkânî, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdülbâkî b. Yusuf (ö. 1122/1710), *Şerhu'l-Mevâhibi'l-Ledünniyye*, I-VIII, Kâhire 1854, I, 350.

³ Belâzurî, II, 289. İbn Kuteybe'de Resûlullah'ın Medine'ye hicretinden üç yıl dört ay önce vefat ettiğini kaydetmiştir. Bk. İbn Kuteybe, s. 121.

⁴ Semhûdî, IV, 109. Vefat ettiğinde 87 yaşındaydı. Bk. Câmî', Hasan, *Ali b. Ebî Tâlib*, I-II, Kahire 2003, I, 40.

⁵ el-Ezdî, Kâsım b. Sellam el-Herevi el-Ezdi Ebû Ubeyd (ö. 224/838), *Kitâbü'n-Neseb* (nşr. Meryem Muhammed Hayrüddir), Beyrut 1989; Zübeyr b. Bekkâr, Ebû Abdullah Zübeyr b. Bekkâr b. Abdullah Zübeyr b. Bekkâr (ö. 256/870), *Cemheretu Nesebu Kureyş ve Ahbâriha* (nşr. Mahmûd Muhammed Şakir), Cidde 1961, s. 172-256; İbn Kesîr, *Câmiu'l-Mesânid*, III, 91

⁶ İbn Asâkir, Ebû'l-Kâsım Sikatüddin Ali b. Hasan b. Hibetullah (ö. 571/1176), *Târihu Medîneti Dimaşk* (nşr. Muhibüddîn Ebû Saîd Amrevî), I-L, Beyrut 1997, XLI, 8; İbn Kudâme, I, 111-112.

⁷ İbn Sa'd, I, 121; Belâzurî, II, 297.

⁸ İbn Sa'd, 121.

⁹ Belâzurî, II, 297.

¹⁰ İbn Asâkir, XLI, 4; İbn Abdülber, *el-İstâb*, III, 1078; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, IV, 63; Kalkaşandî, *Nihâyetül-Ereb*, s. 330; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 438.

¹¹ İbn Asâkir, XLI, 4; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, IV, 63; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 438

¹² İbn Asâkir, XLI, 4.

¹³ İbn Kuteybe, s. 203; Hâkim, III, 576; Süheylî, V, 353; İbn Abdülber, *el-İstâb*, III, 1078; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, IV, 63; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 452.

Yezîd'dir.¹ Ayrıca kendisine Ebû İsâ el-Hâşimî de denilmekteydi.² Akîl, kardeşler içinde en son vefat edendir. Muhaddis Abdullah b. Muhammed b. Akîl'in dedesidir.³ Çocukları; Müslîm, Yezîd, Saîd, Ca'fer, Ebû Saîd, Ahvel, Muhammed, Abdurrahman ve Abdullah'dır.⁴ Abdurrahman ve Abdullah, Hz. Hüseyin ile birlikte şehit edilmiştir. Müslim ise Kûfe'de öldürülmüştür.⁵ Akîl, Bedir savaşına müşriklerin tarafında katılmıştır. Ancak bu savaşa istemeyerek, zorla katıldığı anlaşılmaktadır. Bu savaşta esir edilmiş, esirlikten kurtulma fidyesini verecek kadar malı bulunmadığından fidyesini amcası Abbas ödemiştir.⁶ Rivayetlere göre Bedir Muharebesinde Rasûlullah, savaşla ilgili malumat edinmek istediğinde Hz. Ali, kendisine bazı kimselerin yakalandığını, bunlar arasında Akîl'in de bulunduğunu söylemiş bunun üzerine Rasûlullah'ın huzuruna getirilip serbest bırakılmıştı.⁷ Rasûlullah, kendisine olan sevgisini: "Ey Ebâ Yezid, seni iki sebepten dolayı seviyorum. Birincisi bana yakın olmandan, diğeri de amcamın sana olan sevgisinden dolayı" cümleleriyle dile getirmiştir.⁸ Akîl b. Ebî Tâlib, Hudeybiye'den önce müslüman olmuş ve Mûte savaşına katılmıştır.⁹ Abdullah b. Muhammed b. Akîl'den rivayet edildiğine göre, Mûte savaşında eline, üzerinde şekiller bulunan bir yüzük geçmiş o da bunu oğluna bağışlamıştır.¹⁰ Akîl, Ensâb-ı Kureyş ve Eyyâm-ı Arap konularında geniş bilgi sahibiydi. Bu konularda sorulan soruları cevapsız bırakmadığı nakledilmiştir.¹¹ Eski Arap âdetleri konusunda geniş bilgi sahibi olduğundan bazen kendisini o adetlere kaptırabiliyordu. Bununla birlikte Rasûlullah'ın sünnetine bağlılık konusunda titiz bir insandı. Evliliğinden dolayı kendisini kutlamaya gelen yaşlı bir topluluk, cahiliyye usûlü üzere: "Kutlu olsun, çoluk çocukla birlikte" dediler. Bunun üzerine Akîl, bu şekilde kutlamanın doğru olmadığını hatırlatarak:

¹ Halife b. Hayyât, s. 11; İbn Kuteybe, s. 203; İbn Asâkir, XLI, 4; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, IV, 63; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 438; İbn İnebe, s. 48.

² İbn Asâkir, XLI, 4.

³ Zehebî, *A'lami'n-Nübelâ*, I, 218.

⁴ İbn Sa'd, IV, 43; İbn Kuteybe, s. 204; Zehebî, *A'lami'n-Nübelâ*, I, 218.

⁵ İbn Hazm, s. 69.

⁶ İbn Sa'd, IV, 43; İbn Asâkir, I, 2-9; İbn Abdülber, *el-İstiâb*, III, 1078 muhtasar olarak; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, IV, 64; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 438.

⁷ İbn Sa'd, IV, 43.

⁸ İbn Sa'd, IV, 44; Hâkim, III, 576; Süheylî, V, 353; İbn Abdülber, *el-İstiâb*, III, 1078; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, IV, 64; Zehebî, *A'lami'n-Nübelâ*, I, 219; Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, IX, 273; İbn İnebe, s. 48.

⁹ İbn Abdülber, *el-İstiâb*, III, 1078; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, IV, 64.

¹⁰ İbn Sa'd, IV, 43.

¹¹ İbn Abdülber, *el-İstiâb*, III, 1078; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, IV, 64; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 438; İbn İnebe, 48.

“Allah size ve bize mübarek kılsın” demenin daha doğru olduğunu vurgulamıştır.¹ Akıl, hicretin 8. yılının başlarında hicret etmiştir. Mûte savaşından sonra bir süre hasta olarak yatmıştır. Mekke’nin fethi, Huneyn savaşı ve Taif muhasarası ile ilgili olarak kendisinden söz edilmemiştir.² Rasûlullah’ın kendisine Hayber cizyesinden yıllık 140 vesk buğday tahsis ettiği rivayet edilmiştir.³ Vefatı konusunda farklı bilgiler bulunmaktadır. Genel kanaat Muaviye’nin hilafeti zamanında vefat ettiği yönündedir.⁴ Başka bir rivayet ise bu görüşü destekler mahiyettedir. Şöyleki önce Basra’ya⁵ oradan Kûfe’ye sonra da Şam’a göç etmiş ve Muâviye’nin hilafeti zamanında vefat etmiştir.⁶ İbn Hacer’in naklettiği farklı bir rivayette ise Yezîd’in hilafet zamanında vefat ettiği belirtilmiştir.⁷

Kaynaklarda Akıl ve Tâlib’in babalarına varis olmaları ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. Rivayete göre Üsâme b. Zeyd bir gün Rasûlullah’a “Ya Rasûlullah Mekke’deki evine mi ineceksin?” diye sormuş, Rasûlullah da: “Akıl, Mekke’de bize evden, meskenden bir şey mi bıraktı?” diye cevap vermişti.⁸ Akıl ve Tâlib babaları Ebû Tâlib’e varis olmuşlardı. Ca’fer ve Ali, Ebû Tâlib öldüğünde müslüman oldukları için hiçbir şey mirasçı olamamışlardı. Ayrıca Tâlib’in Bedir savaşında öldürülmesi sonucu Akıl onun hissesine de mirasçı olmakla Ebû Tâlib’in bütün mallarına sahip olmuştu. Rivayetten Akıl’in kendisine miras kalan dedesi Abdulmuttalib’in evini sattığı ve Rasûlullah’ın bu hususu ifade etmek istediği anlaşılmaktadır. Rasûlullah’ın Akıl’in söz konusu uygulaması karşısında sessiz kalması Akıl’i İslâma meyl ettirmek amaçlı olabileceği gibi cahiliyet devrinin söz konusu icraatını uygun bulduğu şekilde ifade etmek de mümkündür.

Ca’fer’in diğer bir kardeşi de Ali b. Ebî Tâlib b. Abdulmuttalib b. Hâşim b. Abdümenâf b. Kusay el-Kureysî el-Hâşimî’dir.⁹ Bi’setten on yıl önce Mekke’de doğduğu rivayet

¹ Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, I, 201; İbn Asâkir, XLI, 5; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-Gâbe*, IV, 66.

² Zübeyr b. Bekkâr, Huneyn savaşına katıldığını bildirmiştir. Bk. İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-Gâbe*, IV, 64 İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 438.

³ İbn Sa’d, IV, 43; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-Gâbe*, IV, 64.

⁴ İbn Sa’d, IV, 44; Halife b. Hayyât, s. 11; İbn Asâkir, XLI, 8 İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 439.

⁵ Basra’da iken evlenmiştir. Bk. İbn Asâkir, XLI, 5.

⁶ Halife b. Hayyât, s. 11; İbn Asâkir, XLI, 8; Süheylî, V, 353; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, III, 1078.

⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 439.

⁸ Müslîm, *Kitâbu’l-Hac*, 80; İbn Mâce, *Kitâbu’l-Ferâiz*, 6.

⁹ İbn Kuteybe, s. 203; Taberânî, I, 92; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, III, 1089; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-Gâbe*, IV, 91; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 464.

edilmiştir.¹ Künyesi, Ebü'l-Hasen² ve Ebû Turâb'dır. "Ebû Turâb" dan daha hoşuna giden bir isim olmadığı ve bu künye ile çağrılmaktan çok hoşlandığı belirtilmiştir.³ Lakabı Murtezâ ve Haydar'dır.⁴ Çocukluğunda puta tapmadığı için "Kerremallahu vecheh" dua cümlesiyle de anılmıştır.⁵ Ca'fer b. Ebî Tâlib'den on yaş küçüktür.⁶ Ali b. Ebî Tâlib yaşca kardeşlerin en küçüğü, ancak ilk müslüman olanıdır.⁷

Ebû Ca'fer el-Bâkır, Ali b. Ebî Tâlib'in ortaya yakın kısa boylu, koyu esmer tenli, iri siyah gözlü olduğunu belirtmiştir.⁸ Şa'bî'nin de "Hz. Ali'yi gördüm, saç ve sakalı bembeyaz pamuk gibiydi" dediği nakledilmiştir.⁹ Sahâbe içinde en çok menâkıb Hz. Ali'ye aittir.¹⁰ İbn Hacer, menâkıbının bol olmasını Beni Ümeyye'nin kendisine olan buğzundan kaynaklandığını belirtmiştir.¹¹

Ali b. Ebî Tâlib'in müslüman oluşunu İbn İshâk şöyle anlatmaktadır: Ali b. Ebî Tâlib, bir gün Rasûlüllah'ın evine gitti. Onu namaz kılarken gördü ve bunun ne olduğunu sordu. Rasûlüllah da: "Allah'ın kendine seçtiği ve peygamberlerini gönderdiği din" dedi ve "seni de bir olan Allah'a inanmaya ve ona ibadetle, el-Lât ve el-Uzzâ'yı da inkara davet ediyorum" buyurdu. Bunun üzerine Ali: "Daha önce duymadığım bu durumu babam Ebû Tâlib'e sormadan hiçbir şey yapamam" dedi. Rasûlüllah, daha peygamberliğini ilan etmeden onun bu sırrı açığa çıkarmasını uygun görmedi ve kendisine müslüman olmaması durumunda meseleyi gizli tutması tenbihinde bulundu. Ali o gece bekledi. Ertesi gün Rasûlüllah'a gelerek ne yapması gerektiğini sordu. Rasûlüllah ona: Bir olan Allah'tan başka hiçbir ilâh olmadığına ve onun da ortağı bulunmadığına inanmaya, el-Lât ve el-Uzzâ'yı reddetmeye ve benzerlerinden uzak durmaya davet etti. Bunun üzerine Ali söylenenleri kabul etti ve müslüman oldu. Ali,

¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 464; Şulu, s. 122.

² Halife b. Hayyât, s. 11; İbn Kuteybe, s. 203; Belâzurî, II, 345; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 464.

³ Buhârî, *Sahîh, Kitâbu Ashâbu'n-Nebi*, 9; Belâzurî, II, 345; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, III, 54.

⁴ Câmî, I, 61.

⁵ Fığlah, "Ali b. Ebî Tâlib", *DİA*, II, s. 374.

⁶ İbn Asâkir, XLI, 9; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, III, 1090; Zehebî, *A'lami'n-Nübelâ*, I, 206; Muhammed b. Ca'fer şu ifadelerle yer vermiştir. Ca'fer ve Ali arasında dokuz yaş vardır. Ca'fer Ali'den dokuz yaş büyüktür. Ca'fer ve Akıl arasında ise dört yaş vardır. Ancak söz konusu görüşü destekleyen bilgiye ulaşamadık. Bk. Belâzurî, II, 296.

⁷ İbn Asâkir, XLI, 9.

⁸ İbn Sa'd, III, 27; Taberî, III, 161; Belâzurî, II, 366; Taberânî, *Kebîr* I, 94; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatu's-Safve* I, 308.

⁹ İbn Sa'd, III, 27.

¹⁰ Sarıçam, İbrahim, *Hayatı Kişiliği ve Düşünceleriyle Hz. Ali Sempozyumu*, Bursa, 2004, s. 26.

¹¹ Sarıçam, *Hayatı Kişiliği ve Düşünceleriyle Hz. Ali Sempozyumu*, s. 24.

babası Ebû Tâlib'den kendisine bir zarar gelmesi korkusuyla müslüman olduğunu ondan gizledi.¹

Kaynaklarda kaç yaşında müslüman olduğu ve kaçınıcı müslüman olduğu konusunda farklı bilgiler zikredilmiştir. İbn İshâk, on yaşında İslâmiyeti kabul eden ilk erkek olduğunu belirtmiştir.² Tirmizî'nin *Sünen* ve Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'in de geçen bir rivayete göre Müslüman olan ilk erkeğin Ali b. Ebî Tâlib olduğu kaydedilmiştir.³ Hz. Ali'nin babasından koktuğu için imânını gizlediğinden hareketle onun Ebû Bekir'den önce müslüman olduğunu ifade etmek de mümkündür. Urve, sekiz yaşında müslüman olduğunu belirtirken⁴, Hasen b. Zeyd b. el-Hasen ise dokuz yaşlarında müslüman olduğunu kaydetmiştir.⁵

Kaynaklarda Ca'fer b. Ebî Tâlib ve Hz. Ali arasında ateşli bir tartışma geçtiği yönünde bilgiler yer almaktadır. Berâ b. Âzib'in bildirdiğine göre Rasûlullah Hudeybiye anlaşmasının birinci yılında, anlaşma hükmü gereği belirlenen üç günlük süre sonunda ashâbıyla birlikte Mekke'den ayrılırken Hz. Hamza'nın kızı "Amcacığım, amcacığım" diye ağlayarak Hz. Peygamber'in arkasından koşmuş, Hz. Ali de onu alarak Hz. Fâtıma'nın bulunduğu mahfeye koymuştu. Medîne'ye vardıklarında Hz. Hamza'nın kızının misafirligi konusunda Ali, Zeyd b. Hârise ve Ca'fer arasında ateşli bir tartışma çıktı. Her biri akrabalık bağını gerekçe göstererek çocuğun kendilerinde misafir edilmesi gerektiğine hükmetti. Olay Rasûlullah'a intikal ettiğinde, Hz. Hamza'nın kızının teyzesine ait olduğuna hükmederek: "Teyze ana mesabesindedir" buyurdu. Daha sonra Ali'ye: "Sen bendensin, ben de sendenim", Ca'fer'e: "Sen de yaratılış olarak ve ahlâken bana benziyorsun", Zeyd b. Hârise'ye de: "Sen bizim kardeşimiz, dostumuzsun" dedi.⁶

¹ İbn İshâk, s. 118.

² İbn İshâk, s. 118-119.

³ Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, IV, 371; Tirmizî, *Menâkıb*, 20.

⁴ Taberânî, I, 95.

⁵ İbn Sa'd, III, 20.

⁶ Buhârî, *Sahîh, Megazi*, 43; Tirmizî, *Menâkıb*, 20, 29; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, I, 108; Mizzî, V, 54; Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350), *Zâdü'l-Mead fi Hedyi'l-Hayri'l-İbâd* (nşr. Şuayb Arnavûd-Abdülkadir Arnavûd), I-V, Beyrut 1981, III, 364-365; Zehebî, *A'lami'n-Nübelâ*, I, 213. Umare'nin teyzesi Ca'fer'in hanımı Esmâ bint Umeyy'dir.

Abdullah b. Ca'fer, Hz. Ali'den babası hakkında istediği her şeyin kendisine verildiğini belirtmiştir.¹

Rivayet edildiğine göre Ali b. Ebî Tâlib Ramazan ayında yemeğini bir gece Hz. Hasan'ın evinde, bir gece Hz. Hüseyin'in evinde, bir gece de Ebû Ca'fer'in evinde yer, ağzına üç lokmadan fazla bir şey koymazdı. Sonrasında ise "Keşke Yüce Allah'ın ölüm emri bana aç iken ulaşırsa" derdi. Hz. Ali'nin mezkûr konuşmasından birkaç gece sonra şehit edildiği nakledilmiştir.² Ali b. Ebî Tâlib, Abdurrahman b. Mülcem tarafından³ hicri 40 yılında Ramazan ayında altmış üç yaşındayken⁴ şehit edilmiştir.⁵

2.2 Doğumu

Arap toplumunda tarihlendirme geleneğinin yeterince gelişmemesinden ve yazılı kayıt geleneğinin yok denecek kadar az olmasından dolayı insanların doğum tarihini tam olarak tespit etmek güçtür. Bu sebeple insanların doğum tarihleri, ölüm zamanlarındaki yaşlarına göre hesaplanıyordu.⁶ Bu bağlamda Ca'fer b. Ebî Tâlib'in doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber ölüm tarihinden hareketle yaklaşık 590 yılında Mekke'de doğduğu tahmin edilmektedir.⁷ Kaynaklarda 629 yılında⁸, otuz üç⁹ veya kırk bir¹⁰ yaşlarında vefat ettiği şeklinde muhtelif görüşler zikredilmiştir. İbn Kesîr, Ali'nin sekiz yaşında iken müslüman olduğunu ve Mekke'de on üç yıl ikamet ettiğini belirtmiştir. Yine İbn Kesîr, Ca'fer'in, Ali'den on yaş büyük olduğunu bunun da öldürüldüğünde otuz dokuz yaşında olmasını gerektirdiği görüşüne yer vermiştir.¹¹ İbn Kesîr'in bildirdiği otuz dokuz yaşında vefat ettiği bilgisi 590 yılında doğduğu görüşünü destekler mahiyettedir.

¹ Taberânî, II, 109; İbn Kesîr, *Câmiu'l-Mesânid*, III, 93; Zehebî, *A'lami'n-Nübelâ*, I, 208.

² Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 61; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 397.

³ İbn Sa'd, II, 35; Belâzurî, III, 256; İbn Asâkir, XLII, 556.

⁴ İbn Sa'd, III, 38; Belâzurî, III, 258; Taberî, III, 160-161; Taberânî, I, 96; İbn Asâkir, XLII, 571-572-573; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, III, 57. Elli sekiz yaşında vefat ettiği yönünde rivayetler de bulunmaktadır. Bk. Taberânî, I, 96; İbn Asâkir, XLII, 568.

⁵ Halîfe b. Hayyât, s. 11.

⁶ Suzan Yıldırım, *Hz. Peygamber'in hanımlarından Ümmü Seleme'nin Hayatı ve Kişiliği*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa 2006, s. 4.

⁷ Önkal, "Ca'fer b. Ebî Tâlib", *DİA*, VI, İstanbul 1989, s. 548.

⁸ Buhârî, *Tarihu's-Sağir*, I, 22; İbn Hibban, III, 49; İbnü'l-Cevzî, *Sifetü's-Safve*, I, 518; Mizzî, V, 62; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 593; İbn İnebe, 53; Nasır b. Ali, I, 388.

⁹ İbn Hişâm, IV, 20; İbn Seyyidünnâs, II, 154; Diyarbekrî, II, 71.

¹⁰ İbn Abdülber, *el-İstîâb*, I, 245; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, I, 344; Mizzî, V, 63; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, I, 382; İbnü'l-İmâd, I, 126.

¹¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 424.

2.3 Hz. Abbâs'ın Ca'fer b. Ebî Tâlib'i Yanına Alması

Ca'fer b. Ebî Tâlib'in gençlik yılları amcası Abbas'ın yanında geçmiştir. Ebû Tâlib kalabalık bir ailenin reisiydi. Ailesini geçindirecek bir serveti yoktu ve geçim sıkıntısı çekmekteydi. Rasûlullah küçük yaşından itibaren iyiliğini gördüğü amcasının yükünü birazcık olsun hafifletmek istiyordu. Bu düşünceden hareketle amcası Abbâs'a Ebû Tâlib'in ailesinin kalabalık ve Kureyş kabilesinin kıtlık içinde olmasından dolayı sıkıntısını hafifletmek amaçlı bir teklifte bulundu. Hz. Abbâs, söz konusu teklife olumlu bakınca birlikte Ebû Tâlib'in yanına vardılar. Kendisine “ Kavminin halini görüyorsun. Sen de onlardan birisin. Ailenden birkaç kişiyi yanımıza almak için buraya geldik” dediler. Ebû Tâlib; “Akıl'i bana bırakın istediğinizi alın” cevabını verdi. Rasûlullah, Ali'yi; Abbâs da Ca'fer'i yanına aldı. Rasûlullah ve Hz. Abbâs'ın onlarla birlikte daha da bolluğa kavuştukları nakledilmiştir.¹ Taberî'ye göre Ca'fer, müslüman oluncaya ve kendi geçimini temin edecek duruma gelinceye kadar amcası Abbâs'ın yanında kalmıştır.²

2.4. Ca'fer b. Ebî Tâlib'in Müslüman Oluşu

Ca'fer b. Ebî Tâlib ilk müslümanlardandır. Rivayete göre birgün Ebû Tâlib, oğlu Ca'fer ile şehrin dışında yürürken Ali b. Ebî Tâlib'i Rasûlullah ile birlikte namaz kılarken görmüş ve oğlu Ca'fer'e: “Git, sen de amcaoğlunun yanına dur, namaza başla” demiştir.³ Ca'fer de kardeşi Ali'nin yanında namaza durmuştur. Daha sonra bu durum dikkatini çekmiş olmalı ki kardeşi Ali'ye bunun ne olduğunu sormuş, o da bunun Allah'a has bir ibadet olduğunu ifade etmiştir.⁴ Ca'fer daha önce de kardeşi Ali'ye İslamiyet hakkında sorular sorar ve beklediğinin fevkinde cevaplar alırdı. Daha önce kardeşi Ali'den putperestliği zemmeden sözler işitir ve bundan etkilenerek o da putperestliği zemmederdi. Ca'fer bir gün kardeşi Ali ile beraber Rasûlullah'ın yanına gelerek Rasûlullah henüz kendisini davet etmeden O, Allah'tan başka ilah olmadığına, Hz. Muhammed'in onun kulu ve elçisi olduğuna şahadet ederek müslüman olmuştur.⁵

¹ Taberî, II, 313; Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, VIII, 153; Zürkânî, I, 291.

² Taberî, II, 313. Heysemî ise Ca'fer'in Habeşistan'a hicret edinceye kadar amcası Abbâs'ın yanında kaldığına dikkat çekmiştir. Bk. Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, VIII, 153.

³ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, I, 341.

⁴ Nedvî, II, 53.

⁵ Belâzurî, II, 297.

İslâmiyet'i seçmesi kardeşi Ali'den kısa bir süre sonra gerçekleşmiştir.¹ Bir başka rivayete göre de müslümanlar henüz Erkâm'ın evine toplanmadan önce İslamiyeti kabul etmiştir.² Ca'fer'in Zeyd b. Hârise'den sonra müslüman olduğunu³ söyleyenler olduğu gibi ilk otuz bir kişiden sonra müslüman (yani 32. müslüman) olduğunu söyleyenler de vardır.⁴ Hasan b. Zeyd'in rivayetine göre önce Ali müslüman olmuş, sonra Zeyd ardından Ca'fer ve daha sonra dördüncü olarak Hz. Ebû Bekir müslüman olmuştur.⁵ İbn İshâk onun İslâmı kabul eden yirmi beşinci müslüman olduğunu belirtmiştir.⁶

Kaynaklarda Ca'fer b. Ebî Tâlib'in kaç yaşında müslüman olduğu konusunda kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak ekser rivayetlerde Hz. Ali'nin sekiz ve on yaşında müslüman olduğu yönünde bilgiler bulunmaktadır.⁷ Ca'fer de kardeşi Ali'den on yaş büyük olmasından hareketle onun on sekiz veya yirmi yaşlarında müslüman olduğunu ifade etmek rivayetlerin geneline uygun düşmektedir.

2.5. Eşi ve Çocukları

Ca'fer'in eşi Esmâ bint Umeys b. Ma'bed⁸ hanım sahâbilerden olup Has'am kabilesine mensuptur.⁹ Has'am, Adnânîlere mensup bir Arap kabilesidir.¹⁰ Babası Umeys b. Ma'bed, annesi ise Hint bint Avf'dır.¹¹ Annesi, babası ve kardeşleri sahâbîdirler.¹² Rasûlüllah'ın hanımı Meymûne'nin kızkardeşidir.¹³ Umeys ailesinin dört kız çocuğu olup, biri peygamber üçü ise sahâbîlerle evlidir. Ümmü'l-Fazl (Lübabe) Hz. Abbas ile, Selma Hz. Hamza ile, Meymûne Rasûlüllah ile¹⁴, Esmâ da Ca'fer b. Ebî Tâlib ile evlenmiştir. Bazı rivayetlerde dokuz kız kardeş oldukları nakledilmiştir.¹⁵ Rasûlüllah bu

¹ İbnü'l-Esîr *Üsdü'l-Gâbe*, I, 341.

² İbn Sa'd, IV, 34; Zirikî, I-II, 118; Abdülvehhâb, s. 144.

³ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 382.

⁴ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, I, 341; Zehebî, *A'lami'n-Nübelâ*, I, 216; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 592.

⁵ Mizzî, V, 52; Zehebî, *A'lami'n-Nübelâ*, I, 216.

⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 592.

⁷ İbn İshâk, 118-119; İbn Sa'd, III, 21; Taberânî, I, 95.

⁸ Tam soy kütüğü için bk. İbn Sa'd, VIII, 280; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, IV, 1785; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, VII, 14; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 14.

⁹ İbn Abdülber, *el-İstîâb*, IV, 1784; Süheylî, III, 34.

¹⁰ Algül, "Has'am", *DİA*, XVI, s. 281.

¹¹ İbn Sa'd, VIII, 282; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, IV, 1784; Süheylî, III, 34; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, VII, 14; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 14-15.

¹² İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 14-15.

¹³ İbn Abdülber, *el-İstîâb*, IV, 1784; Süheylî, III, 34; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, VII, 14; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 14-15; Havva Ergene Işık, *Hanım Sahâbiler*, İstanbul 2006, s. 157.

¹⁴ İbn Abdülber, *el-İstîâb*, IV, 1784.

¹⁵ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, VII, 15.

dokuz kardeş için “mümin kardeşler” ifadesini kullanmıştır.¹ Künyesi Ümmü Abdullah’dır.²

Esmâ, Mekke’de İslâmı kabul eden ilk hanım sahâbîlerdendir. Rasûlullah’ın Erkâm’ın evini teşrifinden önce Mekke’de müslüman olduğu rivayet edilmiştir.³

Esmâ’nın eşi Ca’fer ile birlikte Habeşistan’a hicret ettiğine⁴ dair rivayetlerden onun Ca’fer’le Habeşistan’a hicret etmeden evlendiği anlaşılmaktadır. Esmâ, Ca’fer b. Ebî Tâlib ile beraber Habeşistan’a hicret etmiş ve Abdullah, Muhammed, Avn isimli çocukları burada dünyaya gelmiştir.⁵ Esmâ, ilk çocuğu Abdullah’ı dünyaya getirdiği sıralar Necâşî’nin de Abdullah isminde bir çocuğu dünyaya gelmiştir.⁶ Hamidullah, Esmâ’nın süt anne olarak bu şehzâdeyi emzirdiğine dikkat çekmiştir.⁷

Bazı rivayetlerden Esmâ’nın çocuklarına nazar değdiği, bunun üzerine Rasûlullah’ın kendisine rukye yapma izni verdiği anlaşılmaktadır.⁸ Şöyle ki, Esmâ bir gün Rasûlullah’a gelerek Ca’fer’in çocuklarına sürekli nazar değdiğini, kendilerini iyi hissetmediklerini, onlara rukye yapıp yapamayacağını sormuş, Rasûlullah da kendisine olumlu cevap vermiştir.⁹ Humeyd b. Kays’ın naklettiği bir diğer rivayete göre Ca’fer b. Ebî Tâlib’in iki oğlu Rasûlullah’ın huzuruna getirildiğinde onların bakıcılarına: “Bunları zayıf görüyorum, neden?” diye sordu. O da: “Yâ Rasûlullah, onlara nazar geliyor. Uygun görüp görmeyeceğinizi bilmediğimiz için onları okutmadık” deyince Rasûlullah: “Onları okutunuz. Çünkü kaderin önüne bir şey geçecek olsaydı, bu nazar olurdu” buyurmuştur.¹⁰ Ahmed b. Hanbel’in naklettiği bir rivayette de Rasûlullah, Esmâ’ya çocuklarını zayıf gördüğünü ve her hangi bir rahatsızlıklarının olup olmadığını sormuştur. Esmâ da onların bir hastalığı olmadığını fakat onlara nazar değdiğini

¹ Süheylî, III, 35.

² İbn Sa’d, III, 280.

³ İbn Sa’d, VIII, 282; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-Gâbe*, VII, 14; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 14-15 (Bu rivayette Mekke ifadesi yok); Ömer Rıza Kehhâle, *A’lâmu’n-Nisâ fi Âlemi’l-Arab ve’l-İslâm*, I-V, Şam 1959; I, 57.

⁴ İbn Sa’d, VIII, 282; İbnü’l-Cevzî, *Sıfatü’s-Safve*, II, 61; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 15.

⁵ İbn Sa’d, VIII, 282; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 15.

⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 36; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 328.

⁷ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 328.

⁸ Öztürk, *Hizmetlerinde Sağlık Hizmetlerinde Kadınların Yeri*, İstanbul 2001, s. 95.

⁹ İbn Ebî Şeybe, V, 447; Taberanî, XXIV, 143; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, VI, 438; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-Gâbe*, VII, 15; Öztürk, Levent, *Hizmetlerinde Sağlık Hizmetlerinde Kadınların Yeri*, s. 95.

¹⁰ İbn Mâce, *Kitâbu’t-Tıp*, 33; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 438; Tirmizî, Tıp, 17.

söyleyince Rasûlullah: “Sen onlara rukye yap” buyurmuştur.¹ Hz. Peygamber’in vefatına yakın hastalığını tahmin edip ona ilaç verenin Esmâ olduğu belirtilmiştir. Yine Esmâ’nın rüya tabiri konusunda yetenekli olduğu, Hz. Ömer’in zaman zaman bu konuda onun görüşünü aldığı nakledilmektedir.² Kaynaklarda Esmâ’nın Habeşistan’da öğrendiği bazı pratik bilgileri gündelik hayatta uyguladığı nakledilmektedir. Habeşli hristiyanlardan öğrendiği tabut yapma hizmeti bu meyanda zikredebilir.³

Esmâ, eşi Ca’fer b. Ebî Tâlib ile beraber hicri 7. yılda Habeşistan’dan Medine’ye dönmüştür. Eşiyile birlikte Medine’de Rasûlullah tarafından kendilerine tahsis edilen yerde bir süre ikamet etmişlerdir. Ca’fer’in Mûte savaşında şehit düşmesi üzerine Esmâ şu mısraları dile getirmiştir: “Yemin ederim ki, nefsim sana karşı hep hüznü kalacak ve cildim de hep tozlu olacak. Allah için hangi gözler onun gibi delikanlıyı görmüştür. O ki, saldırgandı, ateşliydi savaşlarda, hem de sabırlıydı.”⁴

Esmâ, Ca’fer b. Ebî Tâlib şehit edildikten sonra Hz. Ebû Bekir ile evlenmiştir. Rasûlullah, Ebû Bekir ve Esmâ bint Umeys’i Huneyn günü tezviç etmiştir.⁵ Bu evlilikten Muhammed b. Ebî Bekir dünyaya gelmiştir.⁶ Hz. Ebû Bekir, vefat ettiğinde cenazesinin yıkanmasını Esmâ’ya vasiyet etmiştir.⁷ Esmâ, Hz. Ebû Bekir vefat ettikten sonra Hz. Ali ile evlenmiş ve bu evlilikten Yahyâ b. Ali b. Ebî Tâlib dünyaya gelmiştir. İbn Kelbî, Hz. Ali’den Avn isminde bir çocuğunun daha dünyaya geldiğini belirtmiştir.⁸ İbn Sa’d, Vâkıdî’den nakille Esmâ’nın Ali’den Yahyâ ve Avn isimli çocuklarının dünyaya geldiğini bildirmiştir.⁹

Kaynaklarda Esmâ’nın iki hicret sahibi olarak taltif edildiği şeklinde bilgiler yer almaktadır. Ebû Mûsâ el-Eş’arî’nin naklettiği rivayete göre Esmâ bint Umeys, Habeşistan’dan döndükten sonra kendisi gibi Habeşistan’a hicret edenlerden

¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 333.

² Kandemir, “Esmâ bint Umeys”, *DİA*, XI, s. 422.

³ İbn Sa’d, VIII, 281.

⁴ İbn Kesir, *el-Bidâye*, VI, 444.

⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 15.

⁶ İbn Sa’d, VIII, 282-283; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 15.

⁷ İbn Sa’d, I, 203; VIII, 284 ; İbnü’l Cevzî, *Sıfatü’s-Safve*, II, 61. Esmâ bint Umeys’in Rasûlullah’ın kızları Fatma ve Ümmü Gülsüm’ün cenazelerini de yıkadığı nakledilmiştir. Bk. Ferda Zayıf, *Meşhur Hanım Sahâbilerden Esmâ bint Umeys*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2005, s. 50.

⁸ İbn Abdülber, *el-İstîâb*, IV, 1784-1785; İbnü’l-Esîr *Üsdü’l-Gâbe*, VII, 41; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 14-15.

⁹ İbn Sa’d, VIII, 285; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 14-15.

Rasûlullah'ın eşi Hafsa'yı ziyarete gelmişti. Kızı Hafsa'nın evinde Esmâ'yı görüp tanıyan Hz. Ömer, Mekke'den Medine'ye hicret edenlerin sevap ve fazilet bakımından daha ileride olduğunu söyleyince Esmâ ona itiraz etmiş, kendilerinden önce hicret edenlerin Hz. Peygamber'den ayrılmadığını, aç olanlarının onun tarafından doyurulup cahillerinin eğitildiğini, kendilerinin ise yurtlarından uzakta başka dine mensup insanlar arasında yaşamaya mecbur kaldıklarını dile getirmiştir. İlk hicret edenlerin daha az sevaba nâil olma düşüncesi kendisini rahatsız etmiş olmalı ki söz konusu durumu Rasûlullah'a sormuş, Hz. Peygamber de Hz. Ömer ve arkadaşlarının bir hicret sevabı, kendilerinin ise iki hicret sevabı kazandıklarını belirtmiştir. Esmâ daha sonra yaşananlar hususunda şu bilgileri aktarmıştır: “Ebû Mûsâ ile diğer gemi halkının akın akın yanıma geldiklerini ve Rasûlullah'ın sözlerini bana sorduklarını gördüm. Rasûlullah'ın bana söylediği sözler kadar dünyada onları sevindiren hiçbir şey olmadı. Onlara göre o sözden daha büyük bir şey yoktu.”¹

Şa'bi'den rivayet edildiğine göre; Esmâ bint Umeys'in oğulları Muhammed b. Ca'fer ile Muhammed b. Ebî Bekir, babalarının fazilet ve liyakatı hususunda birbirlerine karşı övünüyorlardı. Her biri “Benim babam senin babandan üstündür” diyordu. Hz. Ali, söz konusu durum için Esmâ'nın hüküm vermesini arzulamış, Esmâ da Ca'fer'den üstün bir genç, Ebû Bekir'den olgun bir insan görmediğini kaydetmiştir. Hz. Ali, kendisi ile ilgili bir beyanda bulunmadığını hatırlatması üzerine Esmâ, üstünlükleri kimseye vermeme özelliği taşıdığını belirtmiştir.²

Çocuklarına gelince, Abdullah b. Ca'fer b. Ebî Tâlib b. Abdulmuttalib b. Hâşim b. Abdümenâf el-Kureyşî el-Hâşimî³ cömertliği, kibarlığı, zâhidliği, iffeti, hilmi ve ahlakıyla meşhur⁴ bir sahâbîdir.⁵ Ca'fer b. Ebî Tâlib'in ilk çocuğudur. Bundan dolayı

¹ İbn Ebî Şeybe, VIII, 550. Sadece iki hicret ifadesi geçmektedir. İbn Sa'd, VIII, 282 Ebû Mûsâ'nın rivayeti tam metin olarak geçmemektedir. Buhârî, *Megazi*, 38; Müslîm, *Kitâbu Fedâilu's-Sahâbe*, 41; Hakim, III, 566; Ebû Nüaym, *Hilye*, II, 74; *Ma'rifetü's-Sahâbe* (nşr. Muhammed er-Râzi b. Hac Osman), I-III, Medine 1988, I, 115; Beyhâkî, IV, 245; İbnü'l Cevzî, *Sifetü's-Safve*, II, 61-62-63; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, VII, 15; Zehebî, *A'lami'n-Nübelâ*, II, 284; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 16; Nasır b. Ali, I, 389-390; Kandemir, “Esmâ bint Umeys”, *DİA*, XI, s. 422.

² İbn Sa'd, VIII, 286; Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 75; Mizzî, V, 58; Zehebî, *A'lami'n-Nübelâ*, I, 208; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 16.

³ İbn Sa'd, V, 124; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, III, 198; Zehebî, *A'lami'n-Nübelâ*, III, 456.

⁴ İbn Abdülber, *el-İstîâb*, III, 881.

⁵ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, III, 198; Kütübî, Salâhuddîn Muhammed b. Şakir b. Ahmed ed-Daranî (ö. 764/1363), *Fevâtü'l-Vefeyât* (nşr. İhsan Abbas), I-V, Beyrut 1973, II, 170.

Ebâ Abdullah diye künyelenmiştir.¹ Habeşistan'da dünyaya gelmiştir.² Habeşistan'da dünyaya gelen ilk müslüman olarak bilinmektedir.³ Zübeyr b. Bekkâr da amcasından naklettiği rivayetinde Esmâ'nın Abdullah'ı Habeşistan'da doğurduğunu belirtmiştir.⁴ Abdullah isminin Necâşî tarafından verildiği rivayet edilmiştir.⁵ Sünnî kaynaklardan farklı bilgi olarak Şii müellif İbn İnebe, Abdullah'ın nübüvvetin üçüncü yılında dünyaya geldiğini ve Rasûlüllah Medine'ye hicret ettiğinde on yaşında olduğunu belirtmiştir.⁶ Lakabı; Bahru'l-Cûd⁷ ve cömertlerin en büyüğü anlamında Kutbu's-Sehâ'dır.⁸ Rivayetlerden Abdullah'ın, cömert, ihsanda bulunan ve hilm sahibi kişiliğe sahip olduğu anlaşılmaktadır.⁹ İslâm'da Araplar içinde en cömert on kişiden biri olduğu,¹⁰ ondan daha cömertinin olmadığı¹¹ ve Hâşimoğulları içinde Rasûlüllah'ı en son görenin kendisi olduğu belirtilmiştir.¹² Yedi yaşında Rasûlüllah'a biat etmiştir.¹³ Habeşistan'dan anne ve babasıyla birlikte Medine'ye dönmüş¹⁴ ve burada ikamet etmiştir.¹⁵ Babasının vefatından sonra Rasûlüllah kendisine büyük ilgi göstermiştir. Hz. Ali döneminde adından sıkça bahsedilenlerden biri olmasına rağmen, siyasi sahada pek önemli rol oynamamıştır. Cemel Vak'ası'na katılmış ve Hz. Ali'yi şehit eden İbn Mülcem hakkındaki kısas hükmünü bizzat infaz etmiştir.¹⁶

¹ İbn Sa'd, V, 124; Halife b. Hayyât, s. 12; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, III, 880; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 36.

² İbn Sa'd, IV, 34; Buhârî, *et-Târîhü's-Sagîr* (nşr. Mahmûd İbrâhîm Zayed), I-II, Haleb 1977, I, 2; Zehebî, *A'lami'n-Nübelâ*, I, 216; Kütübî, II, 170; İbnü'l-İmâd, I, 326.

³ İbn Abdülber, *el-İstîâb*, III, 880; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, III, 198; Kütübî, II, 170; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 36; Nasır b. Ali, I, 396.

⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 37.

⁵ Zübeyrî, s. 81; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 36.

⁶ İbn İnebe, s. 55.

⁷ İbn Abdülber, *el-İstîâb*, III, 881; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, III, 199; Kütübî, II, 170.

⁸ İbn Abdülber, *el-İstîâb*, III, 881; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 37.

⁹ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, III, 199.

¹⁰ Kütübî, II, 170.

¹¹ İbn Abdülber, *el-İstîâb*, III, 881; Kütübî, II, 170; İbnü'l-İmâd, I, 326.

¹² Kütübî, II, 170; İbnü'l-İmâd, I, 326.

¹³ Fiğlalı, "Abdullah b. Ca'fer b. Ebî Tâlib", *DİA*, I, s. 89.

¹⁴ İbn Sa'd, V, 125; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, III, 881; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, III, 198.

¹⁵ Kütübî, II, 170.

¹⁶ Fiğlalı, "Abdullah b. Ca'fer b. Ebî Tâlib", *DİA*, I, s. 89. Zehebî, Abdullah b. Ca'fer ile ilgili şu bilgileri aktarmaktadır: Abdullah b. Ca'fer efendi ve ilim sahibi bir şahsiyettir. Medine'de büyümüştür. Rasûlüllah'ın sohbetinde bulunmuş ve ondan hadisler rivayet etmiştir. Sahâbilerin küçüklerindedir. Küçük yaşta Rasûlüllah ile birlikte sohbet etme imkanı bulmuştur. Babası Mûte savaşında şehit edilince, onun bakımını Rasûlüllah üstlenmiş ve onun eli altında büyümüştür. Muâviye ve Abdülmelik'ten kendisine maaş tahsis edilmiştir. Bk. Zehebî, *A'lami'n-Nübelâ*, III, 456.

Abdullah b. Ca'fer'in câriyelerin şarkı söylemelerini ve onları dinlemeyi meşru kabul ettiği nakledilmiştir.¹ Bu düşüncesinde Habeş kültürünün etkilerinin olduğu muhtemeldir. Zira şarkı ve çalgı aletleri Habeş kültürünün unsurlarıdır.²

Abdullah b. Ca'fer, Hz. Ali ve Hz. Fâtıma'nın kızları Zeynep ile evlenmiştir. Bu evlilikten Ali, Muhammed, Avn ve Abbas adında dört erkek çocuğu dünyaya gelmiştir.³ İbn İshâk, Zeynep'in Abdullah'a olan sevgisine dikkat çekmiştir.⁴

Kaynaklarda Rasûlullah'ın Abdullah b. Ca'fer'e yakın ilgi gösterdiği ve dua ettiği bilgileri yer almaktadır. Rivayete göre Mûte Savaşı'ndan dönen ordu, Medine yakınlarına yaklaşınca, Rasûlullah ve müslümanlar onları karşılamış, çocuklar da koşarak onlara ayak uydurmuşlardı. Rasûlullah kavmi ile birlikte bineği üzerinde giderken, "Ca'fer'in oğlunu bana veriniz" diye seslenmiş, bunun üzerine Abdullah kendisine getirilmiş, Rasûlullah da onu önüne alarak şehre girmiştir.⁵ Rasûlullah seferden döndükten sonra ehl-i beytinden çocukların kendisini karşılaması adettendi. Rasûlullah, bir seferden dönmüştü. Kendisi karşılamaya gelenlerden Abdullah'ı devesinin önüne almış, Hasan ve Hüseyin ile aynı binek üzerinde Medine'ye girmiştir.⁶ Abdullah b. Ca'fer, Hz. Abbas'ın oğulları Kusem ve Ubeydullah ile birlikte oynarken Rasûlullah'ın bir binek üzerinde yanlarından geçtiğini ve kendisini yanına çağırtdığını, bineğin ön tarafına bindirdiğini, daha sonra Kusem'i de çağırarak terkesine bindirdiğini, başını üç kez sıvazladığını ve her sıvazlamasında: "Allah'ım, Ca'fer'in geri bıraktığı çocuklarını gözet" buyurduğunu aktarmıştır. Abbas'ın, Kusem'den ziyade Ubeydullah'ı sevdiği kaydedilmiştir. Fakat Rasûlullah'ın Kusem'i tercih ettiği ve Ubeydullah'ı bıraktığı, bu hususta amcası Abbas'tan da çekinmediği görülmektedir.⁷ Yine rivayete göre Rasûlullah, Ca'fer'in ölüm haberini Esmâ'ya getirdiği sırada Abdullah'ın başını okşamış, babasının vefat haberini ashâba duyururken onu yanında buldurmuş, daha sonra diğer kardeşleriyle birlikte evine götürerek birlikte yemek yemişlerdir.⁸ Abdullah, bir gün kardeşine ait bir keçiye pazarlık yaparken Rasûlullah yanlarına gelmiş ve

¹ İbn Sa'd, IV, 34.

² Zayıf, s. 14.

³ Zayıf, s. 16.

⁴ İbn İshâk, s. 237.

⁵ İbn Hişâm, III, 438; Vâkıdî, II, 765; Taberî, III, 42; İbn Kesîr, VI, 445.

⁶ İbn Sa'd, V, 128; Buhârî, *Kitâbu'l-Cihad*, 196; Müslîm, *Kitâbu Fedâilu's-Sahâbe*, 11; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, I, 436 İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 446.

⁷ Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, I, 440; İbn Kesîr, VI, 446; Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, IX, 286.

⁸ Vâkıdî, II, 767; İbn Sa'd, VI, 127-128; IV, 39; Taberanî, III, 230; Beyhâkî, IV, 371.

“Allah’ım, Abdullah’ın alışverişteki tokalaşmasını bereketli kıl” buyurmuştur. Abdullah bundan sonra aldığı ve sattığı her şeyin bereketli olduğunu belirtmiştir.¹ Rasûlullah, Abdullah’ın yaratılış ve ahlak bakımından kendisine benzediğini söyledikten sonra iki elini kaldırarak “Ey Allahım, Ca’fer’in ev halkına hayırla halef kıl. Abdullah’ın sağ elini alışverişte mübarek ve verimli kıl” şeklinde dua etmiş ve bunu üç kez tekrarlamıştır.²

Muhammed b. Sîrin’in rivayetine göre Iraklı bir şahıs Abdullah b. Ca’fer’den bir meselesini halletmesi için Hz. Ali ile konuşmasını istedi. Abdullah, Hz. Ali’ye meseleyi açtı. Hz. Ali de onun sorununu giderdi. Bunun üzerine ilgili şahıs, ona kırk bin dirhem gönderdi. Bu durum Abdullah b. Ca’fer’e iletildi. Abdullah b. Ca’fer, bu uygulamayı kabul etmeyerek: “İyiliği, para karşılığı yapmayız” dediği nakledilmiştir.³ Söz konusu rivayetler onun yaşadığı dönemdeki konumunu ortaya koymaktadır.

Abdullah b. Ca’fer’in vefatı ile ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Tercih edilen görüş, H. 80 yılında Medine’de vefat ettiği yönündedir.⁴ H. 84 ve 85 yılında vefat ettiği de zikredilmiştir.⁵ Medâini, H. 84 veya 85 yılında vefat ettiğini belirtirken⁶, Vâkidî H. 90 yılında vefat ettiğini belirtmiştir.⁷ Bâkî mezarlığına defnedilmiştir.⁸ Ayrıca Ebva’ya defnedildiği de söylenmiştir.⁹ Vefat ettiğinde doksan yaşında olan¹⁰ Ca’fer’in nesli Abdullah ile devam etmiştir.

Ca’fer’in diğer çocukları Muhammed ve Avn ile ilgili olarak kaynaklarda detaylı bilgi bulunmamaktadır. Zübeyr b. Bekkâr’ın da belirttiği üzere Muhammed ve Avn Habeşistan’da dünyaya gelmişlerdir.¹¹ Habeşistan’dan Medine’ye döndüklerine dair

¹ Vâkidî, II, 767; Taberânî, III, 230; İbn Sa’d, VI, 127-128; IV, 39; Beyhâkî, IV, 371; Zübeyrî, s. 81.

² İbn Sa’d, V, 126; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, I, 204; Taberânî, II, 106; Heysemî, VI, 156; Zehebî, *A’lami’n-Nübelâ*, III, 457; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 443; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 37; Nasır b. Ali, I, 395. İbn Ebî Şeybe’deki rivayette sadece Ca’fer’in ev halkına hayırla halef kıl cümlesi yer almaktadır. Sağ elini alışverişte mübarek kıl ifadesi geçmemektedir. Bk. İbn Ebî Şeybe, VIII, 547.

³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 290.

⁴ İbn Sa’d, V, 133; Zübeyrî, s. 82; İbn Abdülber, *el-İstiâb*, III, 881; Zürcânî, II, 332; Kütübî, II, 170; Fiğlalî, “Abdullah b. Ca’fer b. Ebî Tâlib”, *DİA*, I, s. 89.

⁵ İbn Abdülber, *el-İstiâb*, III, 881; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-Gâbe*, III, 20.

⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 38.

⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 37.

⁸ İbn İnebe, s. 55.

⁹ İbn İnebe, s. 55.

¹⁰ Zübeyrî, s. 82; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-Gâbe*, III, 200; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 37; İbn İnebe, 54. Zürcânî 80 yaşında vefat ettiğine dikkat çekmiştir. Bk. Zürcânî, II, 323.

¹¹ İbn Sa’d, IV, 34; Mizzî, V, 51; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 37; Zehebî, *A’lami’n-Nübelâ*, I, 216.

bilgiler bulunmaktadır.¹ Ancak kaynaklarımızda nerede ve ne zaman öldüklerinden bahsedilmemiştir. Şu kadar var ki küçük yaşlarda vefat ettikleri kuvvetle muhtemeldir. Akıbetleri ile ilgili bilgi bulunmamakla birlikte² şîf müellif İbn İnebe, Muhammed'in amcası Ali ile birlikte katıldığı Sıffin savaşında şehit edildiğini, Avn'ın ise amcası oğlu Hüseyin ile birlikte katıldığı yevmü'l-Dıf' de şehit düştüğünü bildirmiştir.³

¹ İbn Sa'd, V, 125; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 36.

² İbn Hazm, s. 68.

³ İbn İnebe, s. 54.

BÖLÜM 3: HABEŞİSTAN'A HİCRETİ VE MEDİNE'YE DÖNÜŞÜ

3. 1. Mekkeli Müslümanların Karşılaştığı Zorluklar ve Habeşistan'a Hicret

Hz. Peygamber, nübüvvetle görevlendirildikten sonra ilâhi emirleri önce en yakın akrabalarından başlamak üzere tebliğ etti. Bu tebliğler bir süre gizli olarak devam etti ve olumlu sonuçlar verdi.¹ Bunun üzerine müşrikler, müslümanlar üzerinde psikolojik baskı oluşturmaya başladılar. Baskılar sonuç vermeyince, sözlü eleştiri yerini sert ve katı hakaretlere bıraktı. Korumasız kalan müslümanlar için inançlarını serbestçe yaşayabilecekleri bir ortam da kalmamıştı. Eman hakkını kaybeden bu çoğunluk için Habeşistan bir ümit ışığı oldu.² Çünkü Arapların Habeşistan ile ilgili malumatları vardı. Habeş kralına Necâşî derlerdi.³ Necâşî'nin adaletli ve hukuka bağlı bir kimse olduğu da herkes tarafından bilinmekteydi.⁴ Araplarla Habeşliler arasında çoğunlukla ticari amaçlara dayalı sıkı bir ilişki vardı.⁵ Habeşistan her ne kadar hristiyan ülkesi olsa da hükümdarının müsamahakâr bir kişilikte olması zulüm gören müslümanlar için olumlu bir havanın oluşmasına sebep olmuştu.⁶ Necâşî Ashame'nin ilâhi bir dine mensup olması, ulaşım kolaylığı ve muhacirlerin malî sıkıntılarını daha rahat şekilde giderebilmelerine imkan vermesi de hicretin sebepleri arasında zikredilebilir.⁷ Tüm bu olanaklar ışığında

¹ Öztürk, *Etiyopya'da İslâmiyet*, s. 55.

² Habeşistan, bugün Doğu Afrika'da Rudolf Gölü çöküntüsünün kuzeyinde bulunan, yüksek dağlarla çevrili yaylak bir ülke olup Etiyopya Federal Demokratik Cumhuriyet olarak varlığını sürdürmektedir. Bk. *Etiyopya Ülke Profili* (haz. Cem Akgün), İstanbul 1998, s. 1; Erenbilge, M. Niyazi, *Habeş Eli*, İstanbul 1936, s. 4.

³ Necâşî, Habeş dilindeki Necûs kelimesinin Arapça'ya geçmiş şeklidir. Necâşî'nin asıl adı "Ashame" dir. Bk. Mevlâna Şibli Nu'mânî, I, 163. Ayrıca Zehebî, Necâşî'nin sahâbe sayıldığını ancak Rasûlullah'ı görmediğini, Hz. Peygamber'in sağlığında vefat ettiğini ve onun gıyabi cenaze namazını kıldırıldığını belirtmiştir. Bk. Zehebî, *A'lami'n-Nübelâ*, I, 428. Zürkânî ise Necâşî'nin Mekke'nin fethinden önce H. 9. yılda öldüğünü zikretmiştir. Zürkânî, I, 347. Rasûlullah'ın cenaze namazını kıldırıldığı yönündeki rivayetler için bk. Buhârî, *Sahîh, Kitâbu'l-Cenâiz*, 54-60; Müslim, *Kitâbu'l-Cenâiz*, 22. İbn İshâk'a göre Necâşî'nin ismi Mashama idi. Mashama kelimesinin Arapça karşılığı "Atiye" dir. Bk. İbn İshâk, s. 201. Yine İbn İshâk, Necâşî'nin Ebû Neyzer isminde oldukça uzun boylu ve yakışıklı, Arap ve Acem erkeklerine benzemeyen bir oğlu olduğunu, Ali b. Ebî Tâlib'in onu Mekke'de bir tacirle bulduğu ve onu tacirden satın aldığı, sonra da Necâşî'nin Ca'fer ve arkadaşlarına gösterdiği yakınlık nedeniyle, ona bir karşılık olmak üzere onu azat ettiğini zikretmiştir. Bk. İbn İshâk, s. 202. İbn Kesîr, onun salih, akıllı, zeki, adil ve bilgili bir kişi olduğunu vurgulamıştır. Bk. İbn Kesîr, IV, 192.

⁴ Mevlâna Şibli Nu'mânî, I, 163.

⁵ Kaya, Osman, *Kur'an'ın Nüzûlü Sürecinde Müslümanlarla Diğer Dini Gruplar Arasındaki İlişkilerin Kur'an'a Yansımaları* (Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Ankara 2006, s. 134.

⁶ Habeşistan günümüzde de farklı dinlere mensup insanlardan oluşan mozaik bir yapı içermektedir. Bk. *Etiyopya Ülke Profili*, s. 3.

⁷ Öztürk, "Etiyopya", *DİA*, İstanbul 1995, XI, 492.

H. Peygamber, hicret için Habeşistan'ı en uygun yer olarak görmekteydi.¹ Habeşistan'a yapılan hicreti hazırlayan şartlar ile ilgili farklı görüşler ileri sürülmüştür. Mevlânâ Şiblî Nu'mânî "*Siretü'n-Nebi*" adlı eserinde batılı müsteşriklerden Margoliouth'un, Habeşistan'a hicret konusunda kendince bir görüş ortaya attığını ve şöyle dediğini zikretmiştir: "Muhammed, Kureyş'le baş edemeyeceğini anlayıp Kâbe'yi yıkmaya gelen Ebrehe'nin Habeşistan'lı olduğunu öğrenince Habeşistan kralı ile anlaşp Kureyş'in gücünü kırmak için Mekke'ye saldırtmak istedi. Hicreti de bahane ederek ashâbını Habeşistan'a gönderdi. Fakat daha sonra Necâşî, Mekke'ye gelir ve orayı ele geçirir endişesiyle bu kararından vazgeçti." Mevlânâ Şiblî Nu'mânî'nin de vurguladığı üzere mezkûr görüş hiçbir mesnede dayanmayan, taraflı ve maksadı aşan bir görüştür. Yine Margoliouth, "Necâşî Arapça bilmiyordu" diyerek Ca'fer'in Necâşî ile görüşmesine şüpheyile yaklaşmaktadır. Halbuki o günlerde Arapça Habeşistan'da yaygın olarak biliniyor ve konuşuluyordu. Ayrıca Arapça ve Habeşçe birbirine çok yakın dillerdir. Bir diğer husus, bu tür konuşmalarda tercüman bulunmasıydı. Ebû Süfyân ile Bizans Kralı arasındaki konuşmanın da böyle olduğu belirtilmiştir.² Levent Öztürk, "*Etiyopya'da İslâmiyet*" isimli çalışmasında bazı batılı araştırmacıların iddialarına yer vermiştir. Bunlardan Ceatini, H. Muhammed'in müslümanların İslâmiyeti terk etmelerinden korktuğu için onları Habeşistan'a gönderdiğini savunurken; Watt, hicretin sebebini müslümanlar arasındaki mefkûre ayrılığına münhasır kılmaya çalışmıştır. Watt, müslümanların H. 7. yıla kadar orada kalmaları düşüncesinden hareketle hicretin sadece fiziki şartlardan kaynaklanmadığını belirtmektedir.³ Öztürk'ün vurguladığı üzere H. Muhammed'in kendi gözetiminde tuttuğu müslümanları, otoritesinden uzak ve başka dine mensup bir ülkeye göndermesi mezkûr tesbitlerin yerinde olmadığını açıkça ortaya koymaktadır.⁴ Adem Apak "*İslâm Siyaset Geleneğinde Amr b. el-Âs*" isimli eserinde hicretin sadece baskı neticesinde vuku bulmadığına vurgu yaparak şu görüşlere yer vermiştir: Kureyş içinde en fazla baskı gören kabile H. Peygamber'in soyu olmasından dolayı Hâşimoğullarıdır. Dolayısıyla bu baskılardan kurtulmak için en fazla bu kabileye mensup olanların hicret etmesi gerekiyordu. Ancak rivayetler Hâşimoğullarından sadece Ca'fer ve hanımı Esmâ'nın hicret ettiğini aktarmaktadır. Bu bağlamda Ca'fer ve hanımı

¹ İbn Sa'd, I, 204.

² Mevlânâ Şiblî Nu'mânî, 166.

³ Kaya, s. 135.

⁴ Öztürk, *Etiyopya'da İslâmiyet*, s. 60.

sadece baskı ve eziyet neticesinde değil, sembolik bir değer taşıması niyetiyle Habeşistan'a gönderilmişlerdi. Bu şekilde Ca'fer, hem en yakın akrabası olmasıyla Hz. Peygamberi, hem de Peygamberin kabilesi olan Hâşimoğullarını temsil etmiştir. Ayrıca Necâşî'nin karşısında müslümanları temsilen konuşması, onun hicret edenlerin elçisi ve sözcüsü olarak özellikle gönderildiğini ortaya koymaktadır.¹ Hicreti hazırlayan şartlarla ilgili yukarıda ifade etmeye çalıştığımız pek çok sebep ileri sürülmüşse de Levent Öztürk'ün de vurguladığı üzere tarihi rivayetler toplu olarak değerlendirildiğinde, müslümanların eman hakkını kayb ettikleri için hicret edebilecekleri en uygun yer olan Habeşistan'ı seçtikleri anlaşılmaktadır.²

Habeşistan'a hicretten hemen önce nazil olan Meryem suresi müminleri ehl-i Kitap ve Hz. İsâ konusunda bilgilendirmekteydi. Ayrıca Ankebût suresi müslümanların hıristiyanlar ile nasıl bir ilişki içinde olmaları gerektiğini bildirmekteydi.³ Rasûlüllah, kendisinin ve arkadaşlarının maruz kaldığı baskı ve eziyetler karşısında, yapacak bir şey kalmayınca⁴ müminlere: “Habeş ülkesinde hiç kimsenin zulme maruz kalmadığı bir kral var. O ülkeye gidin. Orası doğruluk yurdudur. Allah size bir ferahlık verecek ve bulunduğunuz durumdan sizi kurtaracaktır”⁵ şeklinde tavsiyede bulundu.

Kur'an'da hicretin, cihaddan sonra en önemli eylem olarak vurgulandığı görülmektedir.⁶ Yüce Allah ilahî kelimada “Zulme uğradıktan sonra, Allah yolunda hicret edenleri, and olsun ki, dünyada güzel bir yerde yerleştiririz. Ahiret ecri ise daha büyüktür”⁷ buyurmuştur. Kur'an'ın bu açık ifadesinden hicret olgusunun, şartlar olgunlaştığında meşru bir hak olduğu anlaşılmaktadır. İzzet Derveze, söz konusu ayetin bizzat Habeşistan hicretine ışık tuttuğuna dikkat çekmiştir.⁸

¹ Apak, Adem, *İslâm Siyaset Geleneğinde Amr b. el-Âs*, Ankara 2001, s. 50.

² Öztürk, Levent, *İslâmiyet'in Yayılmasında Hicretin Önemi: Habeşistan Hicretleri Örneği*, s. 7.

³ “İçlerinden zülmedenleri hariç, kitap ehliyle en güzel şekilde mücadele edin ve deyin ki: “Bize indirilene de, size indirilene de inandık. İlahımız ve İlahınız birdir, biz de ona teslim olanlarız.” Bk. el-Ankebut, 46.

⁴ Öztürk, *Etiyopya'da İslâmiyet*, s. 59.

⁵ İbn İshâk, s. 194; İbn Hişâm, I, 343; Beyhâkî, II, 301; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 76; İbn Kayyim, I, 97; Diyarbekrî, I, 288-289; Halebî, II, 3; Zürkanî, I, 326.

⁶ Enfâl Sûresi, 72.

⁷ Nahl Sûresi, 41.

⁸ Muhammed İzzet Derveze, *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı* (trc. Mehmet Yolcu), I-III, İstanbul 1984, II, 233.

Habeşistan'a ilk hicret, bi'setin beşinci yılının Recep ayında vuku bulmuştu.¹ Bu aynı zamanda İslâm tarihinde gerçekleştirilen ilk hicret hareketidir.² Bu ilk hicrette Habeşistan'a on iki erkek ve dört kadın sığınmıştı.³ İki kişi hariç ilk hicret hareketine katılanların hepsi Kureyş'tendi.⁴ Bu durum Kureyş'in, nüfuz ve mevki sahibi kişilere de işkence yaptığını göstermektedir. Muhâcirlerden bazıları Necm suresinin okunması sırasında müşriklerin secde ettiği haberi üzerine Mekke'ye geri dönmüşlerdi.

İbn Sa'd'ın bildirdiğine göre muhâcirler birinci hicretten dönüp Mekke'ye geldiklerinde, daha katı işkenceye maruz kaldılar.⁵ Osman b. Affân, Rasûlullah'a Habeşistan'ın ticaret ülkesi olduğunu ve müslümanlar için oradan daha uygun bir ortam olmadığına dikkat çekerek tekrar oraya hicret etmeleri için izin istedi.⁶ Bunun üzerine Rasûlullah, müslümanların Habeşistan'a tekrar hicret etmelerine izin verdi.⁷ Müslümanlar, bi'setin 6'ncı yılında (M. 615) 83 erkek,⁸ 18 kadın⁹ olmak üzere 101 kişi ile ikinci kez Habeşistan'a hicret ettiler. Farklı bir rivayete göre Ca'fer b. Ebî Tâlib, Hz. Peygamber'e başvurup hiç kimseden korkmaksızın Allah'a ibadet edebileceği bir yere gitmek için izin istediği ve bunun üzerine kendisine izin verildiği rivayet edilmiştir.¹⁰

Mahmud Es'ad'ın bildirdiğine göre Osman b. Affân, Habeş'lilerin Ehl-i Kitap oldukları için daha süratli müslüman olabilecekleri düşüncesiyle Rasûlullah'ın Habeşistan'a hicret etmesini istemiş, ancak Rasûlullah, Allah'tan emir almadan bunun gerçekleşmeyeceğini belirtmiştir.¹¹ Yine Mahmud Es'ad, bazı siyercilerin Rasûlullah'ın Habeşistan'a hicret etme arzusunda olduğunu, ancak ilahî emir olmadığı için bundan kaçındığını belirttiklerini kaydetmiştir.¹² İbn Sa'd'ın kaydına göre Osman b. Affân,

¹ İbn Sa'd, I, 206; Beyhâkî, II, 297.

² Öztürk, Levent, *İslâmiyet'in Yayılmasında Hicretin Önemi: Habeşistan Hicretleri Örneği*, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı IV, Sakarya, s. 7.

³ Öztürk, *Etiyopya'da İslâmiyet*, s. 67.

⁴ İzzet Derveze, II, 233.

⁵ İbn Sa'd, I, 207.

⁶ Mahmud Es'ad, *İslâm Tarihi*, (sad. Ahmed Lütfi Kazancı-Osman Kazancı), İstanbul 1983, s. 470.

⁷ İbn Sa'd, I, 207; İbn Kayyim, I, 98; Diyarbekrî, I, 289.

⁸ İbn Sa'd, I, 207; İbn Kayyim, I, 98; İbn Seyyidünnâs, I, 115; Zürcânî, I, 346. İbnü'l-Esîr, 82 erkek olduğu yönünde bilgi sunmuştur. Bk. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 78.

⁹ Kadınların sayısı konusunda farklı rivayetler bulunmaktadır. Bazı rivayetlerde on sekiz kadının ikinci Habeşistan kafilesine katıldığı, bunlardan on bir kişinin Kureyş'ten yedi kişinin ise Kureyş dışından olduğu kaydedilmiştir. Bk. İbn Sa'd, I, 207; İbn Seyyidünnâs, I, 115.

¹⁰ Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, VI, 27; İbn Hacer, *Metâlibu'l-Âliyye*, IV, 195.

¹¹ Mahmud Es'ad, s. 470.

¹² Mahmud Es'ad, s. 470.

Rasûlüllah'a bu hicrette birlikte olma arzusunu aktarmış, Rasûlüllah da: "Siz Allah'a ve bana hicret ediyorsunuz. Bu iki hicretin tamamı sizin için mükafattır" buyurmuş, Osman da bu cevabın kendileri için tatmin edici olduğunu belirtmiştir.¹ Kureys'in katı tutumundan dolayı ikinci hicret daha sıkıntılı olmuştu. Kureys'in bu denli tutumunu sertleştirmesinin nedeni, müslümanların Habeşistan'da emniyet içinde olmaları ve Necâşi'den görmüş oldukları iyilik ve yakınlıktı.²

3. 2. Ca'fer b. Ebî Tâlib'in Habeşistan'a Hicreti ve Necâşi İle Görüşmeleri:

Umeyr b. İshâk'ın kaydına göre Ca'fer b. Ebî Tâlib'in Habeşistan'a hicret için Rasûlüllah'tan izin istemesi şu şekilde anlatılır: Ca'fer b. Ebî Tâlib "Ey Allah'ın Rasûlü, Allah'a ibadet edilmekten korkulmayan bir yere gitmek için senden izin istiyorum" dedi. Rasûlüllah kendisine bu hususta izin verince, Necâşi'nin yanına gittiler. Amr b. el-Âs, Ca'fer ve arkadaşlarının Habeşistan'da güvenlik içinde olduklarını görünce rahatsız oldu. Necâşi'den onları konuk etmemesini istedi. Amr, daha sonra izin alarak Necâşi'nin makamına vardı ve kaygılarını dile getirdi. Muhacirlerin insanların tek bir ilahı olduğu tezini savunduklarını bu durum karşısında kendilerini tatmin edecek bir adım atmasını beklediklerini aksi takdirde Kızıldeniz'i aşip bir daha kendisine gelmeyeceklerini belirtti. Necâşi, Amr'a "Ca'fer'in nerede olduğunu sordu. Amr: "O, benimle gelmez, ancak senin bir elçin onu buraya getirir" cevabını verdi. Amr, bir elçi ile birlikte Ca'fer'in yanına vardı ve onu arkadaşlarıyla birlikte oturur halde buldu. Elçi, Ca'fer'i davet edince, birlikte Necâşi'nin kapısına vardılar. Ca'fer "Allah'ın cemaatine izin ver" diye seslendi. Necâşi onun sesini işitti ve Amr'dan önce ona izin verdi. Daha sonra Amr da içeri girdi. Necâşi, Amr b. el-Âs ve Ca'fer'in görüşlerini dinledikten daha sonra Ca'fer'e "Sen yurdumda güvenlik içindesin. Sana kim vurursa onu öldürürüm. Sana kim kötü söz söylese onu ağır bir şekilde cezalandırırım" dedi ve kapıdaki nöbetçisine "Hanımım ile beraber olduğum zamanlar dışında bu adam ne zaman yanıma gelmek isterse onu içeri al" şeklinde talimat verdi. Umeyr, daha sonra yaşananları bizzat Amr bin el-Âs'ın ağzından şöyle aktarmaktadır: "Daha sonra dağıldık. Ca'fer'den daha çok karşılaşip görüşmek istediğim kimse yoktu. Bir defasında yolda karşıma çıktı. Arkasına baktığımda kimsenin olmadığını gördüm. Daha sonra kendi arkama baktım. Yine kimseyi

¹ İbn Sa'd, I, 207.

² İbn Sa'd, I, 207; İbn Kayyim, I, 98.

göremedim. Ona yaklaşarak şöyle dedim: “Allah’tan başka ilah olmadığına ve Muhammed’in Allah’ın kulu ve elçisi olduğuna şehadet ediyorum” dedim. Ca’fer “Allah sana hidayet etmiş. O halde dininde sebat göster” dedi ve gitti. Daha sonra arkadaşlarının yanına gittim. Beni onunla görmüş olacaklar ki üzerime bir örtü örtterek her yerimi kapadılar. Bir o taraftan, bir öteki taraftan kafamı çıkartmaya çalışıyordum. Çabalarken üzerimdeki bütün giysiler düştü. Oradan geçen bir Habeşli kadının örtüsünü alarak avret mahallimi örttüm. Sonra Ca’fer’in yanına gittim. Bana: “Bu halin ne?” diye sordu. Ona: “Üzerimdeki her şeyi aldılar. Bir Habeşli kadından örtüsünü alarak, avretimi kapattım” dedim. Ca’fer, bu sözlerim üzerine dışarı fırladı, ben de onu takip ettim. Kralın kapısına geldiğinde nöbetçiye: “Bana izin ver” dedi. Nöbetçi: “O şimdi ailesiyle beraber diyerek izin vermedi. Bir müddet sonra içeri girmelerine müsaade etti.

Ca’fer : “Amr dinimde bana tabi oldu”

Necâşî: “Sahi mi?”

Amr: “Evet, söylediği doğru” dedi.¹

İkinci hicrette kabile başkanlığını Ca’fer b. Ebî Tâlib yapmaktaydı.² Bu hicret dolayısıyla Rasûlüllah tarafından “iki hicret” sahibi olmakla taltif edilmiştir.³ Ca’fer b. Ebî Tâlib, hanımı Esmâ bint Umeys ile beraber Habeşistan’a hicret etti.⁴ İkinci hicret hareketine katılanların büyük çoğunluğu Kureyş’tendi. Bu olgu, daha önce ifade edildiği gibi muhacirlerin fakirlerden ve yoksullardan meydana geldiği tezini çürütmektedir.⁵

İbn İshâk’ın bildirdiğine göre Hz. Peygamber’in, Necâşî’ye gönderdiği, Ca’fer b. Ebî Tâlib ve arkadaşlarının durumlarını görüşmek ve onlara yakınlık göstermesini içeren bir mektup bulunmaktadır. Hz. Peygamber bu mektubu Amr b. Ümeyyetü’-d-Damrî ile Necâşî’ye göndermiş ve mektubunun son bölümünde şu ifadelere yer vermiştir: “Amca

¹ Heysemî, *Mecmeu’z-Zevâid*, VI, 29. Hadis kaynaklarında Umeyr b. İshâk hakkında olumlu sözler söylenmiştir. İbn İshâk da Umeyr’in sikâ olduğunu belirtmiştir. Bk. Heysemî, *Keşfü’l-Estâr*, II, 297. Tarihi gerçekler Amr’ın daha sonra müslüman olduğunu göstermektedir.

² İbn Sa’d, IV, 34; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 78.

³ Buhârî, *Tarihü’l-Kebîr*, II, 185; İbn Hibban, III, 49; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-Gâbe*, I, 341; İbn İnebe, s. 53.

⁴ İbn Sa’d, IV, 34; Mizzî, V, 51. Ca’fer b. Ebî Tâlib’in daha önce ifade edildiği üzere on sekiz veya yirmi yaşlarında Müslüman olduğu anlaşılmaktadır. Buradan hareketle Ca’fer’in Esmâ bint Umeys ile müslüman olduktan sonra evlendiğini söylemek mümkündür. Ancak ne zaman evlendikleri konusunda kaynaklarımızda bizleri tarih tespitine götürecek bilgilere ulaşamadık.

⁵ İzzet Derveze, II, 233-234.

tarafından yeğenim olan Ca'fer'i beraberinde az sayıda müslüman bir grupla birlikte sana doğru hemen yola çıkarıyorum. O, sana varır varmaz taşıdığı boş ve faydasız gurur ve azameti bir kenara bırak, onlara misafirperverlik göster. Selam, gerçek hidayet yolunu takip eden kimsenin üzerine olsun.”¹ Hamîdullah, söz konusu mektubun Ca'fer b. Ebî Tâlib tarafından götürüldüğünün altını çizmiştir.²

Muhâcirler yola çıkmadan önce Hz. Muhammed'e gemide nasıl namaz kılacaklarını sormuşlar, O da eğer korkarsanız veya tehlike bulunursa oturarak kılın, tavsiyesinde bulunmuştu.³ Ebû Mûsâ Habeşistan'a gidişlerini şöyle anlatır: “Rasûlüllah'ın Medîne'ye çıkış haberi bize ulaştığında biz Yemen'deydik. Biz de kendi kavmimizden elli iki kişi olarak, en küçükleri ben olarak kardeşlerim Ebû Rühm ve Ebû Bürde ile birlikte Peygamber'in yanına doğru hicret etmek üzere yola çıktık. Bir gemiye bindik. Fakat gemi her nasılsa bizi Habeşistan'a Necâşi'ye götürdü. Habeşistan'da Ca'fer b. Ebî Tâlib ve arkadaşlarına rastladık. Ca'fer bize: “Rasûlüllah, bize haber salıp burada kalmamızı emretti. Sizde bizimle kalın” dedi. Bizde hep beraber geri dönünceye kadar Ca'fer'le beraber kaldık.”⁴ Yukarıdaki ifadelerden Ebû Mûsâ'nın Yemen'den dönerken,deniz muhalefeti nedeniyle Habeşistan'a sürüklendiği ve Ca'fer'le karşılaştığı anlaşılmaktadır.

Ca'fer b. Ebî Tâlib on üç yıl Habeşistan'da kalmıştır. Ca'fer b. Ebî Tâlib'in hayatındaki en önemli kesitlerden biri kuşkusuz Necâşi ile arasında geçen diyalogdur. Kaynakların bu diyalogu detaylı bir şekilde aktardıkları görülmektedir.⁵ Ümmü Seleme'nin ifade ettiği üzere müslümanlar Habeş ülkesine ayak bastıkları andan itibaren Necâşi'den hayırlı bir komşuluk ve koruyuculuk görmüşlerdi. Din ve vicdan hürriyeti konusunda güvenlik ve serbesti içindeydiler.⁶ Tüm bu hususlar müşrikleri tedirgin etmekteydi.

¹ Taberî, II, 652; Beyhâkî, II, 79; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, I, 76; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 213; Diyarbekrî, II, 30.

² Hamîdullah, *el-Vesâiku's-Siyasiyye*, s. 114-115; *İslam Peygamberi*, I, 324, 333.

³ Öztürk, *Etiyopya'da İslâmiyet*, s. 79.

⁴ İbn Sa'd, IV, 106; Buhârî, *Sahih, Megâzi*, 38; Müslîm, *Kitâbu Fedâilu's-Sahâbe*, 41; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 74; Beyhâkî, IV, 245; Nasır b. Ali, I, 389.

⁵ Bürde'nin babasından rivayetinde Ca'fer b. Ebî Tâlib'in: “Bugün hiçbiriniz Necâşi'yle konuşmasın. Sizin sözcünüz benim” dediği kaydedilmiştir. Bk. Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 114; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 173, 175.

⁶ Urve b. Zübeyr Ebû Abdullah el-Esedî el-Kureyşî (ö. 94/712), *Megâzi Rasûlillah* (nşr. Muhammed Mustafa A'zamî), Riyad 1985, s. 111; İbn Hişâm, I, 257; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 202-203; V, 290; Ebû Nuaym, *Delâilü'n-Nübüvve* (nşr. Muhammed Revvas Kal'aci, Abdülber Abbas), Beyrut 1991, I, 247-250, *Hilye*, I, 115; Beyhâkî, II, 301-304; İbnü'l-Cevzî, *Sıfetu's-Safve*, I,512; İbnü'l-Esîr,

Kureyş müşrikleri, bu durum karşısında aralarında görüşme yaparak Necâşî'ye heyet gönderme görüşünü benimsediler. Ünlü diplomatları Amr b. el-Âs ve Abdullah b. Ebî Rebîa'yı kıymetli hediyelerle Habeşistan'a gönderdiler. Plan Necâşî'nin yakın çevresini kıymetli hediyelerle yanlarına çekmek amaçlı işleyecekti. İki diplomat Necâşî ile konuşmadan önce, saray mensuplarına hediyelerini takdim ettiler. Saray mensuplarına hediyelerini verirken de: "Bizden, birtakım akli ermez gençler, hükümdarın ülkesine sığınmış bulunmaktadırlar. Onlar kendi kavimlerinin dininden ayrıldılar, sizin dininize de girmediler. Kavimlerinin eşrâfi, onları kendilerine geri vermesi için, bizi sizin hükümdara yolladılar. Biz onlar hakkında hükümdarla konuştuğumuzda, onları bize teslim etmesini ve onların söyleyecekleri sözlere kulak asmamasını hükümdara tavsiye edin" dediler.¹ Saray mensuplarından olumlu yanıt aldıktan sonra Necâşî'ye hediyelerini sundular. Hediye takdimini müteakip şu görüşleri dile getirdiler: "Ey hükümdar, bizden birtakım akli ermez gençler senin ülkeneye gelip sığındılar. Onlar kavimlerinin dininden ayrıldılar, senin dinine de girmediler. Onlar bizim de bilmediğimiz, senin de bilmediğin bir din icad ettiler. Onların babalarından, amcalarından ve yakın akrabasından olan kavimlerinin eşrâfi, onları geri çevirmeniz için, bizi sana yolladılar. Çünkü, onlar bunları başkalarından daha iyi bilirler, kusurlarını, kabahatlarını başkalarından daha iyi anlarlar" dediler.² Kendilerine hediye takdim edilen saray mensupları, Necâşî'ye elçilerin doğru şeyleri dile getirdiklerini ifade etmeleri üzerine Necâşî, kendisini başkalarına tercih edenleri, ifadeleri alınmaksızın teslim edilmeyeceğini vurgulayarak kendilerine atfedilen iddalar için müslüman muhacirleri yanına çağırtdı. Muhâcirler adına Ca'fer b. Ebî Tâlib söz alarak İslâm'ın ilk tebliğlerini yansıtan ve müşrik Arap hayatı üzerinde Hz. Muhammed'in gerçekleştirdiği ahlâkî değişiklikleri gösteren³ şu görüşlere yer verdi: "Ey hükümdar, Biz, cahiliye halkından bir kavim idik. Putlara tapar, ölmüş hayvan eti yerdik. Her türlü kötülüğü işlerdik. Akrabalarımızla ilgilerimizi

el-Kâmil II, 79-80; Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, I, 191-192, *A'lami'n-Nübelâ*, I, 208; Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, VI, 25-27; Diyarbekrî, I, 290-291.

¹ Urve b. Zübeyr, s. 111; İbn Hişâm, I, 257; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 202-203; V, 290; Ebû Nuaym, *Delâil*, I, 247-250, *Hilye*, I, 115; Beyhakî, II, 301-304; İbnü'l-Cevzî, *Sifetü's-Safve*, I, 512; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil* II, 79-80; Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, I, 191-192, *A'lami'n-Nübelâ*, I, 208; Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, VI, 25-27; Diyarbekrî, I, 290-291.

² Urve b. Zübeyr, s. 111; İbn Hişâm, I, 257-258; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 202-203; V, 290; Ebû Nuaym, *Delâil*, I, 247-250, *Hilye*, I, 115; Beyhakî, II, 301-304; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil* II, 80-81; İbnü'l-Cevzî, *Sifetü's-Safve*, I, 512; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 173; *Câmiu'l-Mesânid*, III, 95; Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, 191-192, *A'lami'n-Nübelâ*, I, 208; Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, VI, 25-27; Diyarbekrî, I, 290-291; Zürkânî, I, 237; Halebî, II, 28.

³ Öztürk, *Etiyopya'da İslâmiyet*, s. 107.

keser, akraba hakkı gözetmezdik. Komşularımızı unuttur, komşuluk vazifelerini yerine getirmezdik. İçimizden güçlü olan, güçsüz olanı ezerdi. Yüce Allah bize kendimizden, soyunu sopunu, doğruluğunu, güvenilirliğini, iffet ve temizliğini bildiğimiz Rasûlü gönderinceye kadar, biz hep bu kötü durum üzereydik O, bize taştan, ağaçtan, altın ve gümüşten yapılmış putları bırakarak, Allah'ın birliğine inanmaya ve yalnız ona ibadet etmeye davet etti. Yine O, bize doğru söylemeyi, emaneti sahibine vermeyi, akraba haklarını gözetmeyi, komşulara iyi davranmayı, haramlardan uzak, kan dökmekten geri durmamızı emretti. Bizi her türlü çirkin, yüz kızartıcı söz ve işlerden, yalan söylemekten, yetim malı yemekten, iffetli kadınlara dil uzatmak ve iftira etmekten de menetti. Ayrıca hiçbir şeyi kendisine eş ve ortak tutmaksızın, yalnız Allah'a ibadet etmemizi, namaz kılmamızı, zekât vermemizi, oruç tutmamızı da bize emretti. Biz onu doğruladık ve ona iman ettik. Allah tarafından getirdiği şeylere göre, ona tabi olduk. Bir ve tek olan Allah'a ibadet ettik, ona hiçbir şeyi ortak koşmadık. Onun bize haram kıldığını haram, helal kıldığını helal olarak kabul ettik. Bunun üzerine, kavmimiz bize düşman kesildi. Bizi dinimizden döndürmek, Allah'a ibadetten vazgeçirip putlara taptırmak, öteden beri helalleştirip serbestçe işleyegeldiğimiz kötülükleri tekrar işletmek için, bizi işkenceden işkenceye uğrattılar. Onlar bize böylece galebe çalıp zulmettikleri, dinimizle aramıza girdikleri ve baskılarını arttırdıkları zaman, biz senin ÷lkene sığınmak zorunda kaldık. Seni başkalarına tercih ile, senin koruyuculuk ve komşuluğunda bulunmayı arzu ettik. Ey hükümdar, biz senin yanında hiçbir zulme uğramayacağımızı ümit ediyoruz” dedi. Bunun üzerine Necâşî, “Allah tarafından peygamberinizin getirip sizlere bildirdiği şeylerden, yanında birşey var mı?” diye sordu. Ca'fer: “Evet, var” dedi. Necâşî: “Onu bana oku” dedi. Ca'fer, Meryem sûresinin baş tarafından, Yahyâ ve İsa'nın doğumları ile ilgili âyetleri okuyunca¹ Necâşî, İsa'ya ve Muhammed'e gelen şeylerin aynı olduğunu vurgulayarak mültecileri teslim etmeyeceğini Kureyş elçilerine bildirdi. Bunun üzerine Amr b. el-Âs, tekrar Necâşî'nin huzuruna çıkarak müslümanların İsa b. Meryem hakkında farklı inanç ve düşünceye sahip olduklarını bildirerek bu hususta onları sorgulamasını talep etti. Necâşî, bu hususu sormak için onları tekrar yanına çağırıldı. Muhâcirler, Necâşî'nin yanına vardıklarında Necâşî'nin:

¹ Meryem sûresi, 1-40. Ca'fer, âyetleri okuduğunda Necâşî'nin göz yaşlarıyla sakallarının ıslandığı ayrıca orada hazır bulunan din adamlarının ağladıkları ve göz yaşlarıyla mushaflarının ıslandığı nakledilmiştir. Bk. İbn Hişâm, I, 259; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 81; Diyarbekrî, I, 290; Halebî, II, 31-32.

“Meryem oğlu İsa hakkında ne dersiniz” sorusuna muhatab oldular. Ca’fer b. Ebî Tâlib: “Biz, onun hakkında, Peygamberimizin bildirdiklerini söylüyoruz. İsa, Allah’ın kulu, rasûlü, ruhu ve Meryem’e ilka ettiği kelimesidir” şeklinde cevap verince Necâşî, yerden bir çöp alarak: “Vallahi, İsa b. Meryem ile sizin dininiz arasında şu çöp kadar bile fark yoktur” dedi. Necâşî, daha sonra saray mensuplarının rahatsızlık duymalarına itibar etmeyerek müslümanlara “Gidiniz, benim ülkemde tam emniyet içindediniz. Size kötü söz söyleyen veya kötü muamele yapan cezalandırılacaktır. Ben, sizden birinize, bir dağ altın karşılığında bile, eziyet etmek istemem. Getirdikleri hediyeleri de şu iki adama geri verin. Benim onlara ihtiyacım yok, Allah bana saltanatımı geri verdiği zaman benden rüşvet almadı ki, ben bu hususta rüşvet alayım” dedi. Bunun üzerine, Amr b. Âs ile Abdullah b. Ebî Rebîa, getirdikleri hediyeleri kendilerine geri verilerek, suçlanmış ve reddedilmiş bir halde Necâşî’nin yanından çıkıp gittiler.¹ Amr b. el-Âs’ın hayatı boyunca hedefine ulaşamadığı tek olay Habeşistan elçiliğidir. Onun bu başarısızlığında Ca’fer b. Ebî Tâlib’in güzel savunması ve Necâşî’nin ülkesine gelen insanları himaye etme isteğinin önemli bir faktör olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır.²

3. 3.Habeşistan’dan Dönüşü:

Ca’fer b. Ebî Tâlib’in Habeşistan’dan Medîne’ye gelişi, Hudeybiye antlaşmasından sonra Rasûlüllah’ın Hayber’de bulunduğu sırada³ hicretin yedinci yılında olmuştur.⁴ Yemen’den Medîne’ye gitmek için yola çıkan ancak olumsuz hava koşulları nedeniyle Habeşistan sahiline çıkmak zorunda kalan Eş’ar kabilesinin bindiği gemi onları Habeşistan’a bırakmıştı. Ca’fer ve muhâcirlerin aynı kabileyle hazırlanan gemilere binerek Medîne’ye doğru çıktıkları bildirilmiştir.⁵ Muhâcirler ve Eş’arîlerin el-Câr Limanı’na, oradan da kara yoluyla Medine’ye yöneldikleri ancak Hz. Peygamber’in Hayber Seferi’nde olduğu anlaşılınca Hayber’e hareket ettikleri nakledilmiştir.⁶ İbn İshâk’a göre Rasûlüllah, Amr b. Ümeyye ed-Damrî’yi Necâşî’ye göndererek ashâbından

¹ İbn Hişâm, I, 361; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 202-203; V, 291; Ebû Nuaym, *Delâil*, I, 247-250, *Hilye*, I, 115; Beyhakî, II, 301-304; İbnü’l-Cevzî, *Sifetü’s-Safve*, I,512; İbnü’l-Esir, *el-Kâmil* II, 80-81; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 185; *Câmiu’l-Mesânid*, III, 95; Zehebî, *Târihu’l-İslâm*, 191-192, *A’lami’n-Nübelâ*, I, 208; Heysemî, *Mecmeu’z-Zevâid*, VI, 25-27; Diyarbekrî, I, 290-291.

² Apak, s. 241.

³ İbn Hişâm, III, 414. Ebû Mûsâ da kendilerinin Rasûlüllah’a Hayberi fethettiği esnada kavuştuklarını belirtmiştir. Bk. İbn Sa’d, IV, 106; Buhari, *Sahih*, *Megâzi*, 38; Müslim, *Kitâbu Fedâilu’s-Sahâbe*, 41; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 74; Beyhâkî, IV, 244; Nasır b. Ali, I, 389.

⁴ İbn Sa’d, IV, 34; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, I, 242; Mizzi, V, 51; Zirikli, I-II, 118.

⁵ Öztürk, *Etiyopya’da İslâmiyet*, s. 136.

⁶ İbn Sa’d, II, 108, Öztürk, *Etiyopya’da İslâmiyet*, s. 136.

Habeşistan'da kalanları göndermesini talep etmiş bunun üzerine orada bulunan muhâcirler de Ca'fer'le birlikte Medîne'ye gelmişlerdi.¹ Şa'bi'nin bildirdiğine göre Hz. Peygamber, Hayber'in fethinden döndüğünde kendisini Ca'fer b. Ebî Tâlib karşıladı. Hz. Peygamber yaklaşık on üç senelik ayrılıktan sonra gördüğü yeğenini hasretle kucaklamış, alnından öpmüş ve: "Hangisine sevineceğimi bilemiyorum. Ca'fer'in gelişine mi, yoksa Hayber'in fethine mi?" demiştir.²

Ca'fer b. Ebî Tâlib, Medîne'ye dönme iradelerini şöyle anlatır: "Hz. Peygamber Medîne'ye hicret edip orada hakimiyet tesis edince bizler Necâşi'ye: "Allah Rasûlü muzaffer oldu. Medîne'ye hicret etti, onun yanına dönmek istiyoruz, bizi gönder dedik." O da bu talebimizi olumlu karşıladı, bize binit ve azık verdi. Sonra bana: "Size yaptıklarımı peygamberinize haber ver. Bu da benim elçim, sizinle gönderiyorum. Şehâdet ediyorum ki Allah'tan başka ilah yoktur. O, Allah'ın Rasûlüdür. Kendisine benim için istiğfar buyurmasını söyleyin" dedi. Habeşistan'dan çıktık, Medîne'ye vardık. Beni Rasûlüllah karşılayıp boynuma sarıldı. Bizim dönüşümüz Hayber'in fethine rastlamıştı. Necâşi'nin bizimle gönderdiği elçisi: "İşte Ca'fer, melikimizin kendisine yaptıklarını ona sor" dedi. Bende: "Evet, bize şöyle şöyle yaptı" dedim. Dönüşümüzde bize binit ve erzak verdi. Allah'tan başka ilah olmadığına, senin Allah'ın Rasûlü olduğuna şehadet etti ve bana: "Peygamber'e söyle, benim için istiğfar eylesin" dediğini aktardım. Bunun üzerine Rasûlüllah kalktı, abdest aldı, sonra üç defa: "İlahi Necâşi'yi yarlığa" diye dua etti, müslümanlar da âmin dediler. Ben elçiye: "Haydi geri dön, Rasûlüllah'tan gördüklerini Melikine haber ver" dedim.³

Beyhâkî, Ca'fer b. Ebî Tâlib'in Habeşistan dönüşü Rasûlüllah tarafından karşılandığını, Ca'fer'in de bu duruma çok sevinerek Rasûlüllah'a ta'zim için tek ayak üzerinde yürüdüğünü zikretmiştir.⁴ İbn Kayyim söz konusu uygulamanın Türklerin el etek öpmek ve benzeri adetleri gibi Habeşlilerin, büyüklerine saygı ve hürmet için yaptıkları bir adet olduğunu, Ca'fer'in de bu adete göre yalnız bir kez böyle davrandığını daha sonra

¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 317.

² İbn Hişâm, III, 414; İbn Sa'd, IV, 35; İbn Kârî, Ebü'l-Hüseyin Abdülbâkî b. Kani b. Merzuk (ö. 351/962), *Mu'cemü's-Sahâbe* (nşr. Ebü Abdurrahman Salâh Mısrati), I-II, Medine 1997, I, 152; Teberânî, II, 109; Beyhâkî, IV, 246; Hâkim, II, 624 ; III, 211; İbnü'l-Cevzî, *Sifetü'l-Safve*, I,511; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, I, 242; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, I, 342; İbn Kesîr, *el-Bidaye*, VI, 317; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, I, 382; Zehebî, *A'lami'n-Nübelâ*, I, 213; Mizzî, V, 53; İbn İnebe, s. 53; Öztürk, *Etiyopya'da İslâmiyet*, s. 136.

³ Kandehevî, Muhammed Yusuf, *Hayatü's-Sahâbe* (trc. Sıtkı Güllü), I-IV, İstanbul 1990, I, 315.

⁴ Beyhâkî, IV, 246; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 318.

İslâm adetlerine aykırı olduğundan bunu terk ettiğini vurgulamıştır.¹ Ca'fer daha Habeşistan'dan dönmeden Rasûlüllah Medîne'de kendisi ve ailesi için ikamet edecekleri bir ev hazırlamıştı.²

Kaynaklarda Ca'fer b. Ebî Tâlib'e Bedir ve Hayber gazvelerinde pay ayrıldığı bilgileri yer almaktadır. Ca'fer b. Ebî Tâlib'in, Bedir gazvesi'ne katılmamış olmasına rağmen Hz. Peygamber tarafından bu savaşta elde edilen ganimetlerden pay ayrılarak taltif edildiği zikredilmiştir.³ Ancak söz konusu uygulama bazı kaynaklarca yanlış yorumlanmış ve Ca'fer b. Ebî Tâlib'in Bedir Gazvesine katıldığı zannedilmiştir. Halbuki Ca'fer Habeşistan'a hicret ettikten sonra H. 7 (M. 628) yılına kadar orada kalmıştır.⁴ Ebû Mûsâ'nın bildirdiğine göre Rasûlüllah, Hayber fethinde hazır bulunmayan hiç kimseye ganimetlerden pay ayırmadığı halde Ca'fer ve arkadaşlarını bu konuda müstesna tutmuş ve Hayber'de hazır bulunanlarla beraber onlara da pay ayırmıştır.⁵ İbn İshâk, Hz. Peygamber'in Ca'fer b. Ebî Tâlib ile Muâz b. Cebel arasında kardeşlik bağı tesis ettiğini söylemiştir. Ancak Vâkidî, Ca'fer'in o sıralar Habeşistan'da olduğunu zikrederek söz konusu görüşü reddetmişlerdir.⁶ Yine onlara göre söz konusu Muâhât anlaşması Bedir'den önce idi. Bedir'de miras ayeti inince kardeşlik de sona ermişti.⁷

¹ İbn Kayyim, III, 333.

² Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 335.

³ Mizzî, V, 52; Zehebî, *A'lami'n-Nübelâ*, I, 216; Önkâl, "Ca'fer b. Ebî Tâlib", *DİA*, VI, s. 549.

⁴ Önkâl, "Ca'fer b. Ebî Tâlib", *DİA*, VI, s. 549.

⁵ Daha geniş bilgi için Bk. Vâkidî, II,683; Buhârî, *Megâzî*, 38; Müslîm, *Kitâbu Fedâilü's-Sahâbe*, 41; Beyhâki, IV, 244; İbn Kayyim, III, 332; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 205.

⁶ İbn Sa'd, IV, 35; Zehebî, *A'lami'n-Nübelâ*, I, 213; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 592. Ahmet Önkâl'da söz konusu rivayeti şüphe ile karşılamak gerektiğini vurgulamıştır. Bk. Önkâl, "Ca'fer b. Ebî Tâlib", *DİA*, VI, s. 549.

⁷ İbn Sa'd, IV, 35; Zehebî, *A'lami'n-Nübelâ*, I, 213; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 592.

BÖLÜM 4: MUTE KOMUTANLIĞI VE ŞEHİT EDİLMESİ

4.1. KOMUTAN TAYİN EDİLMESİ

Ca'fer'in Mûte savaşı öncesi yaklaşık bir yıllık süreçte bazı elçilik görevlerinde bulunduğu görülmektedir. Mûte, Lût Gölü'nün güneyinde Kerek'e 11, Kudüs'e 50 km. uzaklıkta geniş tarım arazilerine sahip,¹ Şam sınırlarında Belka'nın yayla bir köyü olup, en iyi kılıçların yapıldığı bir yerdir."² Mûte Savaşı, müsümanların Suriyeli hıristiyan Araplar ve Bizans ordusuyla yaptığı ilk savaş olma özelliğini taşımaktadır.³ Hicretin 8. yılının (Eylül 629) Cemâziyelevvel ayında vukubulmuştur.⁴ Rasûlüllah'ın bizzat iştirak ettiği seferlere "Gazve", görevlendirdiği sahâbîleri vasıtasıyla sevk ve idare edilen seferlere ise "Seriye" denilmektedir. Rasûlüllah'ın bizzat iştirak etmediği bu sefere "Gazve" denildiği görülmektedir.⁵ Mûte Savaşı, elçi dokunulmazlığının ihlali ve bunu yapanların cezalandırılması amacıyla düzenlenen askeri bir operasyondur.⁶ Rasûlüllah cihada çıkan ordu için Zeyd b. Hârise'yi komutan tayin ederek şu talimatı vermiştir: "Cihada çıkacaklara Zeyd b. Hârise komutandır. Zeyd b. Hârise öldürülürse, Ca'fer b. Ebî Tâlib komutandır. Ca'fer b. Ebî Tâlib öldürülürse, Abdullah b. Revâha komutandır."⁷ Kaynaklarda Rasûlüllah'ın, ordunun komutanlığına Zeyd b. Hârise'yi görevlendirdiğinde Ca'fer'in müteessir olduğu ve bunun üzerine yerinden kalkarak: "Anam babam sana feda olsun ey Allah'ın Rasûlü, Zeyd'i benim üzerime komutan tayin edeceğini sanmamıştım" dediği, Rasûlüllah'ın da kendisine: "Sen emre göre hareket et.

¹ Algül, "Mûte", *DİA*, XXXI, İstanbul, 2006, s. 385.

² Şihâbüddîn Ebî Abdillâh b. Yâkût Abdillâh el-Hamevî er-Rûmî el-Bağdâdî (ö.626/1229), *Mu'cemül-Büldân*, I-V, Beyrut 1957, V, 220. Neşet Çağatay, Mûte'nin bugün Ürdün'ün doğusunda bir yer olduğunu belirtmektedir. Bk. Çağatay, Neşet, *İslâm Tarihi*, Ankara 1993, s. 255.

³ Algül, "Mûte", *DİA*, XXXI, 385.

⁴ Urve b. Zübeyr, s. 204; İbn Hişâm, III, 427; İbn Sa'd, II, 128; Taberî, III, 36; Taberânî, II, 105; Beyhâkî, IV, 359; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, I, 242; İbn Seyyidünnâs, II, 153; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, I, 343; İbn Kayyim, III, 381; Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, VI, 157. Çağatay, s. 255. Mute gazası Ceyşü'l-Ümera (Kumandanlar ordusu) gazası olarak da bilinmektedir. Çünkü Müslümanlardan büyük bir ordu orada hazır bulunmuş ve şiddetli çarpışmalar olmuştu. Bk. İbn Sa'd, II, 128; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, V, 299.

⁵ Elşad Mahmudov, *Sebep ve Sonuçları Açısından Hz. Peygamber'in Savaşları*, Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2005, s. 223.

⁶ Elşad Mahmudov, s. 223.

⁷ Urve b. Zübeyr, s. 204; İbn Hişâm, III, 427; Vâkıdî, II, 756; İbn Sa'd, II, 128; İbn Ebî Şeybe, VIII, 545; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, I, 204; V, 300-301; Buhârî, *Sahîh, Megâzî*, 44; Taberî, III, 36; Taberânî, II, 105; Beyhâkî, IV, 361; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 234; İbn Seyyidünnâs, II, 152; İbn Kayyim, III, 381; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 412; Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, VI, 156; Diyarbekrî, II, 70; Halebî, II, 787.

Hangisinin hakkında daha hayırlı olduğunu bilemezsin” dediği zikredilmiştir.¹ Hz. Peygamber’in Zeyd b. Hârise’yi tercih etmesi ile ilgili olarak Mahmud Şakir, Zeyd’in daha önce bazı askeri seferleri sevk ve idare ederek cesaret ve manevralarıyla kendisini isbat ettiğine dikkat çekerken,² Mevlânâ Şiblî Nu’mânî, bu durumu İslâm’ın tesis ettiği eşitlik ilkesinin bir sonucu olarak görmüştür.³ Rasûlullah, savaşın bütün safhalarını zaman ve mekandan mücerred bir şekilde ashâbına bildirmekteydi. Rasûlullah, bir gün namaz için toplanmak üzere ezân okunmasını istedi.⁴ Müslümanlar mescide toplanınca Allah’tan, savaşa çıkanlar için hayır ve sevap kapısının açılmasını diledi.⁵ Daha sonra gazaya çıkan ordu ile ilgili haberleri bildirmeye şu cümlelerle başladı: “Onlar gittiler ve düşmanla karşılaştılar,⁶ Zeyd b. Hârise bayrağı eline aldı. Şeytan, hemen onun yanına gelerek hayatı ve dünyayı ona sevdirmek, ölümü ise çirkin ve sevimsiz göstermek istedi. Zeyd ise: “Bu an, müminlerin kalplerinde imanı pekiştirecek zamandır. Sen ise bana dünyayı sevdirmek istiyorsun” diyerek yoluna devam etti ve şehit oluncaya kadar savaştı. Rasûlullah: “Onun için Allah’tan mağfiret dileyiniz. Çünkü o, şehit olarak cennete girdi” buyurdu.⁷ Zeyd b. Hârise’nin şehadetini müteakip sancağı Ca’fer b. Ebî Tâlib aldı. Şeytan kendisine gelip hayatı ve dünyayı güzel göstermek, sevdirmek istedi. Buna mukabil Ca’fer; “Şu an, müminler için kalblerindeki imânı pekiştirmek zamanıdır. Sen ise bana dünyayı sevdirmek istiyorsun” dedi.⁸

Düşman saflarına doğru ilerledi. Savaşırken terennüm ettiği cümleler o anki hâlet-i ruhiyesini ifade etmesi bakımından câlib-i dikkattir. Duygularını şöyle dile getiriyordu :

“Cennet ve ona yakınlık ne hoştur,

İçecekleri ise soğuktur,

Rumlara gelince azapları yakındır

¹ İbn Sa’d, III, 46-47; İbn Ebî Şeybe, VIII, 546; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, V, 299-300; Taberî, III, 41; Beyhâkî, IV, 367; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 234; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 426; Heysemî, *Mecmeu’z-Zevâid*, VI, 156 .

² Mahmûd Şâkir, *Hz. Adem’den Bugüne İslâm Tarih* (trc. Ferit Aydın), I-VIII, İstanbul 1993, II, 94

³ Mevlânâ Şiblî Nu’mânî, s. 317.

⁴ Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, V, 299; Taberî, III, 41; Beyhâkî, IV, 367.

⁵ Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, V, 299; Taberî, III, 41; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 237.

⁶ Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, V, 299; Taberî, III, 41; Beyhâkî, IV, 367; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 237; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 246.

⁷ Vâkıdî, II, 762; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, V, 299; Beyhâkî, IV, 368; Heysemî, *Mecmeu’z-Zevâid*, VI, 159.

⁸ Vâkıdî, II, 762; İbn Sa’d, IV, 37; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, V, 299; Taberî, III, 39; Beyhâkî, IV, 369; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 237; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 428; Diyarbekrî, II, 71.

*Ahdim var: "Karşılaştığımda kendilerini vurmak boynuma borçtur."*¹

4.2. ŞEHİT EDİLMESİ

Ca'fer, cansiperâne bir şekilde çarpışa çarpışa düşmanın ortalarına kadar ilerledi ve kurtuluş yolu olmadığını görünce atından yere atladı.² Düşmanın yararlanmaması için atının ayağını kesti.³ Daha sonra "Cennet kokusundan daha güzel koku yoktur"⁴ diyerek düşman askerlerinin arasına iyice daldı. Savaş bütün şiddetiyle devam ederken bir düşman askeri tarafından sağ eli kesildi. Bunun üzerine sancağı diğer eline aldı. O eli de vurulup kesilince sancağı düşmana kapturmamak için koltuğunun altına sıkıştırdı.⁵ Sonra Rumlardan bir asker mızrağını Ca'fer'e sapladı ve kılıçla bedenini ikiye ayırdı.⁶ Böylece Ca'fer b. Ebî Tâlib hicretin 8. senesinde (M. 629) Rasûlüllah hayatta iken şehit oldu.⁷

Ca'fer b. Ebî Tâlib'in kaç yaşında şehit edildiğine dair muhtelif görüşler zikredilmiştir. Zübeyr b. Bekkâr, Ca'fer'in şehit olduğu gün kırk bir yaşında olduğunu belirtirken,⁸ İbn Hişâm ve Diyarbekrî'nin de aralarında bulunduğu diğer bir grup, otuz üç yaş görüşünü ileri sürmüşlerdir.⁹ İbn Hacer ve İbn Kesîr de Ca'fer'in Hz. Ali'den on yaş büyük olmasından hareketle otuz dokuz, kırk yaşlarında vefat ettiğini söylemişlerdir.¹⁰ Genel

¹ İbn Hişâm, III, 434; Beyhâkî, IV, 363; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 118; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 236; *Üsdü'l-Gâbe*, I, 343; Zehebî, *A'lami'n-Nübelâ*, I, 209; İbn Kesîr, VI, 420; Zürcânî, II, 325.

² İbn Hişâm, III, 434; Vâkıdî, II, 761; İbn Sa'd, II, 129; IV, 37; İbn Hibbân, III, 49; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 236. Yahya b. Abbâd, o anı bir rivayetinde şu cümlelerle aktarmıştır: "Ca'fer'in boz kısrağının üzerinde düşmanın üzerine atılışını şu an görür gibiyim. Daha sonra bu kısrağın boynunu kesti. Öldürülünceye kadar düşmana karşı çarpıştı." Bk. Zehebî, *A'lami'n-Nübelâ*, I, 209.

³ Vâkıdî, II, 761; İbn Sa'd, IV, 37; Taberî, III, 383; Taberânî, II, 106; İbn Hibbân, III, 49; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, I, 343; *el-Kâmil*, II, 236; İbn Kayyim, III, 383; İbn Kesîr, *Câmiu'l-Mesânid*, III, 92. İbn İshâk, İslâm'da bineğinin ayağını keserek savaştan ilk kişinin Ca'fer b. Ebî Tâlib olduğunu belirtmiştir. Bk. İbn Hişâm, III, 433; Zehebî, *A'lami'n-Nübelâ*, I, 209; Heysemî, VI, 159; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 593. Mahmûd Şâkir, Ca'fer'in düşman saflarının sıklığı ve kalabalıktan dolayı atının hareket etmemesi üzerine bu duruma öfkelenerek atının ayağını kestiğini belirtmektedir. Bk. Mahmûd Şâkir, II, 97.

⁴ Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, VI, 160.

⁵ İbn Hişâm, III, 434; İbn Seyyidünnâs, II, 154; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 421; *Câmiu'l-Mesânid*, III, 92; İbn İnebe, s. 53.

⁶ Vâkıdî, II, 761; İbn Sa'd, II, 129; Mahmûd Şâkir, II, 97.

⁷ Buhârî, *Tarihu's-Sağır*, I, 22; İbn Hibban, III, 49; İbnü'l-Cevzî, *Sıfetu's-Safve*, I, 518; Mizzî, V, 62; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 593; İbn İnebe, s. 53; Nasır b. Ali, I, 388. H. 7. yılda şehit olduğunu söyleyenler de olmuştur. Bk. Halife b. Hayyât, s. 11.

⁸ İbn Abdülber, *el-İstîâb*, I, 245; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, I, 344; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 593; *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 382; Mizzî, V, 63; İbnü'l-İmâd, I, 126.

⁹ İbn Hişâm, III, 434; İbn Seyyidünnâs, II, 154; Mizzî, V, 63; Diyarbekrî, II, 71.

¹⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 453-454; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 593; İbn Kesîr 25-30 yaşlarında vefat ettiğini söyleyenlerin olduğuna da dikkat çekmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Câmiu'l-Mesânid*, III, 93.

kabul, Ca'fer'in otuz dokuz, kırk yaşlarında vefat ettiği yönündedir. Yâkût, Ca'fer'in kabrinin Mûte'de olduğunu kaydederken,¹ İbn Kesîr, Ca'fer'in kabrinin Seniyyetü'l-Kerek'te bilinen bir yer olduğunu vurgulamıştır. İbn Kesîr döneminde kabrinin üzerinde meşhed bulunuyordu. Müellifin ifadelerinden meşhette Kur'an ve hadis okunduğu anlaşılmaktadır.² Şî müellif İbn İnebe, Abdullah b. Revâha, Zeyd b. Hârise ve Ca'fer b. Ebî Tâlib'in kabirlerinin bir olduğunu ve bu kabrin gizlendiğini ileri sürmüştür.³

4.3. HABERİN MEDİNE'DE DUYULMASI

Hz. Âişe, Ca'fer'in ölüm haberi duyulduğunda Rasûlullah'ın yüzünde üzüntüyü hemen fark ettiklerini belirtmiştir.⁴ Enes b. Mâlik bir rivayetinde Hz. Peygamber'in Zeyd b. Hârise ve Ca'fer b. Ebî Tâlib'in ölüm haberleri gelmeden önce gözlerinden yaşlar akıtarak onların şehit edildiği haberini verdiğini zikretmiştir.⁵ Enes b. Mâlik başka bir rivayetinde Hz. Peygamber'in bir hutbe irâd ettiğini ve sonrasında "Sancağı Zeyd b. Hârise aldı, akabinde vuruldu. Sonra sancağı Ca'fer b. Ebî Tâlib aldı o da vuruldu. Sonra sancağı Abdullah b. Revâha aldı o da vuruldu"⁶ dediğini zikretmiştir.

Şehâdet haberi kendisine ulaştığı gün çocuklarıyla meşgul olan Esmâ, o anı şöyle anlatmıştır: "Ca'fer ve arkadaşları şehit oldukları zaman, Rasûlullah yanıma geldi. O gün kırk deri tabaklamıştım. Ekmeklik hamurumu yoğurduktan sonra, çocuklarımın yüzlerini yıkamış, başlarını tarayıp yağlamıştım. Rasûlullah, "Ey Esmâ, Ca'fer'in çocukları nerede? Beni Ca'fer'in oğullarının yanına götür" dedi. Ben de, kendisini onların yanına götürdüm. Onları bağrına bastı, öptü ve kokladı. Gözlerinden yaşlar akmaya başladı. Bunun üzerine "Ey Allah'ın Rasûlü, anam babam sana feda olsun seni ağlatan nedir? Niçin oğullarıma yetimler gibi davranıyorsun? Yoksa Ca'fer ve arkadaşlarından sana acı bir haber mi geldi?" dedim. Rasûlullah: "Evet, Onlar bugün şehit oldular." buyurdu. Bunun üzerine vah Ca'fer'im diyerek feryad etmeye başladım. Kadınlar başıma toplandılar.⁷ Rasûlullah: "Ey Esmâ, sakın ağzından kaba ve uygunsuz

¹ Yâkût, V, 220.

² İbn Kesîr, *Câmiu'l-Mesânid*, III,92.

³ İbn İnebe, s. 53.

⁴ İbn Sa'd, IV, 40; Hâkim, III, 209; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, I, 343; Zehebî, *A'lami'n-Nübelâ*, I, 212.

⁵ Buhârî, *Kitâbü'l-Menâkıb*, 25.

⁶ Buhârî, *Kitâbü'l-Cihâd*, 7; *Kitâbü'l-Cenâiz*, 4; Zehebî, *A'lami'n-Nübelâ*, I, 209.

⁷ İbn Hişâm, III, 436; İbn Sa'd, VIII, 282; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, VI, 370; İbn Mâce, *Kitbu'l-Cenâiz*, 59; Beyhâkî, IV, 370; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, III, 199; *el-Kâmil*, II, 238; İbn Kesîr, *el-*

sözler kaçırma ve göğsünü de dövme” buyurdu.¹ Abdullah b. Ca’fer ise ölüm haberinin Rasûlüllah tarafından ailesine haber verilmesini şöyle anlatır: “Ben Rasûlüllah’ın annemin yanına girip de, babamın ölüm haberini bildirdiği anı hala hafızamda tutuyorum. O, benim ve kardeşimin başını okşuyorken ona bakıyordum. Gözlerinden yaş akıyor ve sakalına damlıyordu.”² Rasûlüllah, üç gün evimize uğramadı. Bir süre sonra tekrar bize uğradı ve şöyle buyurdu: “Bugünden sonra kardeşime ağlamayınız. Kardeşimin çocuklarını bana çağırın” dedi. Bizi kuş yavrusu gibi evine getirtti. Daha sonra “Bana bir berber çağırınız” buyurdu. Berber getirildi. Berber başımızı traş etti. Sonra: “Muhammed, amcamız Ebû Tâlib’e daha çok benziyor. Abdullah’a gelince onun yaratılışı ve ahlakı bana benziyor” dedi. Annem, Rasûlüllah’a çocuklarının yetim olduğunu ve yalnız kaldığını anlattı. Bunun üzerine Rasûlüllah: “Sen bu çocukların geçim ve bakımları konusunda hiç endişe etme. Dünyâda ve ahirette onların velisi benim” buyurdu.³

Esmâ bint Umeys’in naklettiğine göre Rasûlüllah, Ca’fer’in aile efrâdının yanından ayrılarak kızı Fâtîma’nın yanına gitti. Fâtîmâ: “Vâh amcacığım” diyerek ağlıyordu. Rasûlüllah: “Sen, ağıtıcı olarak Ca’fer gibisine ağla” buyurdu.⁴ Sonra da: “Ca’fer’in ailesi için yemek yapmayı ihmal etmeyin. Onlar bugün kendi dertleriyle, kaybettikleri aile büyüklerinin acısıyla uğraşıyorlar” dedi.⁵ Ca’fer’in ev halkına üç gün yemek yapıp yedirildi. Bu, Hâşimoğulları arasında güzel bir uygulama ve âdet oldu.⁶ İbnü’l- Esîr, sosyal açıdan büyük önem arzeden söz konusu uygulama için İslâm’da, ölü evi için yapılan ilk yemek olduğunu vurgulamıştır.⁷ Abdullah b. Ca’fer de, o günlerde yaşananları şöyle dile getirmiştir: “Rasûlüllah, bizi evine götürdü. Sonra ailemiz için yemek hazırlanmasını istedi. Bunun üzerine bizim için yemekler hazırlandı. Bir adam

Bidâye, VI, 439; *Mizzî*, V, 61; *Zehebî*, *A’lami’n-Nübelâ*, 211; *Heysemî*, *Mecmeu’z-Zevâid*, VI, 161; *Zürkânî*, II, 331.

¹ *Vâkıdî*, II, 766; *İbn Sa’d*, VIII, 282; *Yâkubî*, II, 65; *Mizzî*, V, 60; *Heysemî*, *Mecmeu’z-Zevâid*, VI, 161.

² *Vâkıdî*, II, 766; *İbn Ebî Şeybe*, XII, 103; *Beyhâkî*, IV, 371; *Zübeyri*, s. 81.

³ *İbn Sa’d*, V, 126; *İbn Ebî Şeybe*, VIII, 549; *Ahmed İbn Hanbel*, *Müsned*, I, 204; *Taberânî*, II, 106; *Zehebî*, *A’lami’n-Nübelâ*, III, 457; *Heysemî*, *Mecmeu’z-Zevâid*, VI, 157.

⁴ *Vâkıdî*, II, 767; *İbn Sa’d*, VIII, 282; *Ya’kübî*, II, 66; *İbn Abdülber*, *el-İstîâb*, I, 243

⁵ *Vâkıdî*, II, 767; *İbn Hişâm*, III, 436; *İbn Sa’d*, X, 266; *Ahmed İbn Hanbel*, *Müsned*, I, 205; VI, 370; *İbn Mâce*, 16; *Kitabu’l-Cenâiz*, 59; *Taberânî*, II, 108; XXIV, 144; *İbn Hibbân*, III, 49; *Beyhâkî*, IV, 370; *İbnü’l-Esîr*, *el-Kâmil*, II, 238; *Üsdü’l-Gâbe*, III, 199; *Mizzî*, V, 61; *Zehebî*, *A’lami’n-Nübelâ*, I, 211; *İbn Kesîr*, *el-Bidâye*, VI, 440; *Heysemî*, *Mecmeu’z-Zevâid*, VI, 161; *Halebî*, II, 790.

⁶ *Ya’kübî*, II, 66.

⁷ *İbnü’l-Esîr*, *el-Kâmil*, II, 238.

göndererek kardeşimi de getirtti. Rasûlüllah'ın hizmetçisi Selmâ'nın arpayı öğütüp kepeğinden ayırarak pişirdiği, zeytinyağlı, biberli yemeği kendisi ile birlikte yedik. Yediğimiz, tatlı ve mübarek bir yemektir. Rasûlüllah'ın evinde üç gün kaldık. Sonra, evimize döndük.”¹

Rasûlüllah, Mûte'de şehit düşen üç komutanın şehadet haberini verdikten sonra: “Ey Allah'ım Zeyd'e mağfiret et, Ey Allah'ım Ca'fer ve Abdullah b. Revâha'ya da mağfiret et” diyerek dua etmiştir.”² Başka bir rivayete göre Ca'fer'in şehit düşmesi üzerine Rasûlüllah: “Kardeşiniz için Allah'tan mağfiret dileyiniz” buyurmuştur.³ Rasûlüllah: “Ey Allah'ım Ca'fer hiç şüphesiz sevabın en güzeline doğru ilerleyip sana kavuştu. Sen iyi kullarından olan onun zürriyetine de halef ol” diyerek dua etmiştir.⁴ Abdullah b. Ca'fer, Rasûlüllah'ın kendisi ve kardeşleri için bir hayvan gönderip onun üzerine bereket duası yaptığını bunun üzerine o hayvan kadar bereketli ve verimli alışveriş yapmadıklarını bildirmiştir.⁵

¹ Vâkıdî, II, 767; İbn Sa'd, VIII, 282; V, 37; Ya'kûbî, II, 66; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, I, 204-205; Beyhâkî, V, 370-371; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, I, 243; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 238; Halebî, II, 790.

² İbn Sa'd, III, 46.

³ Vâkıdî, II, 762; İbn Sa'd, IV, 38; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, V, 299; Taberî, III, 41; Beyhâkî, IV, 369; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 237.

⁴ Vâkıdî, II, 766; İbn Sa'd, VIII, 282; Ya'kûbî, II, 65; Beyhâkî, 371; Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, VI, 161; Mizzî, V, 60; Halebî, II, 790.

⁵ Vâkıdî, II, 767; Beyhâkî, IV, 371; Halebî, II, 790. Ayrıca Âl-i Ca'fer duası için bk. İbn Ebî Şeybe, VIII, 550.

BÖLÜM 5: ŞAHSİYETİ

5.1. Cömertliği

Ca'fer b. Ebî Tâlib'in hayatına bakıldığında, onun her yönüyle fedâkar ve sehâvet sahibi bir şahsiyet olduğu görülmektedir. İnsanlara ihsanı seven cömert bir şahsiyetti. Seciyesi ve mizacıyla seçkin, muhtaçları gözetmede şefkatli, model bir insandı. Miskinlerin sohbet arkadaşıydı. Ebû Hureyre'nin kaydettiği üzere fakirleri çok seven, onlarla oturup konuşan, açları doyuran fakirlerin koruyucusu bir hayırhâhdı.¹ Ebû Hureyre yine aynı hususu ifade bağlamında şunları zikretmiştir: "Müslümanlar içinde yoksullara en çok yardım eden Ca'fer b. Ebî Tâlib'di. O, bizleri alıp götürür, evinde ne varsa bize yedirirdi. Hatta bazen içinde hiçbir şey kalmamış yağ veya bal tulumunu önümüze koyardı. Biz de onun içini dışına getirerek yalardık."² Tirmizî'de geçen bir rivayette ise Ebû Hureyre şunları zikretmiştir: "Peygamberin ashâbından herhangi birine Kur'ân'dan bazı ayetler sorduğum olurdu ki ben o ayetleri ondan daha iyi biliyor ve kendisine yalnız bana bir şey yedirmek üzere beni davet etmesi için soruyordum. Ca'fer b. Ebî Tâlib'e sorduğum zaman bana hemen cevap vermezdi. Beni evine götürür, hanımına "Ey Esmâ bizi yedir" der ve karısı bizi yedirdikten sonra bana cevap verirdi. Ca'fer yoksulları severdi. Onların yanında oturur, onlarla konuşurdu."³ Yine Ebû Hureyre Rasûlüllah'tan sonra insanların en hayırlısının Ca'fer olduğunu belirtmiştir.⁴ Ca'fer, ifade edilen bu hususlar yanında son derece tevazu ehli bir şahsiyetti. Ebû Hureyre, Rasûlüllah'tan sonra ondan daha mütevazî ve iyiliksever olmadığını ifade hususunda: "Hz. Peygamber'den sonra Ca'fer'den üstün kimse ne ayağına kundura giymiş, ne kundura sahibi olmuş; ne bineklere binmiş ne de eğerlere kurulmuştur."⁵ Yaşadığı

¹ İbn Mâce, *Kitâbü'z-Zühd*, 7; Ebu Nuaym, *Hilye*, I, 117; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve*, I, 518; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 592.

² İbn Sa'd, IV, 41; Buhârî, *Kitâbu Fadâili Ashâbu'n-Nebi*, 10; Zehebî, *A'lami'n-Nübelâ*, I, 217; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 382. Ebû Hureyre diğer bir rivayetinde biraz farklı detaylar sunarak şunları kaydetmiştir: "İnsanlar, Ebû Hureyre çok hadîs rivayet ediyor, deyip duruyorlar. Halbuki ben, karnımın doyması mukâbilinde boğaz tokluğuna Rasûlüllah'tan hiç ayrılmazdım. Hatta ben mayalı ekmeğe yemez, yeni ve güzel elbise giymezdim. Bana hiçbir erkek ve kadın da hizmet etmezdi. Ben bazen açlıktan karnıma taş bağlardım. Şu muhakkak ki ben bazen yanımda yani ezberimde bulunan ayetleri bir kimseye o, beni evine götürsün de beni doyursun diye, sırf bu maksatla okutmak isterdim. Bk. Buhârî, *Kitâbu Fadâili Ashâbu'n-Nebi*, 10; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, I, 342; Zehebî, *A'lami'n-Nübelâ*, I, 217; İbn Kesîr, *el-Bidaye*, VI, 454; Nasır b. Alî, I, 391.

³ Tirmizî, *Menâkıb*, 29; Taberânî, II, 109.

⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 592.

⁵ İbn Sa'd, IV, 41; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, II, 413; Tirmizî, *Menâkıb*, 29; Hâkim, III, 209; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, I, 244; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, I, 342; İbn Kesîr, *el-Bidaye*, VI, 454; Mizzî, V,

dönem ve coğrafya da “Fakirlerin babası” olarak anılmıştır.¹

5.2. Cesareti

Ca‘fer b. Ebî Tâlib, Mûte Savaşı’nda o derece metanet ve sebat göstermiştir ki kollarını kaybetmesine rağmen kendisine tevdi edilen sancağı bırakmamış ve yılgınlık göstermemiştir. Onun sağlam duruşlu olması ile ilgili İbn Müseyyeb’in naklettiği bir rivayette Rasûlüllah şöyle buyurmuştur: “Ca‘fer, Zeyd ve İbn Revâha incidenten bir çadır içinde bana gösterildi. Herbiri bir taht üzerideydi. Zeyd ve İbn Revâha’nın boyunlarında yüz çevirme alametleri vardı. Ca‘fer’i ise sağlam gördüm. Boynunda yüz çevirme alametleri yoktu. Bana denildi ki: “O ikisi ölüm kendilerini kuşatınca yüzlerini çevirmişlerdi. Ca‘fer’e gelince o böyle yapmamıştı.”² O tam bir şecaât âbidesiydi. Daha önce zikrettiğimiz gibi onun savaş şiddetlenip kurtuluş yolu olmadığını anladığında düşmanın yararlanmaması için atının ayağını kesip savaşa devam etmesi³ tarihte ender görülen olaylardandır. Yine daha önce zikredildiği üzere, savaştığı esnada terennüm ettiği mısralar onun cesaretini gösteren en bariz örneklerdendir.

Ca‘fer b. Ebî Tâlib’in Mûte Savaşı’nda gösterdiği olağanüstü kahramanlıklar birçok şair ve müellif’in eserlerine konu olmuştur. Rasûlüllah: “Şüphesiz Allah, onun iki koluna karşılık iki kanat vermiştir. Şimdi cennete onlarla dilediği yere uçmaktadır”⁴ buyurmuştur. Yine Rasûlüllah, Ca‘fer’i cennette meleklerle birlikte uçarken gördüğünü söylemiştir.⁵ Farklı bir rivayette ise Rasûlüllah, Ca‘fer’in bir grup meleklerle birlikte önünden geçtiğini, iki kanadı olduğunu ve önlerinin kana boyanmış olduğunu

55; Zehabî, *A‘lami’n-Nübela*, I, 217; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, I, 382; *el-İsâbe*, I, 592; Nasır b. Alî, I, 390.

¹ Tirmizî, *Menâkıb*, 29; Taberânî, II, 109.

² Abdürrezzâk, V, 266; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, I, 244. Bir başka rivayette ise Rasûlüllah: “Onlar rüyada bana , cennette, altın tahtlar üzerinde oturur vaziyette gösterildiler. Abdullah b. Revâha’nın tahtında, arkadaşlarında olmayan bir eğrilik gördüm. Bu neden böyle? diye sordum. Bana: “Bu ikisi savaşa yürüyüp gittiler. Fakat Abdullah biraz tereddüt geçirdi, sonra yürüdü” cevabını verdiler. Bk. İbn Kayyim, III, 384; Heysemî, *Mecmeu’z-Zevâid*, VI, 160; Halebî, II, 791.

³ İbn Hibbân, III, 49; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 118; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-Gâbe*, I, 343; Heysemî, *Mecme’u’z-Zevâid*, VI, 157.

⁴ Heysemî, *Mecmeu’z-Zevâid*, IX, 272-273.

⁵ Tirmizî, *Menâkıb*, 29; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-Gâbe*, I, 342. Zikrettiğimiz bu hadis Ebû Hureyre’den mervîdir. İbn Abbâs’ın naklettiği başka bir rivayette ise cennete girdiğimde ibaresi var. Bk. Hâkim, II, 209; Mizzî, V, 61. Farklı bir rivayete ise Rasûlüllah, Ca‘fer’in cennete girdiğini ve yakuttan iki kanadıyla dilediği gibi uçtuğunu söylemiştir. Bk. Vâkidî, II, 762; İbn Sa‘d, IV, 38; İn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 453; Zürcânî, II, 329.

bildirmiştir.¹

5.3. Güvenilirliği

Rasûlüllah'ın bazı elçilik konularında Ca'fer b. Ebî Tâlib'i görevlendirmesi ona duyulan güveni ifade etmesi bakımından şüphesiz önem arz etmektedir. Enes b. Mâlik'in naklettiği bir rivayette Ca'fer b. Ebî Tâlib'in Rasûlüllah ile olan birlikteliği dikkat çekmektedir. Şöyleki, Rasûlüllah, Mescid-i Harâm'da uyurken yanına üç melek gelmiş, meleklerden biri, yatmakta olan üç kişiden hangisi Hz. Muhammed diye sormuştu. Söz konusu rivayette zikredilen üç kişiden birinin Hz. Hamza, diğerinin ise Ca'fer b. Ebî Tâlib olduğu ve beraber yan yana yatmakta oldukları nakledilmiştir.² Rasûlüllah, kendisinden önce her peygambere yedi seçilmiş vezir verildiğini, kendisine ise on dört vezir verildiğini bildirmiştir. Söz konusu on dört vezirden birinin de Ca'fer b. Ebî Tâlib olduğu kaydedilmiştir.³ Müslîm'de geçen ve Zeyd b. Erkâm'ın naklettiği bir rivayette Rasûlüllah şöyle buyurmuştur: "Size iki ağır yük bırakıyorum. Bunlardan biri kitâbullah diğeri ise ehl-i beytimdir." Orada bulunanlardan Husayn, onun sadakadan mahrum olan ehl-i beyti kimlerdir sorusuna Zeyd, "Onlar, Âl-i Alî, Âl-i Akîl, Âl-i Ca'fer ve Âl-i Abbâs" karşılığını vermiştir.⁴ Rasûlüllah, insanlar içinde yaratılış ve ahlak yönünden kendisine en çok benzeyenin Ca'fer b. Ebî Tâlib olduğunu belirtmiştir.⁵

İbn Şihâb'ın bildirdiğine göre Rasûlüllah, umre yapmak üzere yola çıkıp Ye'cüc denilen yere geldiğinde Ca'fer b. Ebî Tâlib'i Hâris b. Hazn kızı Meymûne'ye dünür olarak göndermiştir.⁶

Hamidullah, İbn İshâk'ın zikrettiği Hz. Peygamberin, Ca'fer b. Ebî Tâlib ve arkadaşlarının durumlarını görüşmek üzere Amr b. Ümeyyetü'd-Damrî'yi bir mektupla Necaşi'ye göndermesi ile ilgili olarak söz konusu mektubu Ca'fer b. Ebî Tâlib'in

¹ Taberî, III, 41; Hâkim, III, 209; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, I, 243; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 238.

² Buhârî, *Sahîh, Kitâbü't-Tevhîd*, 38.

³ Mizzî, V, 52-53.

⁴ Müslîm, *Sahîh, Kitâbu Fedâilü's-Sahâbe*, 4.

⁵ İbn Sa'd, IV, 36; Ahmed İbn Hanbel, *Fezâilu's-Sahâbe*, II, 891; Buhârî, *Sahîh, Kitâbu Ashâbu'n-Nebi*, 10; Tirmizî, *Menâkıb*, 29; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, I, 243; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, I, 342; Zehebî, *A'lami'n-Nübelâ* I, 214; İbnü'l-İmâd, I, 126; Nasır b. Alî, I, 389. Üsâme b. Zeyd'in babasından naklettiği rivayette ise "Sen bendensin ve benim soyumdansın" cümlesi vardır. Bk. İbn Sa'd, IV, 36; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, V, 204; Zehebî, *A'lami'n-Nübelâ*, I, 214.

⁶ Hâkim, IV, 30-31.

beraberinde alıp götürdüğüne dair deliller olduğunu vurgulamıştır.¹ Yine İbn Sa‘d’ın yer verdiği bir habere göre Rasûlullah, bir gün yeğeni Ca‘fer b. Ebî Tâlib’e hassaten kıymet ve değeri çok yüksek bir elbise göndermiş ve “Sen bunu kardeşin Habeşli Necâşi’ye ver” buyurmuştur.²

Yukarıda ifade etmeye çalıştığımız Ca‘fer’in Hz. Peygamber’le olan birlikteliği ve elçilik görevleri onun Hz. Peygamber nezdinde ne kadar itimâda şâyân bir şahsiyet olduğunu göstermektedir.

¹ Hamidullah, *Vesâiku’s-Siyasiyye*, s. 114-115; *İslâm Peygamberi*, I, 324, 333.

² İbn Sa‘d, I, 457; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, VI, 404. Müsned’de sadece Necâşi’ye hediye gönderdiği ifadesi geçmektedir.

SONUÇ

Ca'fer b. Ebî Tâlib, Arap toplumunda siyâsî, iktisâdî, içtimaî ve dinî bakımdan aktif rol oynayan Kureyş'in Hâşimoğulları koluna mensuptur. İslâmiyeti ilk benimseyenler arasında yer almıştır. Gençlik yılları amcası Hz. Abbas'ın yanında geçmiştir. Esmâ bint Umeys ile evlenmiş ve bu evlilikten Abdullah, Avn ve Muhammed isimli çocukları olmuştur. Çocuklarının tümü Habeşistan'da dünyaya gelmiştir. Abdullah doğduğunda Necâşî'nin de bir oğlu olmuştu. Esmâ'nın bu şehzadeye süt anneliği yapması Ca'fer ve Necâşî arasındaki yakınlaşmayı da beraberinde getirmiştir. Hanımıyla birlikte her türlü zorluklara göğüs gererek Habeşistan'a daha sonra Medine'ye hicret ettiğinden "Zü'l-Hicreteyn" olarak anılmıştır. Ayrıca düşkün ve fakirlere gösterdiği ilgi ve yakınlıktan dolayı "Ebü'l-Mesâkin" olarak da anılmıştır.

Ca'fer b. Ebî Tâlib'in hayatı boyunca etkin görevler üstlendiği görülmektedir. Hz. Peygamber tarafından Habeşistan hicretinde muhacirlerin emiri olarak görevlendirilmesi sonraki yaşam sürecine yön vermiş ve şekillendirmiştir. Bazı batılı müsteşriklerin Habeşistan hicretini farklı sebeplerde aramalarının tarihi hakikatlarla bağdaşmadığı görülmektedir. Ca'fer'in, Cahiliyye dönemindeki dinî, ahlâkî, içtimaî bozuklukları ve Rasûlüllah'ın öğretilerini ifade ederken kullandığı üslup onun tarihi misyonunu ortaya koymaktadır. Necâşî'nin sorularına verdiği veciz cevabî konuşması tarihe not düşülecek türdendir. Necâşî'nin doğruları benimsemesinde Ca'fer'in yaptığı güzel savunmanın etkisi kuşkusuzdur. Ca'fer b. Ebî Tâlib'in Habeşistan'da kaldığı süre içerisinde Habeş kültüründen etkilendiği görülmektedir. Hz. Hamza'nın kızının velayetinin Ca'fer'e verilmesi üzerine ayağa kalkıp Rasûlüllah'ın çevresinde tek ayak üzerinde raks ederek bir daire çizmesi bu hususu açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca Ca'fer, Habeş halkıyla kaynaşmaya ve kültürel etkileşime katkıda bulunmuştur. Habeşistan'da kaldığı on üç yıllık süreçte İslâmiyet'in tanıtılmasına da katkıda bulunmuştur.

Hayatını bir bütün olarak incelediğimizde Ca'fer b. Ebi Tâlib'i farklı kılan hususiyetler dikkat çekmektedir. Savaş alanında son nefesine kadar mücadele ederken göstermiş olduğu kararlılık ve terennüm ettiği cümleler onun şecaat ve kahramanlığını göstermektedir. Mûte savaşında almış olduğu onca yaralar ve aldığı yaraların tümünün göğsünden olması bu hususu açıkça ortaya koymaktadır.

Medine’de tesis edilen Ca’fer’le Muaz b. Cebel arasındaki kardeşlik bağı Medine’ye hicretten sonra ve Bedir’den önce vuku bulduğundan ayrıca Ca’fer’in o sıralar Habeşistan’da bulunmasından dolayı mümkün görülmemektedir.

Hz. Peygamber tarafından elçi olarak görevlendirilmesi kendisine duyulan güveni ifade etmesi bakımından önem arz etmektedir. Hz. Peygamber’in kendisine yönelik olumlu nitelendirmeleri, Bedir ve Hayber savaşlarına katılmamasına rağmen kendisine pay ayrılması onun kişiliğini ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

- ABDÜRREZZÂK, Ebû Bekir b. Hemmâm b. Nâfi' es-Sa'ânî el-Himyerî (1983), *el-Musannef* (nşr. Habîburrahmân el-Â'zamî), I-XI, Beyrut.
- ABDÛLVEHHÂB, Muhammed Fehmi (1???), *İslâm'ın Doğuşunda Şehit Sahâbiler*, (trc. Ali Akpınar), Konya.
- AFZALURRAHMAN (1990-1992), *Siret Ansiklopedisi* (trc. Hakan Bayrak), I-VI, İstanbul.
- AHMED B. HANBEL, Ebû Abdullah b. Muhammed eş-Şeybânî el-Mervezî (1992), *Müsnedü Ahmed b. Hanbel*, I-VI, İstanbul.
- _____ (1983), *Fedâilüs'-Sahâbe* (nşr. Vasiyyullah b. Muhammed Abbâs), I-II, Mekke.
- AHMED en-NEDVÎ, Mu'înüddîn (1985), *Asr-ı Saâdet: Peygamberimiz'in ashabı* (trc. Ali Genceli), I-VI, İstanbul.
- ALGÛL, Hüseyin (1991), *İslâm Tarihi*, I-IV, İstanbul.
- _____ (1972), *Ashâb-ı Kirâm*, İstanbul.
- _____ (1997) "Has'am", *DİA*, Cilt XVI, İstanbul, s. 281-282.
- _____ (2006) "Mûte Savaşı", *DİA*, Cilt XXXI, İstanbul, s. 385-387.
- ALTUN, İsmail (1996), *Mekke Müslümanlarının Habeşistan'a Hicreti*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- APAK, Adem (2001), *İslâm Siyaset Geleneğinde Amr b. el-Âs*, Ankara.
- A'RACÎ, Ca'fer (1???), *Menâhilü'd-Darab fi Ensâbi'l-Arab* (nşr. Mehdi Recai), Kum.
- AYDINLI, Osman (1997), *Aşere-i Mübeşşere'den Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh*, İstanbul.
- AYNÎ, Ebû Muhammed Bedreddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ el-Hanefî (1994), *Keşfü'l-Kinâi'l-Mürnâ an Mühimmâti'l-Esâmî ve'l-Künâ*, (nşr. Ahmed Muhammed Nemr el-Hatîb), Cidde.

- BALYUZI, H. M (1996), *Hz. Muhammed ve İslâm Devri* (trc. Süreyya Güler), İstanbul.
- BEKRÎ, Ebû Ubeyd (1998), *Cahiliyye Arapları* (trc. Levent Öztürk), İstanbul.
- BEZZÂR, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdülhalik el-Basrî (1995), *el-Bahrü'z-Zehhâr* (nşr. Mahfuzurrahman Zeynullah), I-IX, Medine.
- el-BELÂZURÎ, Ebû'l-Abbas Ahmed b. Yahyâ b. Câbir (1996), *Ensâbü'l-Eşrâf* (nşr. Süheyl Zekkâr-Riyâz-Ziriklî), I-VIII, Beyrut.
- el-BUHÂRÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fî (1979), *Sahîhu Buhârî*, I-VIII, İstanbul.
- _____ (1943), *et-Târîhü'l-Kebîr*, I-VIII, Haydarabad.
- _____ (1997), *et-Târîhü's-Sagîr* (nşr. Mahmûd İbrâhîm Zayed), I-II, Haleb.
- BEYHAKÎ, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali (1985), *Delailü'n-Nübüvve ve Ma'rifetu Ahvali Sahibi's-Şeria* (nşr. Abdulmu'fî Kal'acî), I-VII, Beyrut.
- BOZKURT, Nahide (2001), "Hz. Muhammed'in Biyografisi Üzerine", *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt I, Çorum, s. 160-167.
- BOZKURT, Nebi (2002), "Künye", *DİA*, XXVI, Ankara, s. 558.
- _____ (2002), "Lakap", *DİA*, XXVII, Ankara, s. 65.
- ÇAĞATAY, Neşet (1993), *İslâm Tarihi*, Ankara.
- CÂMÎ, Hamid (2003), *Ali b. Ebî Tâlib*, I-II, Kahire.
- CELİKKOL, Yaşar (2003), *İslâm Öncesi Mekke*, Ankara.
- ÇEVİK, Cevat (1997), *Abdülmuttaliboğulları*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- DANIŞMAN, Zuhûrî (1967), *Büyük İslâm Tarihi*, I-V, İstanbul.
- EBÛ DÂVUD es-SİCİSTÂNÎ, Süleyman b. el-Eş'as b. İshâk el-Ezdî (1992), *Sünenü Ebû Dâvud*, I-V, İstanbul.

- DERVEZE, Muhammed İzzet (1984), *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı* (trc. Mehmet Yolcu), I-III, İstanbul.
- ed-DİMAŞKÎ, Muhammed b. Salih (2003), *Peygamber Külliyyatı* (trc. Adem Yerinde ve dğr.), I-X, İstanbul.
- ed-DİYARBEKRÎ, Kadı Hüseyin b. Muhammed b. El-Hasan (1???), *Târihu'l-Hâmis fî Ahvâli'l-Enfüsi Nefis*, I-II, Beyrut.
- DOĞUŞTAN GÜNÜMÜZE BÜYÜK İSLÂM TARİHİ (1992), (haz. Hakkı Dursun Yıldız ve diğr.), I-X, İstanbul.
- DURŞUN, Davut (1995) "Etiyopya", *DİA*, Cilt XI, İstanbul, s. 488-491.
- ERENBİLGE, M. Niyazi (1936), *Habeş Eli*, İstanbul.
- ESAD, Mahmud (1983), *İslâm Tarihi* (haz. Ahmed Lütfi Kazancı-Osman Kazancı), İstanbul.
- EBÛ HÂTİM, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris (1952), *el-Cerh ve't-Ta'dil*, I-IX, Haydarabad.
- EBÛ NUAYM, Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk İsfahânî (1979), *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtü'l-Asfiyâ*, I-X, Kâhire.
- _____ (1991), *Delâilü'n-nübüvve* (nşr. Muhammed Revvas Kal'aci, Abdülber Abbas), Beyrut.
- _____ (1988), *Ma'rifetü's-Sahâbe* (nşr. Muhammed er-Râzi b. Hac Osman), I-III, Medine.
- ETİYOPYA ÜLKE PROFİLİ (1998), (haz. Cem Akgün), İstanbul.
- el-EZDÎ, Kâsım b. Sellâm el-Herevî Ebû Ubeyd (1989), *Kitâbü'n-Neseb* (nşr. Meryem Muhammed Hayrüddin), Beyrut.
- FAYDA, Mustafa (1990), *Allah'ın Kılıcı Hâlid b. Velid*, İstanbul.
- FIĞLALI, Ethem Ruhi (1994) "Ebû Tâlib", *DİA*, Cilt X, s. 237-238.
- _____ (1988) "Abdullah b. Ca'fer b. Ebî Tâlib", *DİA*, Cilt I, İstanbul, s. 89.

- GAYS, Fethi(1???), *el-İslâm ve 'l-Habeşe Abre 't-Tarih*, Kahire.
- GUIDİ, I. (1988), "Habeşistan", *İslâm Ansiklopedisi*", Cilt V/I, İstanbul, s. 6-9.
- HÂKİM, Ebû Abdullah İbnü'l-Beyyi Muhammed Hâkim en-Nisâburî (1???), *el-Müstedrek ale 's-Sahîhayn*, I-IV, Haydarabad.
- HALEBÎ, Ebü'l-Ferec Nüreddin Ali b. İbrâhim b. Ahmed (1???), *İnsânü 'l-Uyun fi Sireti 'l-Emini 'l-Me 'mûn*, I-III, Beyrut.
- HALÎFE B. HAYYÂT, Ebû Amr b. Halife eş-Şeybânî el-Basrî (1966), *Kitâbü't-Tabakât* (nşr. Süheyl Zekkâr), Şam.
- HAMİDULLAH, Muhammed (1980), *İslâm Peygamberi* (trc. Salih Tuğ), I-II, İstanbul.
- _____ (2002), *Hz. Peygamber 'in Savaşları* (trc. Nazire Erinç Yurter), İstanbul.
- _____ (2002), *el-Vesâiku 's-Siyâsiyye* (trc. Vecdi AKYÜZ), İstanbul.
- HANBELÎ, Ebû İshak İbrâhim b. Ahmed er-Râkî (1999), *Ehâsinü 'l-Mehâsin* (nşr. Abdülmu'ti Emin Kal'aci), Haleb.
- EL-HEYSEMÎ, Nûruddîn Ali b. Ebî Bekir (1967), *Mecmeu'z-Zevâid ve Menbeu 'l-Fevâid*, I-X, Beyrut.
- _____ (1979), *Kesfü 'l-Estâr* (nşr. Habiburrahmân A'zamî), I-IV, Beyrut.
- IŞIK, Havva Ergene (2006), *Hanım Sahâbiler*, İstanbul.
- İBN ABDÜLBER, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yusuf b. Abdullah b. Muhammed en-Nemerî (1???), *el-İstîâb fi Ma 'rifeti 'l-Ashâb* (nşr. Ali Muhammed el-Becâvî), I-IV, Kâhire.
- _____ (1984), *ed-Dürer fi İhtisâri 'l-Megaâzi ve 's-Siyer* (nşr. Mustafa Dîb el-Buğâ), Beyrut.
- İBN ASÂKİR, Ebü'l-Kâsım Sikâtüddin Ali b. Hasan b. Hîbetullah (1997), *Târîhu Medîneti Dimaşk* (nşr. Muhibüddin Ebû Saîd Amrevi), I-L, Beyrut.

- İBN EBÎ ŞEYBE, Abdullah b. Muhammed b. İbrâhîm b. Osmân b. Ebî Bekr el-Kûfî el-Absî (1994), *el-Musannef fi'l-Ehâdis ve'l-Âsâr* (nşr. Saîd Lehâm), I-VII, Beyrut.
- İBN HABÎB, Ebû Ca'fer Muhammed b. Ümeyye Amr el-Hâşimî el-Bağdâdî (1???), *el-Muhabber* (nşr. Ilse Lichtenstadter), Beyrut.
- İBN HACER, Ebü'l-Fazl Şihâbüddin Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî (1995), *el-İsâbe fi Temyîzi's-Sahâbe* (nşr. Adil Ahmed Abdülmevcud-Ali Muhammed Muavviz), I-VIII, Beyrut.
- _____ (1???), *el-Metâlibü'l-Aliyye bi-Zevâidi'l-Mesânidi's-Semaniyye*, (nşr. Habîburrahmân A'zamî), I-IV, Kuveyt.
- _____ (1???), *Tebzirü'l-Müntebih bi-Tahrîri'l-Müştebih* (nşr. Ali Muhammed Bicavî, Muhammed Ali en-Neccâr), I-IV, Beyrut.
- _____ (1989), *Nüzhetü'l-Elbâb fi'l-Elkâb* (nşr. Abdülazîz Muhammed b. Sedidi), I-II, Riyad.
- _____ (1991), *Tehzibü't-tehzib*, I-VIII, Beyrut.
- _____ (1975), *Takrîbü't-Tehzîb* (nşr. Adülvehhab Abdüllatif), I-II, Beyrut.
- İBN HALLİKÂN, Ebü'l-Abbas Şemseddîn Ahmed b. Muhammed (1968), *Vefeyatü'l-A'yan ve Enbau Ebnai'z-Zaman* (nşr. İhsan Abbas), I-VIII, Beyrut.
- İBN HAZM, Ebû Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Saîd ez-Zâhirî (1982), *Cemheretu Ensâbi'l-Arab* (nşr. Abdüsselâm Muhammed Harun), Kâhire.
- İBN HİBBÂN, Ebû Hâtim Muhammed b. Ahmed et-Temîmî el-Bustî (1973), *Kitâbü's-Sikât*, I-IX, Haydarabad.
- İBN HİŞÂM, Ebû Muhammed Cemâlüddin Abdülmelik b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî el-Basrî el-Mısrî (1???), *es-Sîretü'n-Nebeviyye* (nşr. Muhammed Abdülhamit), I-IV, Beyrut.
- İBN İNEBE, Ebü'l-Abbas Cemalüddîn Ahmed b. Ali b. Hüseyin b. Ali (1???), *Umdetü't-Tâlib fi Ensâbi Âli Ebî Tâlib*, Beyrut.

- İBN İSHÂK, Ebû Abdullah Muhammed b. İshâk b. Yesar İbn İshâk (1981), *Sîretü İbn İshâk* (nşr. Muhammed Hamidullah), Konya.
- İBN KÂRÎ, Ebü'l-Hüseyin Abdülbâkî b. Kani b. Merzûk, (1997), *Mucemü's-Sahâbe* (nşr. Ebû Abdurrahman Salâh Mısrati), I-III, Medine.
- İBN KAYYİM el-CEVZİYYE, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed (1981), *Zâdü'l-Mead fi Hedyi'l-Hayri'l-İbâd* (nşr. Şuayb Arnavûd-Abdülkadir Arnavûd), I-V, Beyrut.
- İBN KELBÎ, Ebü'l-Münzir İbnü's-Sâib Hişâm b. Muhammed b. Sâib (1986), *Cemheretü'n-Neseb* (nşr. Nâci Hasan), Beyrut.
- _____ (1969), *Kitâbü'l-Esnâm* (trc. Beyza Düşüngen), Ankara.
- İBN KESİR, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbiddîn Ömer b. Dav' b. el-Kaysî el-Kureşî el-Busravî ed-Dımeşkî eş-Şâfî (1997), *el-Bidâye ve'n-Nihâye* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî), I-XXI.
- _____ (1994), *Câmiü'l-Mesânid ve's-Süneni'l-Hâdi li Akvâmi's-Sünen* (nşr. Abdülmuh'ti Emin Kal'acî), I- XXXV, Beyrut.
- İBN KUDÂME, Ebû Muhammed Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed (1988), *et-Tebyîn fi Ensâbi'l-Kureşiyîn* (nşr. Muhammed Naif Duleymi), Beyrut.
- İBN KUTEYBE, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim ed-Dîneverî (1969), *el-Maârif* (nşr. Servet Ukkâşe), Kahire.
- İBN MÂCE, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni (1992), *Sünenü İbn Mâce*, I-II, İstanbul.
- İBN SA'D, Ebû Abdullah Muhammed b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî (1968), *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, I-IX, Beyrut.
- İBN SEYYİDÜNNÂS, Ebü'l-Feth Fethüddîn Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Ya'merî (1???), *'Uyuru'l-Eser fi Fünûni'l-Megâzi ve's-Şemâil ve's-Siyer*, I-II, Beyrut.
- İBNÜ'L-CEVZÎ, Cemâlüddîn Ebü'l-Ferec Abdurrahman b. Ali (1992), *el-Muntazam fi*

Târîhi'l-Ümeme ve'l-Mülûk (nşr. Muhammed Abdülkâdir Atâ-Mustafa Abdülkâdir Atâ), I-XVIII, Beyrut.

_____ (1979), *Sıfatü's-Safve* (nşr. Mahmûd Fahûri), I-IV, Beyrut.

İBNÜ'L-ESÎR, İzzüddîn Ebü'l-Hasan Ali b. Ebi'l-Kerem Muhammed b. Muhammed b. Abdülkerîm b. Abdülvâhid eş-Şeybânî (1979), *el-Kâmil fi't-Târîh* (nşr. Carolus Johannes Tomberg), I-XII, Beyrut.

_____ (1970), *Üsdü'l-Gâbe fi Ma'rifeti's-Sahâbe* (nşr. Muhammed İbrâhîm Bennâ-Muhammed Ahmed Âşûr), I-VII, Kahire.

_____ (1???), *el-Lübâb fi Tehzîbi'l-Ensâb*, I-III, Beyrut.

İBNÜ'L-'İMÂD, Ebü'l-Felâh Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed (1986), *Şezerâtü'z-Zeheb fi Ahbâri men Zeheb* (nşr. Abdülkâdir Arnavûd- Mahmûd Arnavûd), I-V, Beyrut.

İBNÜ'N-NEDÎM, Ebü'l-Ferec Muhammed b. İshâk (1978), *el-Fihrist*, Beyrut.

el-KALKAŞANDÎ, Ebü'l-Abbas Şehabeddîn Ahmed b. Ali b. Ahmed (1984), *Nihâyetü'l-Ereb fi Ma'rifeti Ensâbi'l-Arab*, Beyrut.

_____ (1982), *Kalâidü'l-Cüman fi't-Ta'rîf bi-Kabâili Arabi'z-Zamân* (nşr. İbrâhîm Ebyârî), Kâhire.

KANDEHLEVÎ, Muhammed Yusuf (1990), *Hayatü's-Sahâbe* (trc. Sıtkı Gülle), I-IV, İstanbul.

KANDEMİR, M. Yaşar (1995), "Esmâ bint Umeys", *DİA*, Cilt XI, İstanbul, s. 422-423.

el-KASTALLÂNÎ, Ebü'l-Abbâs Şehâbüddîn Ahmed b. Muhammed (1991), *el-Mevâhibü'l-Ledünniye bi'l-Minâhi'l-Muhammediyye*, (nşr. Sâlih Ahmed eş-Şâmî), I-IV, Beyrut.

KÂTİB ÇELEBÎ (1971), *Keşfü'z-Zünûn an Esâmi'l-Kütübi ve'l-Fünûn*, I-II, İstanbul.

KAYA, Osman (2004), *Kur'an'ın Nüzülü Sürecinde Müslümanlarla Diğer Dini Gruplar Arasındaki İlişkilerin Kur'an'a Yansımaları* (Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

KEHHÂLE, Ömer Rıza (1982), *Mu'cemü Kabâili'l-Arab*, I-V, Beyrut.

_____ (1959), *A'lâmu'n-Nisâ fi âlemi'l-Arab ve'l-İslâm*, I-V, Şam.

KÖKSAL, Mustafa Âsım (1987), *İslâm Tarihi*, I-XVIII, İstanbul.

KUMMÎ, Abbas (1983), *el-Künâ ve'l-Elkâb*, I-III, Beyrut.

KÛTÛBÎ, Salâhuddîn Muhammed b. Şakir b. Ahmed ed-Daranî (1973), *Fevâtü'l-Vefeyât* (nşr. İhsan Abbas), I-V, Beyrut.

MAHMÛD ŞÂKİR (1993), *Hz. Adem'den Bugüne İslâm Tarihi*, (trc. Ferit Aydın), I-VIII, İstanbul.

MAHMUDOV, Elşad (2005), *Sebepler ve Sonuçları Açısından Hz. Peygamber'in Savaşları*, Basılmamış Doktora tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

el-MAKDÎSÎ, Mutahhar b. Tâhir (1997), *el-Bed'u ve't-Tarih*, (nşr. Halil İmrân el-Mansûr), I-II, Beyrut.

el-MAKRÎZÎ, Ebü'l-Abbas Takiyyüddîn Ahmed b. Ali b. Abdülkâhir b. Muhammed (1992), *Dürrü'l-Ukûdi'l-Feride fi Terâcimi'l-A'yani'l-Müftide*, (nşr. Muhammed Kemâleddîn İzzeddîn Alî), I-II, Beyrut.

MEVDÛDÎ, Ebu'l-A'lâ (1992), *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı* (trc. Ahmed Asrar), I-III, İstanbul.

MÎHR, Süleyman Ali (1999), *Kutlu Şehir Medine*, İzmir.

MÎZZÎ, Ebü'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdurrahmân b. Yûsuf (1985), *Tehzîbü'l-Kemâl fi Esmâi'r-Ricâl* (nşr. Beşşâr Avvad Ma'rûf), I-XXXV, Beyrut.

MÛSÂ B. UKBE, Ebü Muhammed b. Ebü Ayyaş el-Esedî (1994), *el-Megâzi*, (nşr., Muhammed Bâkşîş Ebü Mâlik), Rabat.

MÛSLİM, Ebü'l-Hüseyin b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nişâburî (1??), *Sahîhü Müslim*, I-V, İstanbul.

MÛTTAKÎ EL-HİNDÎ, Alauddin Ali b. Abdülmelik b. Kadı Han (1985), *Kenzü'l-*

Ummâl fî Süneni 'l-Akvâl ve 'l-Ef'al (nşr. Bekri Hayyanî, Saffet Saka), I-XVI, Beyrut.

NÂSİR B. ALÎ, Azîz Hasan Şeyh (1995), *Akâdetü Ehli's-Sünne ve 'l-Cemâa fî's-Sahâbeti 'l-Kirâm*, I-III, Riyad.

NEDVÎ, Mu'înüddîn Ahmed (1985), *Asrı Saâdet* (trc. Edip Eşref-Ali Genceli), I-VI, İstanbul.

OPPENHEİM, Max Freiherr Von (2004), *el-Bedu* (nşr. Mâcid Şübber), London.

ÖMERÎ, Nisâbe Ali b. Ebi'l-Ganâim (1988), *el-Mecdi fî Ensâbi't-Tâlibiyyîn* (nşr. Ahmed el-Mehdevî Damigani), Kum.

ÖNKAL, Ahmet (1989), "Ca'fer b. Ebî Tâlib", *DİA*, VI, İstanbul, s. 548.

ÖZTÜRK, Levent (2001), *Hz. Peygamber Döneminde Sağlık Hizmetlerinde Kadınların Yeri*, İstanbul.

_____ (2001), *Etiyopya 'da İslâmiyet*, İstanbul.

_____ (2001), "İslâmiyet'in Yayılmasında Hicretin Önemi", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı IV, Sakarya, s.7-24.

_____ (1995) "Etiyopya", *DİA*, Cilt XI, İstanbul, s. 492-496.

PHİLİP, K. Hitti (1980), *Siyasi ve Kültürel İslâm Tarihi*, (trc. Salih Tuğ), I-IV, İstanbul.

er-RÂZÎ, Ebû Abdullah Fahrüddîn Muhammed b. Ömer Fahreddîn (1???), *eş-Şeceretü 'l-Mübâreke fî Ensâbi't-Tâlibiyye* (nşr. Mehdi Recâi), Kum.

SARIÇAM, İbrahim (1996), *Hz. Ebû Bekir*, Ankara.

_____ (2001), *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara.

_____ (1997), *Emevi-Haşimi ilişkileri*, Ankara.

_____ (1997), "Benî Hâşim", *DİA*, Cilt XVI, İstanbul, s. 403-405.

_____ (2004), *Hayatı Kişiliği ve Düşünceleri ile Hz. Ali Sempozyumu*, (haz. M. Selim Arık), Bursa, s. 24-26.

- SEM'ÂNÎ, Ebû Sa'd Abdülkerîm b. Muhammed b. Mansur el-Mervezî (1981), *el-Ensâb* (nşr. Abdurrahmân b. Yahyâ el-Muallimî el-Yemanî), I-X, Beyrut.
- SEMHÛDÎ, Ebü'l-Hasan Nûreddin Ali b. Abdullah b. Ahmed Semhûdî (2001), *Vefâü'l-Vefâ bi Ahbâri Dâri'l-Mustafa* (nşr. Kasım Samerrai), I-IV, London.
- SÛHEYLÎ, Ebü'l-Kâsım Abdurrahmân b. Abdullah b. Ahmed (1970), *er-Ravzü'l-Ünüf fi Şerhi's-Sîreti'n-Nebeviyye li İbn Hişâm*, (nşr. Abdurrahmân el-Vekîl), I-VII, Kahire.
- ŞİBLÎ NU'MÂNÎ, Mevlânâ (2003), *Sîretü'n-Nebî (Son Peygamber Hz. Muhammed)* (trc. Yusuf Karaca), I-II, İstanbul.
- ŞULUL, Kasım (2003), *İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*, İstanbul.
- TABERÂNÎ, Ebü'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed b. Eyyüb el-Lahmî (1???), *el-Mu'cemü'l-Kebîr* (nşr. Hamdi Abdülmecid Selefi), I-XXV, Beyrut.
- TABERÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd (1967), *Târîhu't-Taberî* (nşr. Ebü'l-Fazl İbrâhîm), I-XI, Beyrut.
- TİRMİZÎ, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Serve es-Sülemî (1992), *Sünenü Tirmizî*, I-V, İstanbul.
- URVE B. ZÛBEYR, Ebû Abdullah el-Esedi el-Kureyşî (1985), *Megâzi Rasûlüllah* (nşr. Muhammed Mustafa A'zamî), Riyad.
- UYAR, Gülgün (2004), *Ehl-i Beyt*, İstanbul.
- VÂKIDÎ, Muhammed b. Ömer (1966), *Kitâbu'l-Megâzi* (nşr. Marsden Jones), I-III, London.
- VAROL, Mehmet Bahaüddin (1???), *Ehl-i Beyt Gerçeği*, İstanbul.
- WATT, Montgomery William (1986), *Hz. Muhammed Mekke'de* (trc. M. Râmi Ayas-Azmi Yüksel), Ankara.
- YA'KÛBÎ, İbn Vâzih Ahmed b. İshâk b. Ca'fer (1???), *Târîhu'l-Ya'kûbî*, I-II, Beyrut.

- YÂKÛT, Şihâbüddîn Ebî Abdillâh b. Abdillâh el-Hamevî er-Rûmî el-Bağdâdî (1957), *M'cemü'l-Büldân*, I-V, Beyrut.
- YILDIRIM, Suzan (2006), *Hz.Peygamber'in Hanımlarından Ümmü Seleme'nin Hayatı ve Kişiliği*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ZAYIF, Ferda (2005), *Meşhur Hanım Sahâbîlerden Esmâ bint Umeyy*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ZEHEBÎ, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân (1990), *Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâti'l-Meşâhîr ve'l-A'lâm: Megâzî* (nşr. Ömer Abdusselâm Tedmurî), Beyrut.
- _____ (1985), *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ* (nşr. Şuayb el-Arnâvûd), I-XXV, Beyrut.
- ZİHNÎ, Mehmet (1982), *Meşâhirü'n-Nisâ*, İstanbul.
- ez-ZİRİKLÎ, Hayreddîn (1959), *el-A'lâm*, I-X, Kahire.
- ZÜBEYR B. BEKKÂR, Ebû Abdullâh (1961), *Cemheretü Nesebü Kureys ve Ahbârihâ* (nşr. Mahmûd Muhammed Şakir), Cidde.
- ez-ZÜBEYRÎ, Ebû Abdullâh Mus'ab b. Abdullâh b. Mus'ab (1982), *Nesebü Kureys* (nşr. E. Levi Provençal), Kâhire.
- ZÛRKÂNÎ, Ebû Abdullâh Muhammed b. Abdülbâkî b. Yusuf (1854), *Şerhü'l-Mevâhibi'l-Ledünniyye*, I-VIII, Kâhire.

EKLER

EK-1: CA'FER b. EBÎ TÂLİB İLE İLGİLİ DİLE GETİRİLEN ŞİRLER

*“Vallahi atlar orada dururken kendimi kınamaktan alıkayamıyorum.
Orada durdum, kenara çekilmedim. Savaş ateşine atılmaya
hazır olanları engellemedim.
Her şeye rağmen ben nefsim Hâlid’i örnek kıldım.
Zira kavmi içinde Hâlid’in benzeri yoktur.
Mûte’de, Ca’fer gibisinden ötürü, nefsim bana kabardı,
Ne yapalım ki okçuya oku fayda sağlamıyordu.
Onların ikisinin de saf dışı edilmeleri bize ilave bir üzüntü vermiştir.
Muhâcirlendi, müşrik değillerdi. Silahsız ve gayesiz de değillerdi”*

Kaynak: Kays b. Musahhar el-Ya‘merî’nin Şiiri (İbn Hişâm, III, 439)

Yesrib 'de güç bir gece bana yeniden geldi,
bir de insanlar uydukları zaman uykuyu men eden bir gam geldi.
Bir sevgilinin hatırlanması bolca akan göz yaşımı tahrik etti.
Ağlamanın sebebi hatırlamaktır.
Evet, sevgilinin kaybedilişi büyük bir beladır, çok kerîm kişiler
Vardır ki belaya düşer sonra sabreder.
Müminlerin hayırlılarını gördüm ki birbirini takiben ölüme geliyorlar.
Onlardan sonra gelenler ise gecikiyorlar.
Mûte 'de birbirini takip eden maktulleri Allah rahmetinden
Uzak kılmasın. Onlardan iki kanatlı Ca'fer de vardır.
Yine hep birlikte bir bir peşine gittikleri zaman, Zeyd ve Abdullah da vardır. Ölümün sebepleri
ise hilesini kurmaktadır.
Müminlerle yürüdükleri bir sabah, mutlu ve mübarek bir sa'y ve gayret onları ölüme çekiyordu.
Beyaz, ayın ondördünün ışığı gibi ak, Hâşim soyundan arkası perk,
zulme maruz kaldığı zaman cesur ve atılgandır.
Vuruştı ve yastıksız olarak harp mahalline kendisinde
kırılmış süngü olduğu halde uzandı.
Böylece şehid düşenlerle birlikte oldu ki onun sevabı-mükafatı
bahçeleri girift yeşil cennetlerdir.
Ca'fer 'de Muhammed'e sıkı bir vefa ve emrettiği zaman emrine mazbut
ve merbût bir güven görüyorduk.
Böylece Hâşim soyundan islâm 'da izzet dayanakları ve iftihar kaynağı
eksik olmaksızın devam etti ve devam edecektir de.
Onlar islâm 'ın dağudur insanlar ise onların etrafında dağa doğru
birbiri üzerine yığılmış taşlardır, onlarla yükselir ve galib olurlar.
Onlar yüzü beyaz efendi kişilerdir. Onlardan Ca'fer
ve onun annesinin oğlu Ali vardır. Seçilmiş Ahmed 'de onlardandır.
Hamza ve Abbâs da onlardandır. Onlardan Akîl de vardır.
(Harp vaktinde tozların saçılmasının çokluğundan) karanlık olan
her bir dar zamanda çıkış yeri insanlara daraldığı zaman,
şiddet zorluk onlarla açılır ve ortadan kalkar.
Onlar Allah'ın dostlarıdır ki onlara hükmünü indipmiştir ve işte bu mutahhar kitab
onlardadır.»

Kaynak: Mûte Şehitlerine Ağlayan Hassân'ın Şiiri (İbn Hişâm, III, 440; İbn Kesîr, el-Bidâye, VI, 463; Mizzî, V, 56-57; Zürkânî, II, 331)

Gözler uyur, gözlerinin yaşı ise dökülerek akar.
Nitekim sırımlarla dikilmiş su kabının dikişleri arasından
suyun akması gibi.
Bir gecede ki, benim üzerime o gecenin hüznüleri kederleri geldi,
kah inliyorum kah yatak içinde sağuma soluma dönüyorum.
Hüzün bende alışkanlık haline geldi ben geceledim sanki
kutup yıldızını ve gökü gözetlemekle vazifelendirilmişim.
Ve sanki kaburgalarla iç azalarımın arasında bana gelen nöbetlerden
ateşten çıkan ışık nüfuz edip girmiştir.
Mûte'de bir gün birbir peşine giden o kişilerin üzerine
hüzün etmekteyim onlar götürülmediler, yükseltildiler.
Allah o yiğitlere rahmet etsin ve yağmurlu bulut onları
kemiklerini sulasın.
Onlar helak olmaktan sakınmak için ve düşmandan korkarak
geri dönmekten korktukları için Mûte'de kendilerini Allah için
hapsettiler.
Böylece müslümanların önlerinde yürüdüler sanki onlar,
üzzerlerinde uçları yerde sürünen demir zırlılar bulunan
erkek develerdir. (Yani zırları çok mükemmel idi.)
Ca'fer ve onun sancağı ile başlarının peşine gidiyorlardı.
O ne güzel baştır.
Nihayet saflar aralandı Ca'fer safların birbirine ulaşmış kaynaştığı sırada
yere düşmüş vaziyette karşılandı.
Bunun üzerine onun kaybından dolayı aydınlatıcı ayın yüzü değişti
ve güneş tutuldu nerde ise kaybolacaktı.
Efendim, onun binası Hâşim'den yücedir.
yücelikte en üstün şerefe sahibdir.
kadri yücelikte hiçbir kavim onlara varamaz.
İlâh kullarını saklasın ki Kitâb-ı Münzel onların üzerine indi.
İzzet ve keremce bütün topluluklara üstün geldiler ve
onların akılları bilgisizlerin bilgisizliklerini örttü.
Onların şeref için kalmaları onları cahilliğe atmaz.
Onların hatîbi hakkı söyler, hakkı batıldan ayırır.
Yüzleri beyazdır şiddetli katlik zamanı özür beyan ettiği zaman
avuçlarının içleri çömerliğini gösterir.

*Onların yol göstermeleriyle İlâh halkından razı olur ve onların
Sa'y ve gayretleriyle Mürsel Nebi muzaffer olur.»*

Kaynak: Mûte Şehitlerine Ağlayan Kâ'b'ın Şiiri (İbn Hişâm, III, 443; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 466)

Ağladım ve Ca'fer'in ölümü bana çok güç geldi.

O, bütün halkın üstünde bir sevgi ile Peygamberin dostudur sevdiği.

Kesinlikle bildim ve bana ölüm haberi geldiği zaman dedim ki:

Ukâb (Resulullah'ın sancağının ismi) 'in yanında ve onun gölgesinde, kınlarından çıkarıldıkları zaman kılıçlarla birbir peşine vuruşmak için kim vardır.

*Fâtma'nın oğlu mübarek Ca'fer'den sonra bu vuruşmayı
acaba kim yapacak?*

O, Muhammed'den gayri bütün mahlukatın en hayırlısı, cömertlikce

en büyüğü, asaletce onların hepsinin en kerimi, zulme karşı

*sabretmede onların en güçlüsü, bir makama geldiğinde yalan uydurmaksızın hak karşısında
boynu en incesi, en zelili,*

onların elce en cömerdi, kötülükce onların en az işleyeni,

*bir lutûf ve ihsân taleb edildiği zaman onların en çok vereni, sahilik bakımından onların en bol
ellisi, iyilikce onların en bahş edicisidir.*

*Tabi ki Muhammed'den gayri herkesten. Çünkü bütün mahlukâtın
canlılarından hiçbir canlı Muhammed'in misili dengi değildir.»*

Kaynak: Ca'fer b. Ebî Tâlib İçin Ağlayan Hassân'ın Şiiri (İbn Hişâm, III, 445; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 455)

Üzülmem için şu kafidir ki, ben döndüm Ca'fer,
Zeyd ve Abdullah ise kabirlerin toprakları içerisinde oldular.
Yollarına gittiklerinde, hayatları sona erdi.
Kalanlarla birlikte zahmet imtihan ve tecrübe için geri kaldım.
Üç kişi takdim edildiler, onlar da ölümün hoşlanmayan kırmızı gülüne
doğru ilerlediler.»

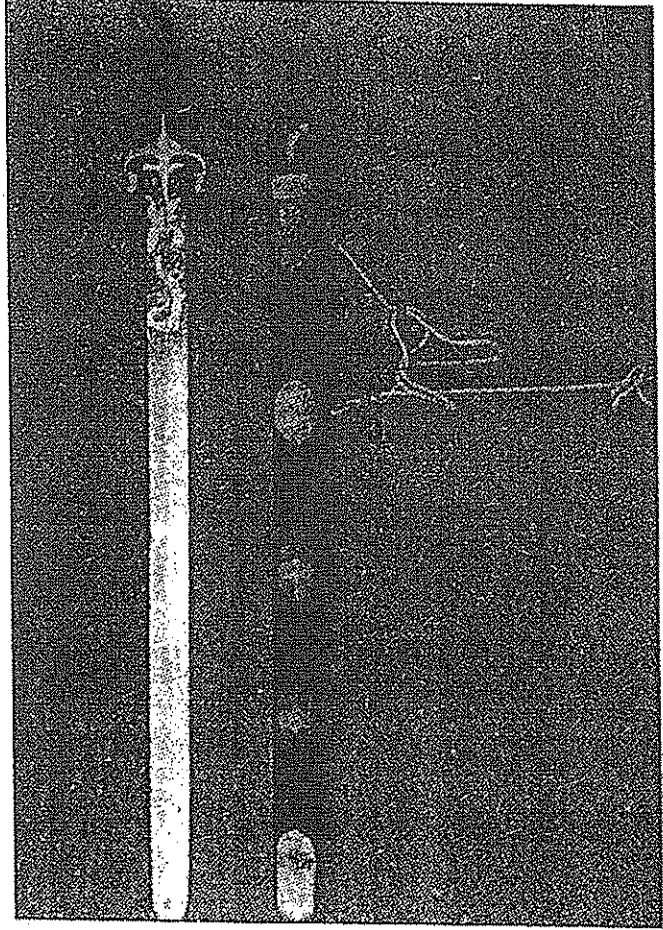
Kaynak: Mûte Savaşı'ndan Dönen Bir Müslümanın Şiiri (İbn Hişâm, III, 446)

*Ben, gazveden döndüm de Ca'fer'in, Zeyd'in ve Abdullah'ın yerle aynı seviyede olan mezarlar içinde kalmaları benim için hüznün olarak yeter.
Onlar, mezarları boyladılar. Çünkü yollarına devam ettiler. Ben ise değişen zamanla birlikte imtihanlara maruz kalmak için hayatta bırakıldım."*

Kaynak: Mûte Savaşı'ndan Dönen Bir Müslümanın Şiiri (İbn Kesir, *el-Bidâye*, VI, 459)

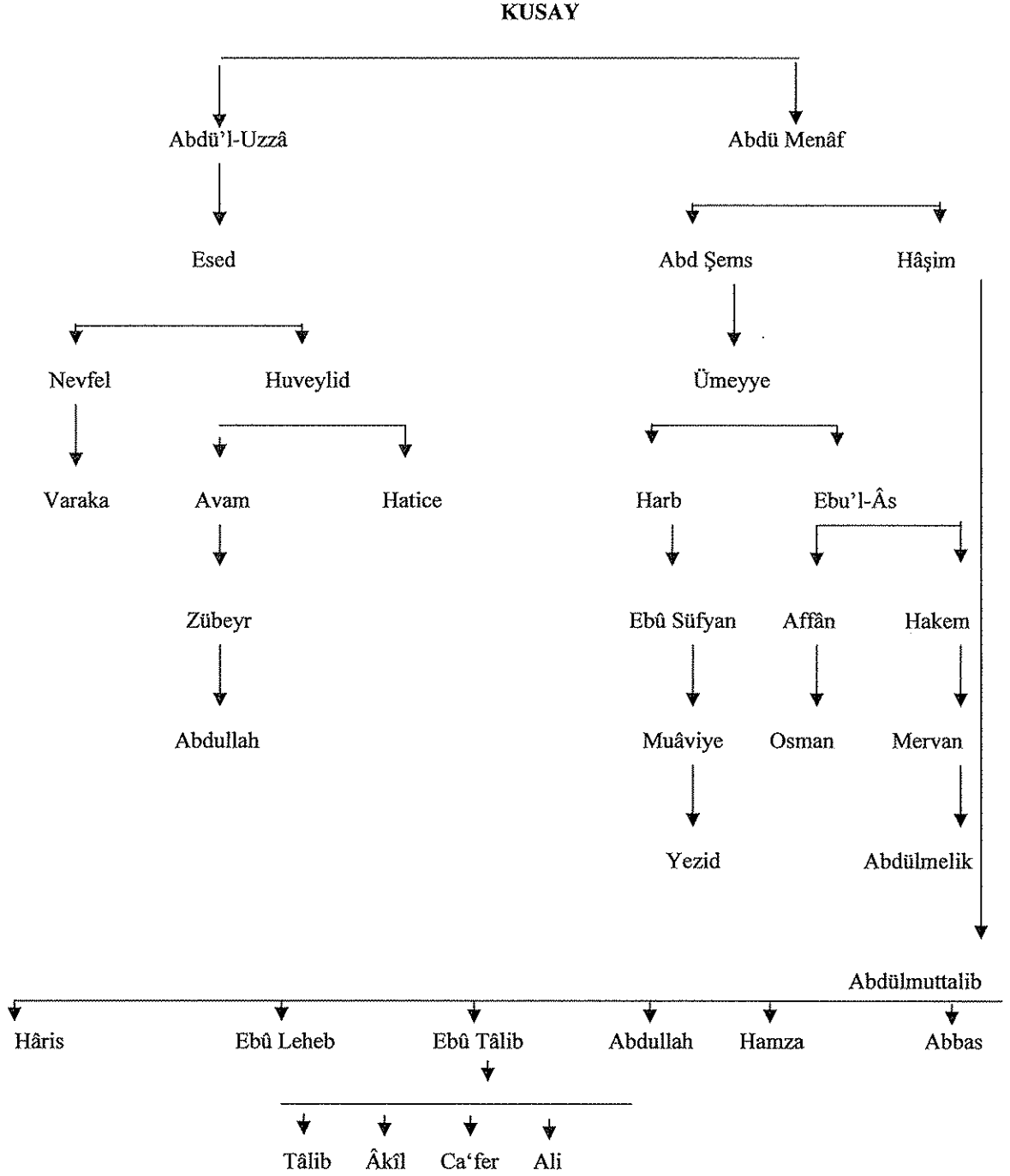
EK-2: CA'FER b. EBİ TÂLİB'E AİT OLDUĞU SÖYLENEN KILIÇ

Ca'fer
b. Ebû
Tâlib'e
ait olduğu
söylenen
kılıç
(TSM, Mukaddes
Emanetler,
nr. 21 / 143)

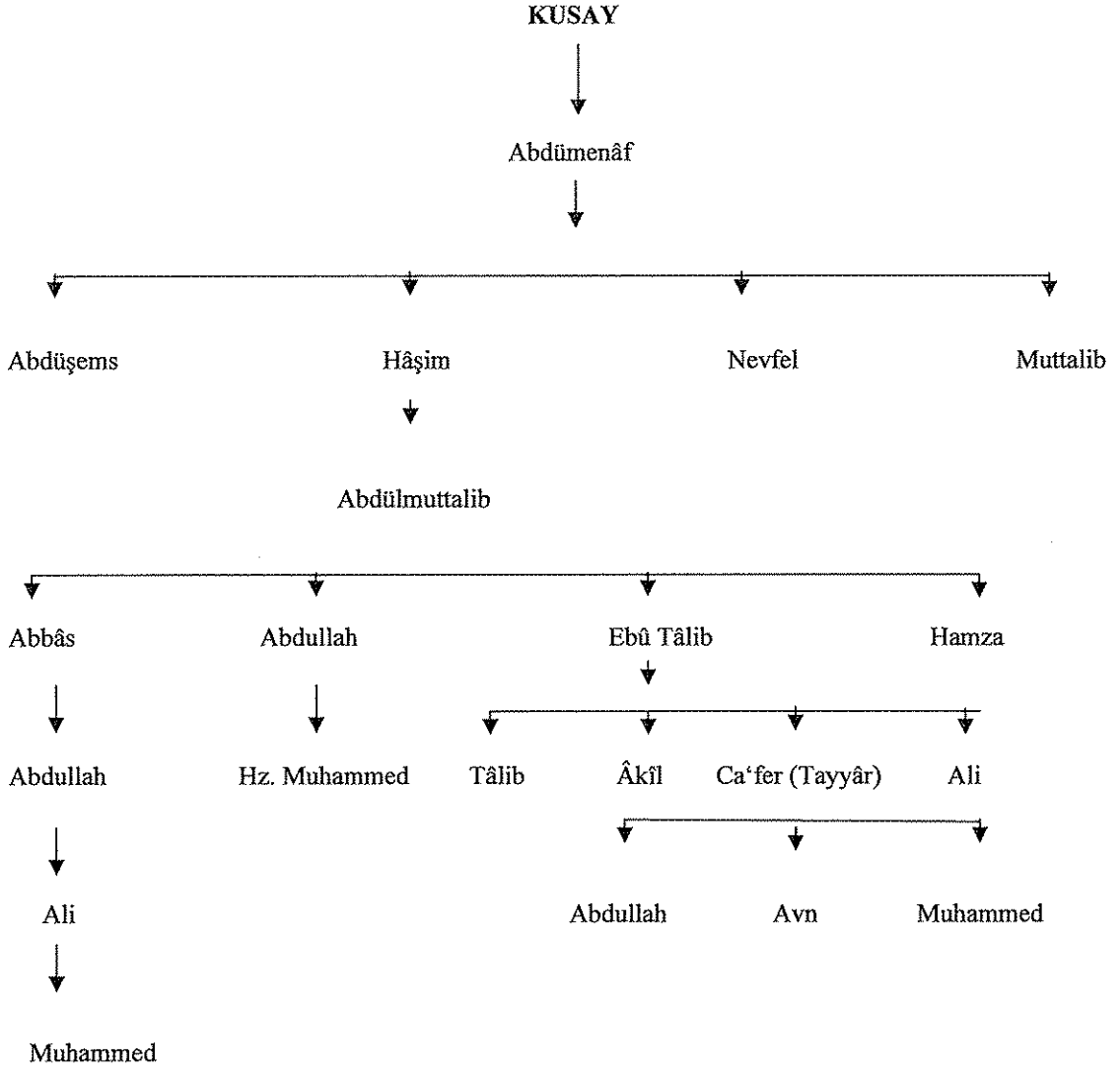

Kaynak: (Önkal, "Ca'fer b. Ebî Tâlib", DİA, VI, s. 549)

EK-3: CA'FER b. EBÎ TÂLİB'İN NESEBİ

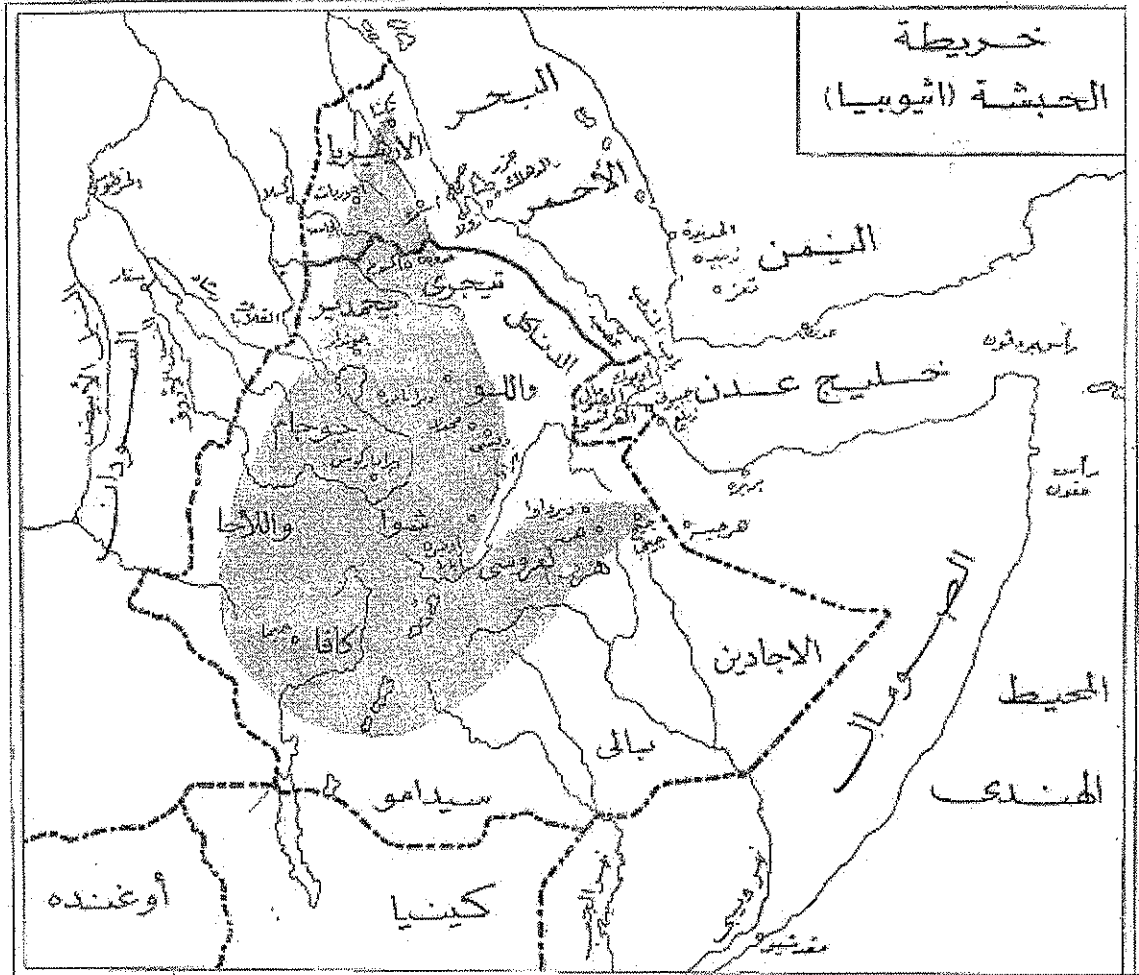

Kaynak: (Zuhûrî Damışman, *Büyük İslâm Tarihi*, I-V, İstanbul, 1967, I, 64)

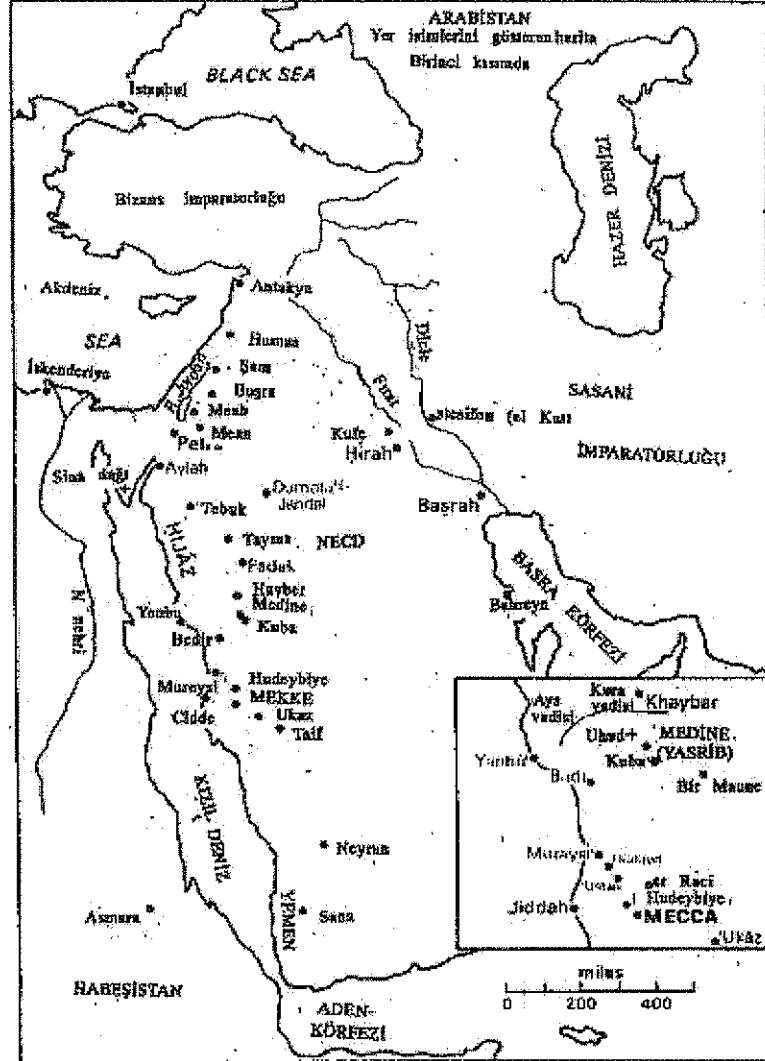
Kaynak: (Mehmet Bahaüddin Varol, *Ehl-i Beyt Gerçeği*, İstanbul, ts. s. 400)

EK-4: HABEŞİSTAN HARİTASI

Kaynak: (Fethi Gays, *el-İslâm ve'l-Habeşe Abre't-Tarih*, Kahire, ts, s. 352)

EK-5: ARABİSTAN HARİTASI

Kaynak: (H. M Balyuzi, *H. Muhammed ve İslâm Devri*, İstanbul, 1996, s. 17)

ÖZGEÇMİŞ

1974'te Bitlis'in Ahlat ilçesinde doğdu. 1991 yılında Kayseri Sümer Lisesini bitirdikten sonra 1992 yılında Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesine başladı. 1997 yılında lisans eğitimini tamamlayarak 2000 yılında ikinci lisans eğitimine başladı. 2004 yılında Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümünü tamamladı. 2005 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslam Tarihi bilim dalında Yüksek Lisans çalışmasına başladı.